

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

Φιλοσοφική Σχολή

Δ.Π.Μ.Σ. *Μετάφραση-Μεταφρασεολογία (2015-17)*

Συνεργαζόμενα Τμήματα: Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας,
Αγγλικής Γλώσσας και Φιλολογίας, Γερμανικής Γλώσσας και Φιλολογίας

***Η μετάφραση των κύριων ονομάτων στα ελληνικά - Μελέτη
περίπτωσης: οι εκδόσεις του ΔΠΜΣ (2001-2016)***

Διπλωματική εργασία Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης
στη *Μετάφραση-Μεταφρασεολογία*,
με κατεύθυνση τη Γαλλική Γλώσσα

που κατατίθεται και υποστηρίζεται από την

Ευσταθία Α. Μαρκοζάνε

Υπό την εποπτεία της Καθηγήτριας: Μαβίνας Πανταζάρα

Αθήνα

Ιούλιος 2017

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους καθηγητές που γνώρισα αυτά τα δύο χρόνια στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα Μετάφρασης- Μεταφρασεολογίας γιατί από τον καθένα έμαθα έναν διαφορετικό τρόπο εργασίας και σκέψης, ιδιαίτερα δε, τους καθηγητές εργαστηρίων της γαλλικής κατεύθυνσης για τα διαφορετικών ειδών κείμενα που επεξεργαστήκαμε και την πολύ ενδιαφέρουσα ανταλλαγή απόψεων που προέκυπτε μέσα στην ομάδα.

Ένα μεγάλο ευχαριστώ στην καθηγήτριά μου Μαβίνα Πανταζάρα που με άκουσε, με βοήθησε να ξεδιαλύνω τις συγκεχυμένες ιδέες που είχα και δέχτηκε να με καθοδηγήσει στην διπλωματική εργασία μου. Επίσης την ευχαριστώ για την καθοριστική συμβολή της όσον αφορά το θέμα της παρούσας εργασίας, για την οργανωτικότητά της και τα εξαιρετικά λεπτομερή και καίρια σχόλιά της.

Πολύ τυχερή αισθάνομαι για την φιλία που αναπτύξαμε με τον συνάδελφο Αργύρη Διαγουμά και για τις εποικοδομητικές συζητήσεις που κάναμε –εντός και εκτός πανεπιστημιακού πνεύματος. Με τη συνεργασία ξεπεράσαμε αρκετές δυσκολίες αυτά τα δύο χρόνια.

Τέλος θα ήθελα να απευθύνω ένα πολύ μεγάλο ευχαριστώ στον φίλο μου Χαρίλαο Καλογιάννη για την πίστη του σε εμένα και στις δυνάμεις μου όλα αυτά τα χρόνια, για την συμπαράσταση και την επιμονή του όποτε νόμιζα ότι οι απαιτήσεις με ξεπερνούν. Πολλά από τα επαγγελματικά βήματά μου οφείλονται στην δική του ώθηση και βοήθεια.

Στους γονείς μου, Λουκά και Μαρία

*Μαμά, μπαμπά, σας ευχαριστώ που
είστε εδώ πάντα*

Περίληψη

Η παρούσα εργασία εξετάζει τις μεταφραστικές στρατηγικές που ακολουθήθηκαν για την απόδοση των κυρίων ονομάτων (ανθρωπωνυμίων, τοπωνυμίων, εργωνυμίων και πραξωνυμίων) στα βιβλία που εκδόθηκαν στο πλαίσιο του ΔΠΣΜ Μετάφραση-Μεταφρασεολογία από το 2001-2016. Καταγράφηκαν όλα τα κύρια ονόματα και κατανεμήθηκαν σε ξεχωριστές κατηγορίες σύμφωνα με το είδος τους αλλά και ανάλογα με την τεχνική με την οποία είχαν αποδοθεί, με σκοπό την ανεύρεση των κυρίαρχων τάσεων στην απόδοσή τους.

Λέξεις-κλειδιά: κύρια ονόματα, ανθρωπωνύμια, τοπωνύμια, εργωνύμια, πραξωνύμια, μηδενική μετάφραση, μεταγραφή, απλογράφηση, αντιστρεψιμότητα

Résumé

Le présent travail étudie les stratégies de traduction des noms propres (antroponymes, toponymes, ergonymes, pragmonymes), ayant comme corpus les livres publiés entre 2001 et 2017 dans le cadre du programme de Master 2, Traduction-Traductologie, de l'Université d'Athènes. Les noms propres ont été répertoriés et classés par catégorie et par technique de traduction dans le but de découvrir les tendances de traduction dominants.

Mots-clés : noms propres, antroponymes, toponymes, ergonymes, pragmonymes, degré zéro de traduction, transfert.

Πίνακας περιεχομένων

Εισαγωγή.....	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	8
ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ	8
1.1. Το κύριο όνομα στη γλωσσολογία	8
1.1.1. Τι ονομάζουμε κύριο όνομα.....	9
1.1.2. Οι κατηγορίες του κυρίου ονόματος	13
1.2. Το κύριο όνομα στη μεταφρασεολογία	20
1.2.1. Κύριες μεταφρασεολογικές θεωρίες.....	21
1.2.2. Μεταφραστική στρατηγική με βάση τα κειμενικά είδη	25
1.2.3. Οι προσεγγίσεις περί κυρίου ονόματος	27
1.3. Το κύριο όνομα στις μεταφράσεις.....	31
1.3.1. Ιστορική αναδρομή σε Ελλάδα και Γαλλία.....	31
1.3.2. Μεταφραστικές τεχνικές για την απόδοση των κυρίων ονομάτων σήμερα	36
1.3.3. Παράγοντες που επηρεάζουν τις μεταφραστικές επιλογές.....	46
1.3.4. Επιμέρους ζητήματα για την ελληνική γλώσσα	53
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2.....	58
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	58
2.1. Πλαίσιο της έρευνας: Οι εκδόσεις του ΔΠΜΣ.....	58
2.2. Συλλογή και ταξινόμηση του υλικού	62
2.3. Σύνταξη ερωτηματολογίου.....	64
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.....	66
ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ.....	66
3.1. Ανάλυση του υλικού των μεταφρασμένων βιβλίων.....	66
3.1.1. Ανάλυση ανά κατηγορία κυρίου ονόματος	67
3.1.2. Ανάλυση ανά μεταφραστική τεχνική	86
3.1.3. Μεταφραστικές τεχνικές στην αντίστροφη μετάφραση.....	91
3.1.4. Ζητήματα ορθογραφίας των κυρίων ονομάτων.....	93
3.1.5. Μεταφραστική συνέπεια ή ασυνέπεια;.....	96
3.2. Ανάλυση των αποτελεσμάτων του ερωτηματολογίου.....	98
3.3. Σύνθεση των αποτελεσμάτων – Σχολιασμός –Προτάσεις.....	101
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	106
Βιβλιογραφία.....	108

Εισαγωγή

Όλοι ως αναγνώστες έχουμε συναντήσει τόσο σε μεταφράσεις όσο και σε πρωτότυπα κείμενα, κύρια ονόματα (κυρίως ανθρωπωνύμια, αλλά όχι μόνο) δυσπρόφερτα ή και δυσανάγνωστα, ονόματα που φροντίζουμε να διατρέχουμε γρήγορα με το μάτι –όταν είναι γραμμένα στο λατινικό αλφάβητο- και να μην τα προφέρουμε γιατί δεν ξέρουμε πώς ακριβώς να τα διαβάσουμε. Ως μεταφραστές δε, ενώ στην αρχή τα υποτιμούμε, πολύ γρήγορα αντιλαμβανόμαστε τις παγίδες που μπορεί να κρύβει ένα ενδεχόμενο σημασιολογικό περιεχόμενό τους, το αδιέξοδο στο οποίο μπορεί να μας οδηγήσει μια αρχική επιλογή μας ή τη μεταφραστική ασυνέπεια στην οποία ενδεχομένως να υποπέσουμε εξαιτίας της ιδιαίτερης φύσης τους.

Ο ρόλος του μεταφραστή είναι να λειτουργεί ως διαμεσολαβητής που φέρνει κοντά δύο κουλτούρες που άλλοτε γειτνιάζουν πολιτισμικά και άλλοτε δεν γνωρίζουν τίποτα η μία για την άλλη. Δομικό στοιχείο της δουλειάς του είναι οι συνεχείς επιλογές σε όλα τα επίπεδα. Επιλογές δύσκολες, για τις οποίες κρίνεται από τον κάθε αναγνώστη ξεχωριστά.

Ως κριτικοί αναγνώστες, λοιπόν, αναρωτιόμαστε γιατί ή πότε κάποια κύρια ονόματα, διαφόρων κατηγοριών, αποδίδονται με μηδενική μετάφραση, άλλα με μεταγραφή και άλλα με μετάφραση, ποια επιλογή είναι η σωστή, τι είναι αυτό που κάνει την ειδοποιό διαφορά ως προς την αντιμετώπισή τους από τον μεταφραστή αλλά και ποιος είναι ο λόγος για τον οποίο δεν ακολουθείται ένας προκαθορισμένος κανόνας, εφόσον σε μια πρώτη προσέγγιση φαντάζουν απλές τυποποιημένες λεκτικές ενότητες.

Στόχος, ως εκ τούτου, της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι να γίνει μια βιβλιογραφική επισκόπηση των σημαντικότερων απόψεων των ξένων και Ελλήνων μελετητών ώστε να αποτυπωθούν οι τάσεις που επικρατούν στο πεδίο της επιστήμης της μεταφρασεολογίας ως προς την απόδοση των κυρίων ονομάτων. Επιπλέον, να εξεταστεί πώς έχουν αποδοθεί τα κύρια ονόματα σε κείμενα όλων των ειδών για να διαπιστωθεί εάν υπάρχει σήμερα μία ή περισσότερες κυρίαρχες τάσεις απόδοσης ανάλογα με την κατηγορία του κυρίου ονόματος αλλά και το κειμενικό είδος στο οποίο περιέχεται και τέλος να γίνει

προσπάθεια εξαγωγής κάποιων κανόνων που θα μπορούσαν να βοηθήσουν τους μεταφραστές.

Η έρευνα θα κινηθεί σε δύο άξονες: ο πρώτος είναι η ανάλυση των δεδομένων που αντλήθηκαν από συγκεκριμένο σώμα κειμένων, τα βιβλία που εκδόθηκαν στο πλαίσιο του μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών Μετάφραση-Μεταφρασεολογία του ΕΚΠΑ, μεταφρασμένων στο χρονικό διάστημα των τελευταίων 20 ετών και ο δεύτερος είναι η καταγραφή των απαντήσεων των επιμελητών των συγκεκριμένων βιβλίων σε ένα ερωτηματολόγιο που συντάχθηκε για τους σκοπούς της έρευνάς μας. Θεωρούμε δε ότι η πρωτοτυπία της παρούσας εργασίας έγκειται στο γεγονός ότι εξετάζει την απόδοση των κυρίων ονομάτων από 5 διαφορετικές γλώσσες πηγές κι όχι από ένα ζεύγος γλωσσών και επίσης σε διάφορα κειμενικά είδη, τόσο στη λογοτεχνία όσο και σε δοκίμια, αποτυπώνοντας κατ' αυτόν τον τρόπο όλες τις τάσεις της εποχής.

Η εργασία που ακολουθεί χωρίζεται σε τρία κεφάλαια. Στο κεφάλαιο 1 θα εξετάσουμε το θεωρητικό πλαίσιο και τις βασικές μεταφρασεολογικές έννοιες στις οποίες θα στηριχτούμε για την ανάλυση των δεδομένων μας. Αρχικά θα παρουσιάσουμε τον τρόπο με τον οποίο εκλαμβάνει το κύριο όνομα η γλωσσολογία, και πώς προσεγγίζεται από την πλευρά της μεταφρασεολογίας ενώ στη συνέχεια θα κάνουμε μια ιστορική αναδρομή από τον 17^ο αιώνα ως τις μέρες μας για να διαπιστώσουμε τις τάσεις που κυριάρχησαν σε κάθε εποχή για την απόδοση των κυρίων ονομάτων στην Ελλάδα και στη Γαλλία. Θα εκθέσουμε επίσης κάποια επιμέρους ζητήματα όπως το γένος, τα άρθρα και η ορθογραφία που επηρεάζουν και καθοδηγούν τις επιλογές του μεταφραστή.

Στο κεφάλαιο 2 θα αναλύσουμε τη μεθοδολογία στην οποία βασιστήκαμε για την εκπόνηση της παρούσας εργασίας. Θα παρουσιάσουμε το σώμα κειμένων μας και τον τρόπο με τον οποίο έγινε η συλλογή αλλά και η ταξινόμηση των δεδομένων. Τέλος, θα αναφερθούμε στον δεύτερο άξονα της έρευνας που είναι η σύνταξη ενός ερωτηματολογίου σχετικού με την απόδοση των κυρίων ονομάτων στα συγκεκριμένα βιβλία, το οποίο και θα απευθύνουμε στους επιμελητές των συγκεκριμένων μεταφράσεων.

Ακολουθεί το κεφάλαιο 3 στο οποίο θα γίνει η ανάλυση του υλικού που αντλήσαμε από το σώμα κειμένων μας ανά κατηγορία κυρίου ονόματος αλλά και ανά μεταφραστική τεχνική, και θα εκθέσουμε εν συντομία τις διαπιστώσεις που κάναμε όσον αφορά τις μεταφραστικές τεχνικές που βρέθηκαν στα βιβλία που εξετάσαμε ενδεικτικά σε αντίστροφη μετάφραση. Στη συνέχεια, θα εκθέσουμε τις σύγχρονες απόψεις περί ορθογραφίας των κυρίων ονομάτων και θα αναλύσουμε κατά πόσον είναι δυνατή η μεταφραστική συνέπεια σύμφωνα με τα όσα συναντήσαμε στα μεταφράσματα που εξετάσαμε. Θα ακολουθήσει μια ανάλυση των απαντήσεων του ερωτηματολογίου της έρευνας και τέλος, θα παρουσιάσουμε μια σύνθεση των αποτελεσμάτων της ανάλυσης μας και θα επιχειρήσουμε να κάνουμε κάποιες προτάσεις προς μελλοντική χρήση των μεταφραστών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ

Σε αυτό το πρώτο μέρος της παρούσας εργασίας θα παρουσιάσουμε το θεωρητικό πλαίσιο στο οποίο θα στηριχτεί η ανάλυση των δεδομένων μας και ορισμένες βασικές έννοιες που διέπουν το πεδίο της μετάφρασης και της μεταφρασεολογίας σήμερα. Στο κεφάλαιο 1.1 θα μιλήσουμε για το πώς ορίζεται το κύριο όνομα στη γλωσσολογία και θα συνεχίσουμε στο κεφάλαιο 1.2 με το πώς προσεγγίζεται από την πλευρά της μεταφρασεολογίας. Τέλος, στο κεφάλαιο 1.3 θα παρουσιάσουμε πώς έχει αποδοθεί διαχρονικά και πώς αποδίδεται συγχρονικά το κύριο όνομα στα μεταφρασμένα έργα προκειμένου να εξετάσουμε τις μεταφραστικές τεχνικές που ακολουθούνται και τους παράγοντες που υπεισέρχονται στις επιλογές του μεταφραστή.

1.1. Το κύριο όνομα στη γλωσσολογία

Ο κλάδος της γλωσσολογίας που ασχολείται με την επιστημονική έρευνα των κυρίων ονομάτων, δηλαδή των τοπωνυμίων και των ανθρωπωνυμίων λέγεται *ονοματολογία*, όπως διαβάζουμε στην ιστοσελίδα της Ελληνικής Ονοματολογικής Εταιρείας¹. Με τον ορισμό αυτόν συμφωνούν η Ριστερουσσί-Ρουντνίκυ και η Μπρισέ (Risterucci-Roudnicky, 2008, Brisset 2010) ενώ η Ραφαέλ (Rafael, 2005 στο Brisset 2010) προσθέτει πως η ονοματολογία αποτελεί ένα από τα πιο αντιπροσωπευτικά στοιχεία ενός πολιτισμού. Τον όρο *onomastics* (ονοματολογία) στην αγγλική γλώσσα τον οφείλουμε στον Κρύσταλ (Crystal, 1997 στο Mizani, 2008), ο οποίος αποκάλεσε έτσι τον κλάδο από την ελληνική λέξη «όνωμα» και διέκρινε σε *anthroponomastics* και *toponomastics* την ενασχόληση με τα ανθρωπωνύμια και τα τοπωνύμια αντίστοιχα.

---

¹ Η Ελληνική Ονοματολογική Εταιρεία, η οποία ιδρύθηκε το 1980, δεν ασχολείται με τη μετάφραση των κυρίων ονομάτων αλλά με τη συλλογή και την επεξεργασία τους.

Στην ενότητα που ακολουθεί θα παρουσιάσουμε τους ορισμούς που δίνουν οι γλωσσολόγοι για το κύριο όνομα, ώστε να ξεκινήσουμε από μια βάση για να μπορέσουμε να το οριοθετήσουμε.

1.1.1. Τι ονομάζουμε κύριο όνομα

Σε όλες τις γνωστές μας γλώσσες τα ονόματα χωρίζονται σε κοινά ουσιαστικά (προσηγορικά) και κύρια ονόματα. Η κατηγορία των κυρίων ονομάτων είναι ευρεία και περιέχει αρκετές υποκατηγορίες. Τα συναντούμε παντού και τα αναπαράγουμε και οι ίδιοι, είναι συνεχώς παρόντα τόσο στον προφορικό όσο και στον γραπτό λόγο, ωστόσο ενώ γνωρίζουμε τι είναι τα κύρια ονόματα, ο ακριβής ορισμός τους μας διαφεύγει, κι αυτό ίσως συμβαίνει ακριβώς επειδή καλύπτουν πολλούς τομείς, τους οποίους θα αναλύσουμε παρακάτω. Για να αναγνωρίσουμε όμως κάτι και για να το ερευνήσουμε, όπως είναι ο στόχος της παρούσας εργασίας, θα πρέπει να το προσδιορίσουμε. Στη συνέχεια θα παρουσιάσουμε τον ορισμό που δίνεται για το κύριο όνομα σε βιβλία γραμματικής, σε λεξικά αλλά και από τους θεωρητικούς και τους γλωσσολόγους, σε μια προσπάθεια να το οριοθετήσουμε.

Το αγγλικό λεξικό Collins (2009) μας δίνει τον ακόλουθο ορισμό: «κύριο όνομα είναι το όνομα ενός συγκεκριμένου ατόμου, τόπου, οργανισμού, ή πράγματος. Τα κύρια ονόματα αρχίζουν με κεφαλαίο γράμμα. Παραδείγματα *Μαργαρίτα, Λονδίνο και Ηνωμένα Έθνη*²».

Ωστόσο το γαλλικό λεξικό Larousse (2002) διευρύνει κάπως τον ορισμό του κυρίου ονόματος και ορίζει ως κριτήριο αναγνώρισής του ότι έχει ένα μοναδικό αντικείμενο αναφοράς: «το κύριο όνομα υποδηλώνει ένα άτομο ή ένα αντικείμενο που θεωρούνται μοναδικά³».

Επίσης, στη γραμματική Grevisse (1988) διαβάζουμε⁴:

«Το κύριο όνομα δεν έχει πραγματική σημασία, [δεν έχει] ορισμό, συνδέεται με αυτό που προσδιορίζει με έναν δεσμό που δεν είναι σημασιολογικός, αλλά με μια ιδιαίτερη σύμβαση», ενώ προσθέτει ότι «τα κύρια ονόματα γράφονται με

² «A proper noun is the name of a particular person, place, organization, or thing. Proper nouns begin with a capital letter. Examples are “Margaret”, “London”, and “the United Nations”».

³ «Nom propre, qui désigne un être ou un objet considéré comme unique».

⁴ Όλα τα παραθέματα είναι σε δική μας μετάφραση.

κεφαλαίο»⁵ και ακόμα πως «πραγματικά κύρια ονόματα» είναι αυτά που φανερώνουν τόπο (πόλεις, χωριά, δρόμοι, μνημεία, ...) ή πρόσωπο»⁶ (Grevisse, 1988: 751).

Άρα από τα λεξικά και τη γραμματική που συμβουλευτήκαμε συμπεραίνουμε πως το κύριο όνομα φανερώνει πρόσωπο ή τόπο, αναφέρεται σε κάποια συγκεκριμένη οντότητα (άτομο, αντικείμενο, τόπο) και αρχίζει με κεφαλαίο γράμμα.

Συνεχίζοντας την αναζήτησή μας, παραθέτουμε τον ορισμό που δίνουν για το κύριο όνομα τα σημαντικότερα λεξικά της ελληνικής γλώσσας.

Στο λεξικό του Σταματάκου (1971), διαβάζουμε: «‘κύριον όνομα’ (το ιδιαίτερον όνομα διά του οποίου πρόσωπόν τι, ζών ή πράγμα διακρίνεται από άλλων ομοίων του, γραφόμενον διά κεφαλαίου αρκτικού γράμματος: *Ιωάννης*, *Ελλάς*, *Αθήναι*, κ.λπ.», ορισμό που επαναλαμβάνεται επακριβώς και στο Πάπυρος-Larousse (2003) στο λήμμα «κύριος, -α, -ο», όπως και στο Χρηστικό Λεξικό της Ακαδημίας Αθηνών (Χαραλαμπάκης 2014).

Δεν θα μπορούσαμε να μην παραθέσουμε τον Τριανταφυλλίδη, ο οποίος στη Νεοελληνική γραμματική που είναι μέχρι σήμερα η επίσημη σχολική γραμματική δίνει τον ορισμό του κυρίου ονόματος ως εξής: «Κύρια ονόματα: τα ουσιαστικά *Πέτρος*, *Κανάρης*, ο *Πιστός* (όνομα σκυλιού), *Έλλη* (το πολεμικό πλοίο), που σημαίνουν το καθένα ένα ορισμένο πρόσωπο, ζώο ή πράγμα, λέγονται κύρια ονόματα» ενώ στον ορισμό για τα κοινά ονόματα, διαβάζουμε: «Κοινά ονόματα: τα ουσιαστικά που σημαίνουν όλα τα πρόσωπα, όλα τα ζώα ή όλα τα πράγματα του ίδιου είδους (*άνθρωπος*, *άλογο*, *λουλούδι*, *τριανταφυλλιά*) (Τριανταφυλλίδης, 1976: 76).

Από τα παραπάνω συνάγουμε το συμπέρασμα πως ένα βασικό στοιχείο για την αναγνώριση των κυρίων ονομάτων έναντι των κοινών ονομάτων (ουσιαστικών) είναι το αρχικό κεφαλαίο γράμμα. Επίσης, τα ελληνικά λεξικά συμφωνούν πως το κύριο όνομα διαθέτει μια συγκεκριμένη αναφορικότητα.

⁵ «Le nom propre n’a pas de signification véritable, de définition; il se rattache à ce qu’il désigne par un lien qui n’est pas sémantique, mais par une convention qui lui est particulière [...] Les noms propres s’écrivent par une majuscule».

⁶«Sont de véritables noms propres: -Les noms de lieux: villes, villages, rues, monuments [...] -Les noms de personnes»

Ένα σημαντικό ζήτημα που αποτελεί σημείο έριδας μεταξύ των γλωσσολόγων είναι το εάν το κύριο όνομα διαθέτει ή όχι σημασία.

Ήδη ο Σωσσύρ (Saussure, 1916 στο Lecuit, 2012) αναγνώριζε το αδιέξοδο ως προς τον προσδιορισμό του κυρίου ονόματος όταν έγραφε ότι «πρόκειται για μεμονωμένες λέξεις [...] που δεν επιτρέπουν κανενός είδους ανάλυση και κατά συνέπεια καμία ερμηνεία των συστατικών στοιχείων τους».

Το κύριο όνομα προσδιορίζει ένα μοναδικό αντικείμενο αναφοράς (π.χ. *Γιάννης*, *Λονδίνο*), όπως λένε στον ορισμό που δίνουν ο Φινλανδός Σέρκκα (Särkkä, 2007) και οι μελετητές Ούλμαν, Νάρι (Ullman 1970, Nähri 1996 στο Mizani, 2008) εν αντιθέσει με το κοινό όνομα που αναφέρεται σε αντικείμενα σε μια σε μια τάξη οντοτήτων ή εκπροσώπους τάξεων (π.χ. *σκίουρος*). Τα κύρια ονόματα εξατομικεύουν (individualize) ενώ τα κοινά ονόματα κατηγοριοποιούν (classify) (Mizani, 2008).

Αποδεικνύεται όπως λέει ο Βαξελαίρ (Vaxelaire, 2006: 720) πως ο ορισμός του κυρίου ονόματος παραμένει ένα καίριο ζήτημα αφού πολλοί θεωρητικοί μιλούν γι' αυτό χωρίς να το ορίζουν επακριβώς ενώ διαπιστώνει ότι οι ορισμοί που συναντάμε δεν συμφωνούν πάντοτε μεταξύ τους. Οι περισσότεροι θεωρούν πως τα κύρια ονόματα αποτελούν απλές μορφές που περιλαμβάνουν από έναν έως δύο όρους. Ο ίδιος δίνει έναν εκτενέστερο ορισμό λέγοντας πως «το κύριο όνομα αναφέρεται σε ένα άτομο επαναλαμβανόμενα μέσα σε ένα κείμενο ή σε ένα σώμα κειμένων, και μπορεί να αποτελείται από ένα απλό γράμμα ή ακόμα και μια ολόκληρη φράση»⁷.

Ως προς την απουσία ή την παρουσία σημασίας στα κύρια ονόματα που είναι αντικείμενο συζητήσεων μεταξύ των γλωσσολόγων, διακρίνουμε δύο αντίθετες τάσεις. Η μία είναι του Μιλ (Mill, 1949), του Γκρεβίς (Grevisse, 1988) και άλλων, που θεωρούν πως το κύριο όνομα δεν διαθέτει σημασία⁸ (Mill, 1988 στο Lecuit, 2012: 36) και ακόμα ότι «τα κύρια ονόματα δεν έχουν νόημα, είναι σημεία χωρίς σημασία. Δηλώνουν αλλά δεν συνδηλώνουν κάτι»⁹ (Mill στο Ballard, 2001: 11)

⁷ «Un nom proper est un signe déférant à un individu de manière récurrente dans un texte ou un corpus, sa forme pouvant aller d'une simple lettre à une phrase complète».

⁸ «Pour Mill (1988), le nom proper est vide de sens, il ne signifie rien».

⁹ «Le nom propre dénote mais ne connote pas».

αφού τίποτα δεν μας καθορίζει πως ένα άτομο θα λέγεται οπωσδήποτε π.χ. «Γιάννης». Η Λεκιού (Lecuit, 2012) προσθέτει πως με τον όρο δήλωση εννοούμε την αναφορά και με τον όρο συνδήλωση τη σημασία. Στο ίδιο μήκος κύματος, ο Βέντλερ (Vendler, 1971 στο Μαυρόπουλος, 2012) υποστηρίζει ότι

τα κύρια ονόματα δεν έχουν νόημα, [...] πράγμα που αποδεικνύεται από το γεγονός ότι δεν απαιτείται η μετάφρασή τους σε άλλες γλώσσες.

Η αντίθετη τάση είναι αυτή που εκφράζεται μεταξύ άλλων από τον Φρέγκε (Frege, 1979, στο Lecuit, 2012: 37):

Το κύριο όνομα πρέπει να έχει κάποια σημασία [...] αλλιώς, θα ήταν μια κενή ακολουθία ήχων και δεν θα ήταν σωστό να το αποκαλούμε όνομα [...] μέσω κάποιας σημασίας και μόνο μέσω αυτής, το κύριο όνομα συνδέεται με ένα αντικείμενο¹⁰.

Με την παραπάνω δήλωση συμφωνεί και ο Κλεμπέρ (Kleiber, 1981 στο Lecuit, 2012: 39)

Το κύριο όνομα διαθέτει σημασία, αλλά δεν πρόκειται για περιγραφική σημασία με πραγματικές ιδιότητες φορέα. Περιορίζεται στην κατονομασία¹¹.

Και καταλήγουμε στον Γάλλο μεταφρασεολόγο Μισέλ Μπαλλάρ (Ballard, 2001: 107), ο οποίος υποστηρίζει πως η αναφορικότητα που διαθέτει το κύριο όνομα δεν αποκλείει τη σημασία, και φέρνει ως παράδειγμα τα: *Ζαν ντ' Αρκ* (Jeanne d'Arc) ή *πύργος του Αιφελ* (Tour Eiffel), λέγοντας πως δεν μπορεί κανείς να ισχυριστεί πως δεν έχουν σημασία. Ενισχύει δε, περισσότερο τη θέση του λέγοντας πως «όταν χρησιμοποιούμε ένα κύριο όνομα, προφανώς το χρησιμοποιούμε επειδή θέλουμε να δηλώσουμε κάτι».

¹⁰ «A proper name must at least have a sense [...] ; otherwise it would be an empty sequence of sounds and it would be wrong to call it a name [...] it is via a sense, and only via a sense that a proper name is related to an object».

¹¹ «Le nom propre a un sens mais ce n'est pas un sens descriptif composé de propriétés vraies du porteur il se limite à l'indication dénomminative».

Κάνοντας μια σύνθεση των όσων διαβάζουμε σε βιβλία γραμματικής και λεξικά συμπεραίνουμε πως τα κριτήρια αναγνώρισης του κυρίου ονόματος, είναι α) η παρουσία του αρχικού κεφαλαίου γράμματος, β) η μονοαναφορικότητα (*monoréférentialité*), γ) η απουσία άρθρου, δ) η μη μεταφρασιμότητα (*non traduisibilité*). Ωστόσο, υπάρχουν και περιπτώσεις κατά τις οποίες αυτές οι παράμετροι δεν ισχύουν (Lecuit, 2012, Friburger 2006) ή δεν ισχύουν σε όλες τις γλώσσες. Για παράδειγμα, η απουσία άρθρου δεν ισχύει για την ελληνική γλώσσα.

Συνεπώς, λαμβάνοντας υπόψη μας ότι κάποια από τα κριτήρια αναγνώρισης του κύριου ονόματος δεν ισχύουν για την ελληνική γλώσσα, καταλήγουμε στο ότι για την παρούσα εργασία κριτήρια αναγνώρισης του κύριου ονόματος θα είναι α) η παρουσία του αρχικού κεφαλαίου γράμματος, και β) η μονοαναφορικότητα.

Αφού ανατρέξαμε σε διάφορες πηγές για τον ορισμό του κυρίου ονόματος, προκειμένου να έχουμε μια σφαιρική άποψη των όσων υποστηρίζει η γλωσσολογία, θα εξετάσουμε στη συνέχεια τα είδη του και θα παρουσιάσουμε κάποιες από τις κατηγοριοποιήσεις που έχουν προταθεί κατά καιρούς.

1.1.2. Οι κατηγορίες του κυρίου ονόματος

Κύρια ονόματα δεν είναι μόνο τα ονόματα των ανθρώπων και των τόπων, όπως μας έρχεται αυτόματα στο νου, αλλά περιλαμβάνουν πολλές άλλες κατηγορίες, αφού προσδιορίζουν ποικίλες και πολύ διαφορετικές μεταξύ τους οντότητες. Διευρύνοντας το πεδίο των κυρίων ονομάτων όπως το έχει ορίσει ο Γκρεβίς (*πραγματικά κύρια ονόματα είναι αυτά που φανερώνουν τόπο ή πρόσωπο*), η Φριμπουργέ (Friburger, 2006: 638) υποστηρίζει πως μπορούμε να εντάξουμε σε αυτό και τα ονόματα οργανισμών και εταιρειών, επειδή φαίνεται να έχουν τις ιδιότητες που χαρακτηρίζουν και τα *πραγματικά κύρια ονόματα* –αφού προσδιορίζουν μία συγκεκριμένη οντότητα. Το ίδιο ισχύει για τις μάρκες εμπορικών προϊόντων, αλλά και για τα ιστορικά γεγονότα που σημάδεψαν μια εποχή, όπως π.χ. η Γαλλική Επανάσταση.

Αντιλαμβανόμαστε λοιπόν, πως το τοπίο δεν είναι ξεκάθαρο και προκύπτει η ανάγκη για τυποποίηση, ώστε να καθίσταται σαφές αν κάποιο όνομα είναι κοινό ή κύριο και σε ποια κατηγορία εντάσσεται. Αρκετοί θεωρητικοί έχουν προτείνει τυπολογίες των κυρίων ονομάτων, άλλες πιο συνοπτικές κι άλλες πιο εκτενείς με

αρκετές διαφορές μεταξύ τους, και καμία δεν φαίνεται να περιλαμβάνει όλες τις δυνατές κατηγορίες των κύριων ονομάτων. Στη συνέχεια θα προσπαθήσουμε να παρουσιάσουμε τις κύριες κατηγοριοποιήσεις καθώς εμείς, για την ανάλυση των δεδομένων μας που θα ακολουθήσει στο κεφάλαιο 3, θα χρησιμοποιήσουμε μια σύνθεσή τους, σύμφωνα με τις ανάγκες που θα προκύψουν από τα ευρήματά μας.

1.1.2.1. Κατηγοριοποίηση με βάση τη γραφική παράσταση

Αναλύοντας τη γαλλική γλώσσα, οι Ντάιγ κ.ά. (Daille et al, 2000: 124) διακρίνουν τα κύρια ονόματα ως προς τη γραφική παράστασή τους στις ακόλουθες κατηγορίες:

-*Απλά κύρια ονόματα (entités nomées pures)*: αποτελούνται από μία λέξη και γράφονται με κεφαλαίο γράμμα, π.χ. *Aristote*,

-*Σύνθετα κύρια ονόματα (entités nomées complexes)*: αποτελούνται από περισσότερες ονοματικές ενότητες οι οποίες ξεκινούν όλες με κεφαλαίο γράμμα π.χ. *Grand Palais*,

-*Μεικτά κύρια ονόματα (entités nomées mixtes)*: περιλαμβάνουν περισσότερες λεξικές μονάδες εκ των οποίων η μία τουλάχιστον αρχίζει με κεφαλαίο γράμμα, π.χ. *Front populaire*,

-*Ελαφρώς μεικτά κύρια ονόματα (entités nomées faiblement mixtes)*: ονοματικές οντότητες που περιλαμβάνουν και λειτουργικές λέξεις, όπως άρθρα, προθέσεις κτλ., π.χ. *Le Jardin des Plantes*,

-*Αρκτικόλεξα*: αποτελούνται από δύο κεφαλαία γράμματα και πάνω, καθένα από τα οποία παραπέμπει σε μία λεξική μονάδα, όπως π.χ. *USA*.

Το μειονέκτημα της παραπάνω κατηγοριοποίησης, είναι πως προϋποθέτει την ύπαρξη σταθερής και τυποποιημένης ορθογραφίας των μεικτών και ελαφρώς μεικτών κυρίων ονομάτων. Κάτι τέτοιο όμως δεν ισχύει κι έτσι μπορούμε να συναντήσουμε *mer Noir* αλλά και *Mer Noir* (Lecuit, 2012: 66).

1.1.2.2. Κατηγοριοποίηση με βάση τη μορφή

Ένα ζήτημα που χρήζει εξέτασης είναι τα όρια του κυρίου ονόματος. Όταν λέμε λ.χ. *place de la Concorde*, θα αναγνωρίσουμε ως κύριο όνομα μόνο το

Concorde που ξεκινά με κεφαλαίο γράμμα και θα εξαιρέσουμε το προσηγορικό *place* ή θα πρέπει να το θεωρήσουμε ως μία ενιαία ονοματική οντότητα;

Μία βασική μορφοσυντακτική κατηγοριοποίηση αναφορικά με τη γαλλική γλώσσα, που εφαρμόζεται όμως και σε άλλες γλώσσες, είναι της Γιόνασσον (Jonasson, 1994 στο Friburger, 2006):

-Αμιγή κύρια ονόματα¹² (*noms propres purs*): πρόκειται για τα πραγματικά κύρια ονόματα, δηλώνουν πρόσωπο ή τόπο και αρχίζουν με κεφαλαίο γράμμα.

-Μεικτά ή περιγραφικά κύρια ονόματα (*noms propres mixtes ou à base descriptive*): αποτελούνται από αμιγή κύρια ονόματα και προσηγορικά (προσδιοριστές)¹³, π.χ. *la tour Eiffel*, ή το *Μεγάλο Κοραλλιογενές Φράγμα*. Σε αυτή την κατηγορία εντάσσονται δρόμοι, πλατείες, κτήρια, οργανισμοί.

Μια ελαφρώς διαφοροποιημένη κατηγοριοποίηση έχει προτείνει και ο Φινλανδός Σέρκκα (Särkkä 2007) ο οποίος διακρίνει τις εξής τρεις κατηγορίες:

-Κεντρικά κύρια ονόματα (*central proper nouns*): αυτά που δεν μπορούν να αναλυθούν περαιτέρω π.χ. *Λονδίνο*

-Διευρυμένα κύρια ονόματα (*extended proper names*): αυτά που περιλαμβάνουν και έναν προσδιοριστή που δηλώνει τη σημασιολογική κατηγορία στην οποία ανήκει το κύριο όνομα π.χ. *Μεσόγειος Θάλασσα*, και

-Τροποποιημένα κύρια ονόματα (*converted proper names*): δεν περιέχουν κανένα κεντρικό κύριο όνομα π.χ. *Εθνικά Αρχεία*¹⁴.

1.1.2.3. Κατηγοριοποιήσεις με βάση την αναφορικότητα

Η μελέτη των κυρίων ονομάτων διακρίνεται σε κατηγορίες: Η πιο συνοπτική κατηγοριοποίηση θα μπορούσαμε να πούμε πως είναι αυτή του Μπαλλάρ (Ballard, 2001: 55), η οποία τα χωρίζει σε τρεις τάξεις:

¹² Πρόκειται για δική μας απόδοση, ενώ οι Παπαδήμα & Πανταζάρα (2015) τα ονομάζουν «καθ'εαυτού κύρια ονόματα».

¹³ Προσδιοριστής: (classifier) πρόκειται για έναν γενικό ή υπερώνυμο όρο που προσδιορίζει το σημασιολογικό πεδίο στο οποίο ανήκει ο πολιτισμικός ενδείκτης και λειτουργεί συμπληρωματικά (Δημητρούλια, 2015). Ο Γραμμενίδης (2015) τον ονομάζει «ταξινομητή», ενώ ο Μαυρόπουλος (2012) τον ονομάζει «περιγραφητή» (descriptor-descripteur). Εμείς υιοθετούμε τον όρο προσδιοριστής.

¹⁴ Τα παραδείγματα είναι δικά μας, γιατί προτιμήσαμε να μην παραθέσουμε τα φινλανδικά παραδείγματα, ώστε να είναι πιο κατανοητή η διάκριση των κατηγοριών.

-*Τοπωνύμια (toponymes)*: χώρες, επαρχίες, περιφέρειες, περιοχές, βουνά, πόλεις, μνημεία, πάρκα, πλατείες, οδοί., ονόματα μπαρ, παμπ, δημόσιοι χώροι,

-*Ανθρωπωνύμια (anthroponymes)*: ονόματα ανθρώπων, τίτλοι προσφώνησης,

-*Πολιτισμικοί ενδείκτες (référénts culturels)*: θρησκευτικές γιορτές, ιστορικοί όροι, ακρωνύμια, τίτλοι εφημερίδων, βιβλίων, πινάκων, τραγουδιών, θεσμοί.

Πριν όμως προχωρήσουμε σε άλλες πιο διευρυμένες και αναλυτικές κατηγοριοποιήσεις, σκόπιμο είναι να δώσουμε τον ορισμό του όρου «πολιτισμικοί ενδείκτες».

Πολιτισμικοί ενδείκτες ή πολιτισμικά φορτισμένα στοιχεία (*culturèmes* στα γαλλικά και *culture specific items* στα αγγλικά) είναι εκείνα τα γλωσσικά στοιχεία που εκφράζουν την ιδιαιτερότητα ενός πολιτισμού και μπορεί να είναι επιχώριοι θεσμοί, τοπωνύμια, ονόματα εντύπων, έργα τέχνης κ.ά. (Γραμμενίδης, 2009: 108). Η Λούνγκου-Μπάντεα (Lungu-Badea, 2011) δηλώνει πως οι πολιτισμικοί ενδείκτες μεταφέρουν πληροφορίες πολιτισμικού χαρακτήρα και το μέγεθός τους ποικίλλει από μία λέξη ως μία φράση, ενώ ο Μπαλλάρ (Ballard, 2001: 13) θεωρεί ότι η εμπειρία τους έχει αναδείξει σε μια δική τους τρίτη κατηγορία η υπόσταση όμως της οποίας είναι ακόμα αμφισβητήσιμη ¹⁵.

Επειδή η κατηγορία (ή τάξη) των πολιτισμικών ενδεικτών είναι ευρεία και δεν έχει σαφή όρια, άρα και σαφώς καθορισμένο περιεχόμενο, θα παρουσιάσουμε ορισμένες πιο λεπτομερείς τυπολογίες, για να καλύψουμε τις ανάγκες της παρούσας εργασίας, οι οποίες κατατάσσουν αναλυτικά τα κύρια ονόματα σε τάξεις ανάλογα με το τι προσδιορίζουν. Στο σημείο αυτό βεβαίως, χρειάζεται να πούμε πως επειδή τα όρια των κατηγοριών είναι πολλές φορές δυσδιάκριτα, ορισμένα κύρια ονόματα δύνανται να ανήκουν σε περισσότερες κατηγορίες, π.χ. *Λούρδη* μπορεί να είναι τοπωνύμιο αλλά και ανθρωπωνύμιο (Pargianou, 2007).

Στην ιστοσελίδα της Ελληνικής Ονοματολογικής Εταιρείας δίνεται η ακόλουθη κατηγοριοποίηση για τα κύρια ονόματα:

---

¹⁵ «L'expérience fait apparaître une troisième catégorie au statut un peu incertain...».

Αγιωνύμιο: όνομα περιοχής που πήρε την ονομασία της από κάποιον ναό, ξωκλήσι κ.λπ.

Ανδρωνύμιο: επώνυμο που σχηματίζεται από το όνομα του συζύγου.

Ανθρωπωνύμιο: όνομα ανθρώπου (βαπτιστικό, επώνυμο, παρατσούκλι).

Δασωνύμιο: όνομα περιοχής που πήρε την ονομασία της με βάση κάποιο δάσος, άλσος, δρυμό κ.λπ.

Δεντρωνύμιο: όνομα περιοχής που πήρε την ονομασία της με βάση κάποιο δέντρο.

Εδαφονύμιο: όνομα περιοχής που πήρε την ονομασία της με βάση το έδαφος.

Εθνωνύμιο: επώνυμο που σχηματίζεται από το όνομα χώρας, πόλης, χωριού κ.λπ.

Ζωωνύμιο: 1. Όνομα ζώου, 2. Όνομα περιοχής που πήρε την ονομασία της με βάση κάποιο ζώο.

Μητρωνύμιο: επώνυμο που σχηματίζεται από το όνομα της μητέρας.

Μικροτοπωνύμιο: όνομα μικρής περιοχής (πχ: πηγάδι, αγροικία, κλπ)

Ναωνύμιο: όνομα περιοχής που πήρε την ονομασία της από κάποιον ναό, εξωκλήσι κ.λπ.

Οικωνύμιο: όνομα κατοικημένης περιοχής.

Ορ(ε)ονύμιο: ονομασία βουνού, λόφου, υβώματος κ.λπ.

Παρωνύμιο: 1. Παρατσούκλι, 2. Επώνυμο που σχηματίζεται από κάποιο παρατσούκλι.

Πατριδωνύμιο: επώνυμο που σχηματίζεται από το όνομα χώρας, πόλης, χωριού κ.λπ.

Πατρωνύμιο: επώνυμο που σχηματίζεται από το όνομα του πατέρα.

Προσωπωνύμιο: όνομα ανθρώπου (βαπτιστικό, επώνυμο, παρατσούκλι).

Τοπωνύμιο: όνομα οποιασδήποτε περιοχής.

Υδρωνύμιο: ονομασία λίμνης, ποταμού, ρυακιού κ.λπ.

Φυτωνύμιο: όνομα περιοχής που πήρε την ονομασία της με βάση κάποιο φυτό.

Ψευδώνυμο: πλαστό όνομα.

Ο Μπάουερ (Bauer, 1985 στο Daille et al., 2000: 119) πρότεινε μία συνοπτική τυπολογία που χωρίζει τα κύρια ονόματα σε έξι τάξεις:

-*Ανθρωπωνύμια (anthroponymes)*: τα βαπτιστικά, πατρώνυμα, ψευδώνυμα, τα μουσικά σχήματα, τα καλλιτεχνικά σχήματα, ονόματα αθλητικών συλλόγων, όσα δηλώνουν εθνικότητα, ονόματα ζώων.

-*Τοπωνύμια (toponymes)*: τα ονόματα πόλεων, χωρών, επαρχιών, τα υδροτοπωνύμια, ονόματα στρατιωτικών εγκαταστάσεων και μνημείων.

-*Εργωνύμια (ergonymes)*: πρόκειται για τα κατασκευασμένα από τον άνθρωπο αντικείμενα. Οι μάρκες, οι επιχειρήσεις, τα ιδρύματα έρευνας, τίτλοι βιβλίων, ταινιών, έργων τέχνης.

-*Πραζωνύμια (pragmonymes)*: πρόκειται για μη υλικές ανθρώπινες δημιουργίες (Leroy, 2004: 34) όπως τα ιστορικά γεγονότα, οι ασθένειες, οι νόμοι, τα πολιτιστικά συμβάντα.

-*Φαινώνυμια (phénonymes)*: οι φυσικές καταστροφές, τα άστρα.

-*Ζωωνύμια (zoonymes)*: τα ονόματα ζώων.

Οι Ντάιγ κ.ά. (Daille et al., 2000: 120) στηριζόμενοι στην αντίστοιχη τυπολογία του Μπάουερ, την οποία θεωρούν από τις πιο ολοκληρωμένες χωρίς να βασίζεται σε συγκεκριμένο σώμα κειμένων, επιχειρούν μία νέα κατηγοριοποίηση με τις εξής διαφορές:

-*Ανθρωπωνύμια*: Σε αυτή την κατηγορία προσθέτουν τα ονόματα θεσμών αλλά και πρόσωπα που ανήκουν σε ένα ιδεολογικό κίνημα π.χ. Κομμουνιστές. Στην ίδια κατηγορία προσθέτουν τα ονόματα μέσων ενημέρωσης που μπορούν να ενταχθούν και στην κατηγορία των ονομάτων οργανισμών.

-*Τοπωνύμια*: στην τάξη αυτή προσθέτουν και άλλες κατηγορίες όπως ηπείρους, και διοικητικές περιοχές,

-*Εργωνύμια*: προσθέτουν και όλα τα πνευματικά έργα.

-Τα φαινώνυμια δεν αλλάζουν.

-*Πραζωνύμια*: στην τάξη αυτή προσθέτουν τις ιστορικές περιόδους, καθώς και διάφορα γεγονότα ή εμπορικές εκδηλώσεις, όπως π.χ. το σαλόνι αυτοκινήτου.

- Η τάξη των ζωωνυμίων καταργείται και εντάσσεται στην τάξη των ανθρωπωνυμίων.

Ως τελευταίο παράδειγμα τυπολογίας των κυρίων ονομάτων, θα παραθέσουμε την τυπολογία που υιοθετήθηκε στο πλαίσιο του προγράμματος Prolex¹⁶ (Agafonov et al., 2006, Grass et al., 2002 στο Friburger, 2006), η οποία προτείνει τέσσερις κύριες τάξεις (hypertypes):

- τα ανθρωπώνυμα (για ανθρώπους),
- τα τοπωνύμια (για τόπους),
- τα εργωνύμια και (για αντικείμενα και εργασίες),
- τα πραξωνύμια (για γεγονότα).

Η διαφορά που παρατηρούμε εδώ είναι πως τα ονόματα πολιτικών κομμάτων ή καλλιτεχνικών συνόλων και διεθνών οργανισμών εντάσσονται τόσο στα ανθρωπώνυμα όσο και στα εργωνύμια, σε αντίθεση με την τυπολογία των Μπάουερ και Ντάιγ κ.ά., που τα εντάσσουν στα ανθρωπώνυμα μόνο.

Διαπιστώνουμε πως *εργωνύμια* και *πραξωνύμια* συγκεντρώνουν τα κύρια ονόματα που ο Μπαλλάρ εντάσσει στους *πολιτισμικούς ενδείκτες*.

Μια διαφορετική οπτική βρίσκουμε στις Κυριακοπούλου και Φούφη (2015), όπου συναντούμε τον όρο *ονοματική οντότητα –ή ονοματισμένη οντότητα (entité nommée)* (Pantazara, 2010). Ως ονοματική οντότητα ορίζεται «η κατηγορία που περικλείει όλα τα γλωσσικά στοιχεία που περιγράφουν μια ενιαία και συγκεκριμένη οντότητα, η οποία ανήκει σε έναν συγκεκριμένο τομέα» (Chinchor, 1998) στο Κυριακοπούλου, Φούφη, 2015: 101) και χρησιμοποιείται κυρίως για τις ανάγκες της αυτόματης επεξεργασίας της γλώσσας. Υποκατηγορίες των ονοματικών οντοτήτων αποτελούν τα ακόλουθα κύρια ονόματα:

- α) τα ανθρωπώνυμα και αγωνύμια,
- β) τα τοπωνύμια,
- γ) οι οργανισμοί,
- δ) τα συγγραφικά έργα και
- ε) τα γεγονότα.

Στις παραπάνω αυτές υποκατηγορίες μπορούν να συμπεριληφθούν και οι χρονικές και ποσοτικές εκφράσεις, π.χ. *Μεγάλη Εβδομάδα, 7 Σεπτεμβρίου* (πρβλ.

¹⁶ Για το πρόγραμμα Prolex θα μιλήσουμε στην ενότητα 1.2.3.

χρονωνύμια (chrononymes) κατά τη Λερούά (Leroy, 2004: 35)), ενώ κάποιες ονοματικές οντότητες εντάσσονται σε περισσότερες κατηγορίες, ανάλογα με το αντικείμενο αναφοράς τους, π.χ. το όνομα *Κυριακή*, μπορεί να αναγνωριστεί τόσο στην κατηγορία των ανθρωπωνυμίων όσο και των χρονικών εκφράσεων.

Από τις τυπολογίες που παρουσιάσαμε, κατανοούμε πως οι κατηγορίες δεν είναι σαφώς οριοθετημένες, σε άλλα στοιχεία συγκλίνουν και αλλού διαφέρουν, κυρίως ανάλογα με το σώμα κειμένων που επιθυμεί να αναλύσει ο ερευνητής και τα δεδομένα που προκύπτουν ή τους σκοπούς της έρευνάς του.

Υπάρχουν και άλλες κατηγοριοποιήσεις των κυρίων ονομάτων, κάποιες από τις οποίες διαφέρουν σημαντικά από αυτές που παρουσιάσαμε εδώ (βλ. Μαυρόπουλος, 2012, Lecuit, 2012). Ωστόσο ξεφεύγουν από τα όρια της παρούσας εργασίας, ενώ οι αναφερθείσες τυπολογίες καλύπτουν τις ανάγκες της ανάλυσής μας.

Συμπερασματικά, για την ανάλυση των δεδομένων μας θα ακολουθήσουμε την τυπολογία του προγράμματος Prolex εντάσσοντας τα κύρια ονόματα στις ακόλουθες τέσσερις κατηγορίες:

- Ανθρωπωνύμια
- Τοπωνύμια
- Εργωνύμια
- Πραξωνύμια

1.2. Το κύριο όνομα στη μεταφρασεολογία

Στη συνέχεια της εργασίας μας θα παρουσιάσουμε κάποιες βασικές μεταφρασεολογικές θεωρίες οι οποίες έχουν συμβάλει στη διαμόρφωση του σύγχρονου μεταφραστικού πλαισίου και θα χρησιμεύσουν ως αναφορές για την ανάλυσή μας. Στη μεταφρασεολογία έχει επικρατήσει να εξετάζεται ένα κείμενο σύμφωνα με δύο παραμέτρους: τη μικροδομή και τη μακροδομή. Αντίθετα από τη μακροδομή που εξετάζει το κείμενο στο σύνολό του και το περιγράφει ως «ολοκληρωμένο σύστημα» (Γραμμενίδης κ.ά., 2015: 78) η μικροδομή εξετάζει

επιμέρους στοιχεία του κειμένου, που μπορεί να είναι λεξιλογικής, εκφραστικής ή συντακτικής υφής, συνήθως στο επίπεδο της πρότασης. Σε αυτού του είδους την προσέγγιση εντάσσεται η μελέτη της απόδοσης των κυρίων ονομάτων.

1.2.1. Κύριες μεταφρασεολογικές θεωρίες

Εν πολλοίς, η συζήτηση στον χώρο της μετάφρασης γινόταν πάντοτε, από πριν ακόμα υπάρξει η μεταφρασεολογία ως επιστήμη, ανάμεσα στο δίπολο «κατά λέξη (ή κυριολεκτική) μετάφραση και ελεύθερη μετάφραση. Ο όρος «κατά λέξη μετάφραση» σήμαινε και σημαίνει την πιστή μεταφορά της μορφής και των εννοιών του κειμένου πηγής αφού γίνουν οι αναγκαίες μετατροπές σύμφωνα με τις επιταγές της δομής της γλώσσας στόχου. Δεν ταυτίζεται με την «λέξη προς λέξη» μετάφραση η οποία σημαίνει μεταφορά της κάθε λέξης του κειμένου πηγής στην αντίστοιχη της γλώσσας στόχου, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι συντακτικές συμβάσεις και η δομή της τελευταίας και ανεξάρτητα από το αν το νόημα που προκύπτει είναι σαφές. Με την πάροδο των χρόνων, αυτό το ζεύγος όρων απέκτησε κατά καιρούς διαφορετικές ονομασίες που δόθηκαν από σημαντικούς μεταφρασεολόγους, όπως πιστότητα και κομπόνητα, γράμμα και πνεύμα του κειμένου κ.ά., πάντα όμως με το ίδιο θεμελιώδες περιεχόμενο :

-ut interpr(et)es /ut orator (ως ερμηνεύς / ως ρήτορας) (Κικέρων, 1^{ος} αι.)

-Verbum e verbo / sensum de sensu (λέξη προς λέξη / έννοια προς έννοια)
(Άγιος Ιερώνυμος, 4^{ος} αι.)

-Αλλοτροπική /πολιτογραφική μετάφραση (Σλαϊερμάχερ, 1813)

-Διαφανή τζάμια/ χρωματιστά τζάμια (Μουνέν, 1955)

-Μορφική ισοδυναμία / δυναμική ισοδυναμία (Νάιντα, 1964)

-Σημασιολογική /επικοινωνιακή μετάφραση (Νιούμαρκ, 1981)

-Εθνοκεντρική / κατά λέξη μετάφραση (Μπερμάν, 1985)

-Πηγολατρική /στοχοκεντρική μετάφραση (Λαντιμιράλ, 1986)

-Οικειοποιητική /ξενοποιητική μετάφραση (Βενούτι, 1995), (Γραμμενίδης κ.ά., 2015: 15)

Ας δούμε τώρα πιο αναλυτικά τα βασικά σημεία των παραπάνω θεωριών.

Θα ξεκινήσουμε από τον Κικέρωνα, ο οποίος πρώτος δήλωσε, αναφορικά με τη μετάφραση των λόγων του Δημοσθένη και του Αισχίνη, πως τους μετέφρασε *ως ρήτορας* κι όχι *ως ερμηνεύς*, διατηρώντας τις ίδιες ιδέες και την ίδια μορφή, το γενικό ύφος και το σφρίγος της γλώσσας, χωρίς όμως να αποδώσει το κείμενο λέξη προς λέξη (Κικέρων στο Munday, 2004).

Περνώντας στη σύγχρονη εποχή, πολύ σημαντική επιρροή άσκησε ο Σλαϊερμάχερ ο οποίος προκρίνει την «*αλλοτροπική*» μέθοδο μετάφρασης, σε αντιδιαστολή με την «*πολιτογραφική*» μέθοδο. Στην αλλοτροπική μέθοδο, ο μεταφραστής δίνει αξία στο ξένο και εστιάζει στη γλώσσα και στο περιεχόμενο του κειμένου πηγής. Με αυτόν τον τρόπο ο μεταφραστής αφήνει ήσυχο τον συγγραφέα και μετακινεί τον αναγνώστη προς τον συγγραφέα κι αυτό είναι που προτιμά ο ίδιος ως τεχνική (Munday, 2004: 57). Στην *πολιτογραφική* μέθοδο αντίθετα, ο μεταφραστής αφήνει ήσυχο τον αναγνώστη και μετακινεί τον συγγραφέα, δηλαδή, προσαρμόζει τα στοιχεία που ανήκουν στην κουλτούρα της γλώσσας πηγής, στη γλώσσα στόχο, ούτως ώστε το κείμενο να μην ξενίζει τον αναγνώστη.

Φτάνοντας στα πιο πρόσφατα χρόνια, ο Λαντμιράλ (Ladmiral, 1986) ονομάζει *πηγολάτρεις* εκείνους που προσκολλώνται στο σημαίνον της γλώσσας του κειμένου πηγής, ενώ *στοχοκεντρικούς* ή *στοχολάτρεις* εκείνους που σέβονται το σημαϊνόμενο, δηλαδή το νόημα. Η *πηγολατρική* μετάφραση είναι η μετάφραση που προσκολλάται στη γλώσσα πηγή και επιτρέπει κατά συνέπεια την ύπαρξη του ξένου στοιχείου, ενώ *στοχοκεντρική* εκείνη που προσανατολίζεται προς τη γλώσσα στόχο. Ο ίδιος τάσσεται περισσότερο προς την προσκόλληση στη γλώσσα πηγή.

Ο Μουνέν, λίγο νωρίτερα έχει εισαγάγει τους όρους «*χρωματιστά τζάμια*» (*verres colorés*) και «*διαφανή τζάμια*¹⁷» (*verres transparents*), για να δηλώσει ουσιαστικά κι αυτός την κυριολεκτική και την ελεύθερη μετάφραση. Τα *χρωματιστά τζάμια*, περιγράφουν εκείνες τις μεταφράσεις που διατηρούν το ξένο στοιχείο, τεχνική που προτιμά και ο ίδιος. Πρόκειται για κατά λέξη μεταφράσεις που στοχεύουν στο να δώσουν *το άρωμα της εποχής* στην οποία έχει γραφτεί το

¹⁷ *Χρωματιστά / διαφανή τζάμια*: όροι που καθιέρωσαν οι Κατερίνα Κολλέτ και Βίκτωρ Ιβάνοβιτς, ενώ στη μετάφραση του βιβλίου *Οι ωραίες άπιστες* στο πλαίσιο του ΔΠΜΣ *Μετάφραση-Μεταφρασεολογία* (2003), προτιμούνται οι όροι *διάφανα / χρωματιστά πρίσματα*.

κείμενο και αφήνουν στον αναγνώστη την αίσθηση ότι το διαβάσει στην πρωτότυπη μορφή του. Αντίθετα, *διαφανή τζάμια* είναι οι μεταφράσεις, στις οποίες κυριαρχεί το οικείο στοιχείο, που μοιάζει να έχουν γραφτεί απευθείας στη γλώσσα στόχο ενώ «δεν διατηρούν τη χροιά της γλώσσας, της εποχής και του πολιτισμού του πρωτότυπου κειμένου» (Mounin, 2003).

Το 1964, ο Νάιντα μιλάει για *μορφική ισοδυναμία* και *δυναμική ισοδυναμία*. Η *μορφική ισοδυναμία* είναι προσανατολισμένη στη δομή του κειμένου πηγής: «το μήνυμα στη γλώσσα του δέκτη πρέπει να συμφωνεί όσο το δυνατόν περισσότερο με τα διάφορα στοιχεία που έχει στη γλώσσα πηγή» (Nida 1964 στο Munday, 2004: 78). Η *δυναμική ισοδυναμία*, από την άλλη, την οποία ασπάζεται κι εκείνος, βασίζεται στην «αρχή του ισοδύναμου αποτελέσματος», το μήνυμα δηλαδή «πρέπει να είναι προσαρμοσμένο στις γλωσσικές ανάγκες και τις πολιτιστικές παραμέτρους του δέκτη» και το ξένο στοιχείο να προσαρμόζεται στη γλώσσα στόχο. Με τη θεωρία του, ο Νάιντα μετατόπισε το κέντρο της μετάφρασης προς τον δέκτη.

Κρίνοντας την προσέγγιση του Νάιντα, ο Πήτερ Νιούμαρκ (Newmark, 1981) προτείνει τους όρους *σημασιολογική* και *επικοινωνιακή μετάφραση*. Η *επικοινωνιακή* μετάφραση προσπαθεί να δημιουργήσει στον αναγνώστη παρόμοια εντύπωση με αυτή που έχει ο αναγνώστης του πρωτότυπου κειμένου, απευθύνεται στον αναγνώστη της γλώσσας στόχου ο οποίος περιμένει τη γενναία μεταφορά των ξένων στοιχείων στη δική του κουλτούρα ενώ η *σημασιολογική* μετάφραση αποσκοπεί στο να αποδώσει πιστά το νόημα του πρωτοτύπου ακολουθώντας τις δομές της γλώσσας στόχου. Μια βασική διαφορά των δύο μεθόδων, λέει ο Νιούμαρκ, είναι πως όπου υπάρχει σύγκρουση, η επικοινωνιακή μετάφραση πρέπει να δώσει έμφαση περισσότερο στη «δύναμη» παρά στο περιεχόμενο του μηνύματος (Newmark, 1981: 39). Και για τις δύο μεταφραστικές στρατηγικές, θεωρεί ότι όπου είναι εφικτό, η κυριολεκτική, κατά λέξη (word-for-word) μετάφραση είναι η καλύτερη και η μόνη έγκυρη μέθοδος.

Μια άλλη πρόταση, είναι εκείνη του γλωσσολόγου Αντουάν Μπερμάν, ο οποίος διακρίνει δύο τάσεις: την *εθνοκεντρική μετάφραση* (traduction ethnocentrique) και την *κατά γράμμα ή κυριολεκτική μετάφραση* (traduction littérale). Η στρατηγική της εθνοκεντρικής μετάφρασης (*πολιτογράφηση*) με την

οποία διαφωνεί, συνίσταται στην προσαρμογή κάθε στοιχείου στην κουλτούρα, στις νόρμες και στις αξίες του δέκτη, ενώ οτιδήποτε ξένο, θεωρείται αρνητικό. Τα ξενικά στοιχεία οφείλουν να εξομαλύνονται ώστε το κείμενο να μην μοιάζει με μετάφραση, αλλά να δίνει την εντύπωση πως ο συγγραφέας το έγραψε κατευθείαν στη γλώσσα στόχο. Το κείμενο πρέπει να αφήνει μάλιστα στους αναγνώστες της γλώσσας στόχου την ίδια εντύπωση που αφήνε το πρωτότυπο στους αναγνώστες της γλώσσας πηγής. Το άλλο άκρο του διπόλου, είναι η κυριολεκτική, κατά γράμμα μετάφραση, η οποία επιτρέπει στην ετερότητα του πρωτοτύπου να αναδειχτεί. Ο Μπερμάν υποστηρίζει πως «ο ηθικός σκοπός της μεταφραστικής πράξης είναι η πρόσληψη του ξένου ως ξένου». Ορίζει μάλιστα 12 παραμέτρους κειμενικής παραμόρφωσης οι οποίες εμποδίζουν την ανάδυση του ξένου στο κείμενο στόχο, όπως π.χ. την εκλογίκευση (rationalisation), τη διασαφήνιση (clarification), την επιμήκυνση (allongement), κ.ά.. (Berman, 1985/1999: 35, 74, Munday, 2001: 240, Grammenidis, 2002).

Τέλος, στο ίδιο μήκος κύματος, ο Λώρενς Βενούτι το 1995, υιοθέτησε τους όρους, *οικειοποιητική* (domestication) και *ξενοποιητική*¹⁸ *μετάφραση* (foreignization). Η *οικειοποιητική* μετάφραση συνίσταται στην προσαρμογή του κειμένου στη γλώσσα στόχο, ώστε να προκαλείται στον αναγνώστη το αίσθημα του οικείου. Το ύφος του κειμένου γίνεται «διαφανές» και αρμονικό, ο μεταφραστής «αόρατος» ενώ τα ξενικά στοιχεία του κειμένου πηγής εξαλείφονται. Αντίθετα, η *ξενοποιητική* μετάφραση στοχεύει στη διατήρηση στο κείμενο στόχο της ξενικότητας και των πολιτισμικών διαφορών που υπάρχουν στο κείμενο πηγής. Ο Βενούτι, όπως νωρίτερα και ο Μπερμάν, προκρίνει τη διατήρηση της γλωσσικής και πολιτισμικής διαφορετικότητας, και άρα την *ξενοποιητική* μέθοδο, αφού κατά τη γνώμη του συνιστά μια προσπάθεια «περιορισμού της εθνοκεντρικής βίας της μετάφρασης». Το αποτέλεσμα της *οικειοποιητικής* στρατηγικής το αντιστοιχίζει με την *πολιτογραφική* μέθοδο του Σλαϊερμάχερ (Γραμμενίδης κ. ά., 2015: 87, Munday, 2001: 237).

¹⁸ Η *επιχώρια* και *ξενική μετάφραση* (στη μετάφραση του Munday, 2004)

Βεβαίως και άλλοι, μεταφρασεολόγοι και θεωρητικοί που ασχολήθηκαν με τη θεωρία της μετάφρασης, όπως π.χ. ο Βάλτερ Μπένγιαμιν, έχουν εκφράσει θεωρίες για τις μεταφραστικές στρατηγικές και μεθόδους, αλλά εμείς περιοριζόμαστε σε αυτές που αναφέραμε, για λόγους οικονομίας. Πρέπει να σημειώσουμε ότι οι θεωρίες του Μπερμάν και του Βενούτι, έχουν συναντήσει έντονο αντίλογο, κυρίως για την απολυτότητα των θέσεών τους και έχουν κριθεί ως ελιτιστικές και εκλεκτικές γιατί δεν λαμβάνουν υπόψη τους άλλα είδη κειμένων πλην των λογοτεχνικών (Γραμμενίδης, 2009, Munday, 2004).

Στη συνέχεια, θα αναφερθούμε στο κατά πόσον το κειμενικό είδος καθορίζει τις μεταφραστικές επιλογές, ωστόσο αυτό που θεωρούμε σημαντικό να συγκρατήσουμε, είναι η διαπίστωση πως σε ολόκληρη την ιστορία της μετάφρασης, το ζεύγος *κατά λέξη μετάφραση* και *ελεύθερη μετάφραση* επανέρχεται συνεχώς, με νέους όρους κάθε φορά, και πρέπει να το δούμε ως ένα συνεχές επάνω στο οποίο κινούνται οι μεταφραστές, μετακινούμενοι διαρκώς προς το ένα ή το άλλο άκρο χωρίς να μένουν σταθεροί σε μια μόνιμη στρατηγική, παρά περισσότερο επιλέγοντας διάφορες επιμέρους τεχνικές. Κάποιοι μάλιστα, όπως ο Ντάγκλας Ρόμπινσον (Robinson 1997 στο Γραμμενίδης, 2009: 130), υποστηρίζουν ότι δεν μπορεί να υπάρξει σαφής διαχωρισμός μεταξύ των δύο αυτών πόλων, αφού βασίζονται όπως λέει σε μια ιδεατή εικόνα του κόσμου.

1.2.2. Μεταφραστική στρατηγική με βάση τα κειμενικά είδη

Ενώ οι παραπάνω μεταφρασεολογικές θεωρίες και διακρίσεις έχουν βασιστεί κυρίως ή και αποκλειστικά σε λογοτεχνικά κείμενα, η σύγχρονη μεταφρασεολογία θέτει στο κέντρο της έρευνας την κειμενική προσέγγιση (κειμενικότητα, περικείμενο, συγκείμενο, κειμενικά είδη, σώματα κειμένων κτλ.). Σε όλη την πορεία της εργασίας του, ο μεταφραστής καλείται να κάνει επιλογές ως προς τη στρατηγική που θα ακολουθήσει, τις επιμέρους τεχνικές και την υπερπήδηση σκοπέλων που караδοκούν σε κάθε φράση. Το είδος της μετάφρασης και οι επιλογές του σχετίζονται ωστόσο και με το είδος του κειμένου που καλείται να αποδώσει στη γλώσσα στόχο. Κάθε κείμενο έχει έναν επικοινωνιακό σκοπό και ο μεταφραστής υποχρεούται να τον βρει και να χρησιμοποιήσει την κατάλληλη τεχνική για την απόδοσή του, έτσι ώστε και το κείμενο στόχος να εξυπηρετήσει

τον ίδιο επικοινωνιακό σκοπό. Επιπλέον, η Ράις (Reiss, 1971 στο Γραμμενίδης κ.ά., 2015: 52) υποστηρίζει πως ο μεταφραστής πρέπει να φροντίσει να αναπαράγει ακριβώς τα στοιχεία εκείνα που εντάσσουν το κείμενο στο είδος που ανήκει.

Όπως διαβάζουμε στους Γεωργακοπούλου & Γούτσος (2011: 59), τα κείμενα οργανώνονται σε κειμενικά είδη, με βάση το ρόλο που πρόκειται να διαδραματίσουν στο κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον τους. Τα κειμενικά είδη αναπτύσσονται ανάλογα με τις ανάγκες της κάθε κοινωνίας και κάθε είδους κείμενο εντάσσεται στην ανάλογη κατηγορία, ανάλογα με το περιεχόμενό του, τη σύνταξη, το ύφος και τη δομή του (Γραμμενίδης κ.ά., 2015: 49).

Ακολούθως θα αναφέρουμε δύο πολύ βασικές τυπολογίες κειμενικών ειδών.

Η Καταρίνα Ράις (Reiss, 1971 στο Munday, 2004, Γραμμενίδης κ.ά., 2015) ταξινομεί τα κείμενα σύμφωνα με τον επικοινωνιακό στόχο που επιτελούν και τη διάσταση της γλώσσας που χρησιμοποιούν. Έτσι, διακρίνει τρία κειμενικά είδη: το πληροφοριακό, το εκφραστικό και το λειτουργικό.

-Το *πληροφοριακό* κείμενο, που μπορεί να είναι μια διάλεξη, οδηγίες χρήσεως ή ένα έργο αναφοράς, μεταφράζεται σε απλό λόγο, χωρίς πλεονασμούς, αφού εστιάζει στο περιεχόμενο και ο στόχος του είναι η μετάδοση της πληροφορίας.

-Το *εκφραστικό* κείμενο, εστιάζει στη μορφή κι ο μεταφραστής πρέπει να αποδίδει στη γλώσσα στόχο, τη σκέψη του συγγραφέα, χρησιμοποιώντας την αισθητική διάσταση της γλώσσας. Εδώ εντάσσονται η ποίηση και η λογοτεχνία, οι βιογραφίες, κ.ά..

-Το *λειτουργικό* κείμενο πρέπει να προκαλεί την επιθυμητή αντίδραση και να δημιουργεί ένα ισοδύναμο αποτέλεσμα (Munday, 2004: 127), αφού σε αυτό το είδος εντάσσονται, οι πολιτικοί λόγοι, η διαφήμιση κ.ά.

Τέλος, ενώ υπάρχουν κι άλλες γλωσσολογικές θεωρίες που εντάσσουν τα κείμενα σε είδη όπως π.χ. του Λονγκέικρ (Longacre, 1981 στο Γεωργακοπούλου & Γούτσος, 2011), εδώ θα αναφέρουμε την ταξινόμηση των Γεωργακοπούλου και Γούτσου (2011: 205) οι οποίοι διακρίνουν τα κείμενα σε *αφηγηματικά* και *μη αφηγηματικά*, γιατί θεωρούμε πως ταιριάζει περισσότερο στη δική μας έρευνα αφού δεν κατακερματίζει τα κείμενα αλλά ενώνει κατηγορίες που σε άλλους

θεωρητικούς βρίσκονται χωρισμένες με ασαφή μεταξύ τους όρια. Στη συγκεκριμένη ταξινόμηση, τα αφηγηματικά κείμενα χαρακτηρίζονται από τη χρονική διαδοχή των γεγονότων. Η αφήγηση διακόπτεται από ένα κεντρικό γεγονός το οποίο διαταράσσει την υπάρχουσα ισορροπία αλλά σταδιακά επέρχεται η επίλυση και η αποκατάσταση των πραγμάτων. Αντίθετα, ο μη αφηγηματικός λόγος έχει ως στόχο την επαλήθευση γενικών αρχών και αληθειών. Η κανονικότητα δεν διαταράσσεται, όπως στα αφηγηματικά, αλλά επιδέχεται ανάλυση και επιχειρηματολογία. Όπως χαρακτηριστικά υποστηρίζουν οι Γεωργακοπούλου και Γούτσος (2011: 205) «ενώ η αλήθεια του αφηγηματικού κειμένου μπορεί να μεταβληθεί ανάλογα με το περικείμενο εξυπηρετώντας τούς εκάστοτε στόχους της επικοινωνίας, ο σκοπός των μη αφηγηματικών κειμένων παραμένει σταθερός και δεν επιδέχεται διαπραγμάτευση στα διάφορα επικοινωνιακά περιβάλλοντα». Κι αυτό ο μεταφραστής πρέπει να το λάβει σοβαρά υπόψη του, για να αναπαραγάγει τη λειτουργία που θέλει να επιτελέσει το κείμενο πηγή.

Φυσικά, η πραγματικότητα μας αποδεικνύει ότι τα κειμενικά είδη δεν έχουν στεγανά και δεν έχουν σαφή όρια που τα διαχωρίζουν πάντοτε μεταξύ τους. Τα περισσότερα κείμενα δανείζονται στοιχεία από περισσότερα του ενός είδη, κι έτσι ο μεταφραστής θα πρέπει να προσαρμόζει τις τεχνικές και τη στρατηγική του αναλόγως.

1.2.3. Οι προσεγγίσεις περί κύριου ονόματος

Όπως είδαμε αναλυτικά στο προηγούμενο κεφάλαιο, το κύριο όνομα έχει απασχολήσει τους γλωσσολόγους από παλιά και συνεχίζει να αποτελεί αντικείμενο έρευνας και συζήτησης. Ωστόσο, απασχολεί εξίσου μεταφρασεολόγους και μεταφραστές αφού δεν υπάρχει κείμενο που να μην περιέχει κάποιου είδους κύριο όνομα. Κι αυτό διότι τα κύρια ονόματα δεν περιορίζονται στα ανθρωπωνύμια και στα τοπωνύμια, αλλά είναι ξεκάθαρο, πως σε αυτά συμπεριλαμβάνεται και η ευρεία τάξη των πολιτισμικών ενδεικτών. Είπαμε ήδη πως ένα από τα στοιχεία που θεωρείται χαρακτηριστικό γνώρισμα των κυρίων ονομάτων είναι η μη μεταφρασιμότητά τους, στοιχείο που δεν είναι όμως απόλυτο και δεν ισχύει για όλες τις κατηγορίες που τα απαρτίζουν, εξ ου και το

μεγάλο ενδιαφέρον που παρουσιάζουν για τους μεταφραστές και τους μεταφρασεολόγους.

Για να απαντήσουμε στο ερώτημα «*τελικά τα κύρια ονόματα μεταφράζονται;*» θα πρέπει να αναρωτηθούμε τι σημαίνει μετάφραση. Μετάφραση είναι η προσέγγιση του Άλλου, είναι η διάθεση να επικοινωνήσουμε με τον διπλανό μας. Είναι μια πολιτισμική διαμεσολάβηση, είναι μια διαδικασία όπως λέει ο Μπερμάν (Berman 1984 στο Brisset, 2010: 60) κατά την οποία διακυβεύεται η σχέση μας με τον Άλλον. Και το ζήτημα είναι με ποιον τρόπο αισθανόμαστε ότι φέρνουμε το ξένο στοιχείο δηλαδή τον Άλλον πιο κοντά σε εμάς, στις συνήθειές μας, στην ήδη παγιωμένη γνώση μας.

Τα πιο πρόσφατα χρόνια, γίνεται μεγάλη συζήτηση γύρω από τη μεταφρασιμότητα ή τη μη μεταφρασιμότητα των κυρίων ονομάτων.

Υπάρχουν οι θεωρητικοί που τάσσονται υπέρ του να μην μεταφράζονται τα κύρια ονόματα, και άλλοι που έχουν αντίθετα επιχειρήματα.

Χαρακτηριστική είναι η δήλωση του Μουνέν, ο οποίος υποστηρίζει:

η επιθυμία να επιτύχουμε την ψευδαίσθηση ότι ένα κείμενο έχει γραφτεί απευθείας στη γλώσσα μας [...] φτάνει σε ένα όριο το οποίο δεν μπορούμε να υπερβούμε: *τα κύρια ονόματα*, τα οποία πρέπει να διατηρούμε στην ξένη μορφή τους εφόσον δεν υπάρχει μια παραδοσιακή εκγαλλισμένη μορφή. (Mounin, 2003: 88)

και στο ίδιο πνεύμα ο Μουρ (Moore, χ.χ. στο Ballard, 2001: 11, 15) δηλώνει: «Όλα τα κύρια ονόματα, όσο δυσπρόφερτα κι αν είναι, πρέπει να γίνονται απολύτως σεβαστά».

Στην περίπτωση βεβαίως της μετάφρασης προς μια γλώσσα με διαφορετικό γλωσσικό κώδικα, όπως η ελληνική, προκύπτει ένα διττό πρόβλημα: από τη μία πλευρά αν το κύριο όνομα θα διατηρηθεί στην πρωτότυπη γραφή του ή θα μεταγραφεί στη γλώσσα στόχο και από την άλλη εάν θα διατηρηθεί αμετάφραστο ή θα μεταφραστεί.

Την αντίθετη θέση από τους Μουρ και Μπαλλάρ, εκφράζει η Παριανού (Parianou, 2007: 409), η οποία μιλώντας για τα λογοτεχνικά ανθρωπωνύμια δηλώνει πως το σύνηθες είναι να μη μεταφράζονται αλλά με τον τρόπο αυτόν

εκλαμβάνονται, λανθασμένα από τον αναγνώστη ως κενά σημασίας και χάνονται πληροφορίες συναισθηματικής ή κοινωνικής υφής, αφού για παράδειγμα ένα ανθρωπωνύμιο μπορεί να μην είναι αυθαίρετο αλλά δείκτης κοινωνικής θέσης ή εθνικής προέλευσης.

Εν τούτοις, η πράξη μάς έχει δείξει πως τα κύρια ονόματα πολλές φορές μεταφράζονται, όπως για παράδειγμα τα ανθρωπωνύμια στα παραμύθια και στα παιδικά βιβλία, ή τα παρωνύμια. Μεταφράζονται επίσης τα περιγραφικά κύρια ονόματα (Jonasson, 1994), όπως *Μεγάλο Κοραλλιογενές Φράγμα, Ακτή Ελεφαντοστού*. Στο επόμενο κεφάλαιο θα μιλήσουμε αναλυτικά για τις τεχνικές μετάφρασης που χρησιμοποιούνται στην εποχή μας. Εδώ αναφέρουμε μόνο τη γενική τάση, που αντίθετα με παλαιότερες εποχές όπου συνηθιζόταν ο εγκλιματισμός των κυρίων ονομάτων (εξελληνισμός για την Ελλάδα), το τοπίο ως προς τη μετάφραση των κυρίων ονομάτων δεν είναι απολύτως ξεκάθαρο ούτε υπάρχουν γενικοί κανόνες που ακολουθούνται από όλους τους μεταφραστές.

Χαρακτηριστικό του μεγάλου ενδιαφέροντος που υπάρχει γύρω από το κύριο όνομα είναι πως το μεταφρασεολογικό περιοδικό *Meta*, αφιερώνει το μισό τεύχος του 2006 στη μετάφραση των κυρίων ονομάτων, με κάποιους από τους σημαντικότερους σύγχρονους θεωρητικούς να συμμετέχουν αναδεικνύοντας και μία διαφορετική πλευρά του ζητήματος και εκφράζοντας τον προβληματισμό τους. Πρέπει να πούμε πως ιδιαίτερα με το ζήτημα της απόδοσης των κυρίων ονομάτων και των πολιτισμικών ενδεικτών ασχολούνται μεταφρασεολόγοι και μεταφραστές που προέρχονται από χώρες οι οποίες δεν χρησιμοποιούν το λατινικό αλφάβητο, αλλά το κυριλλικό, το αραβικό, κτλ., λόγω του διαφορετικού γλωσσικού κώδικα. Έτσι συναντάμε ερευνητές από το Ιράν, τη Ρωσία, τον αραβικό κόσμο κτλ, που έχουν ασχοληθεί με ποικίλες πλευρές των κυρίων ονομάτων, όπως π.χ. η Ιρανή Μιζάνι (Mizani, 2008), με τα ανθρωπωνύμια και τις τεχνικές μετάφρασής τους, ο Σάκνο (Sakhno, 2006) με τη μεταγραφή ή τον μεταγραμματισμό των ρωσικών ανθρωπωνυμίων στη γαλλική γλώσσα, η Λιθουανή Γιαλενιαουσκενέ (2009), με τα ανθρωπωνύμια στην παιδική λογοτεχνία, οι Άραβες Αλ Χάμλυ και Φαργκάλ (Al-Hamly & Farghal, 2015) με

τις τεχνικές μετάφρασης. Βεβαίως δεν λείπουν και οι μελετητές από την Ελλάδα: ο Γραμμενίδης (2002, 2009) έχει ασχοληθεί με τον τρόπο απόδοσης του πολιτισμικού στοιχείου, η Παπαδήμα με τα τοπωνύμια στη λογοτεχνία και ειδικότερα με την παρουσία της πόλης μέσα στα λογοτεχνικά κείμενα (Paradima, 2002a), η Γεωργίου (2006), με τα ανθρωπωνύμια στη λογοτεχνική μετάφραση, η Παριανού (2007) με τη μεταφρασιμότητα των κυρίων ονομάτων, η Πανταζάρα (Pantazara, 2010) με την απόδοση των ονομάτων θεσμών και οργανισμών και οι Παπαδήμα & Πανταζάρα (2015) με τις τεχνικές μετάφρασης των κυρίων ονομάτων στη λογοτεχνική μετάφραση. Το σημαντικό είναι ότι στην πλειονότητά τους τα άρθρα που γράφονται δεν μιλούν πλέον για τη μη μεταφρασιμότητα των κυρίων ονομάτων, αλλά αντίθετα εξετάζουν τις μεταφραστικές τεχνικές που ακολουθούνται (Παπαδήμα & Πανταζάρα, 2015).

Από το 1986, ξεκίνησε με το πρόγραμμα MUC (Message Understanding Conference) μια προσπάθεια ταυτοποίησης των κυρίων ονομάτων με στόχο την αυτόματη αναγνώρισή τους από ειδικά προγράμματα υπολογιστών ώστε να εκτελείται η αυτόματη μετάφρασή τους. Σύμφωνα με αυτό οι ερευνητές προσπαθούν να βρουν μέσα στα κείμενα τις πληροφορίες που απαντούν στα ερωτήματα: ποιος, πότε, πού, τι και πώς (Friburger, 2006).

Λίγα χρόνια αργότερα, το 1994, ξεκίνησε στη Γαλλία, στο πανεπιστήμιο της Τουρ, το πρόγραμμα Prolex (Grass, 2006) με στόχο την αυτόματη επεξεργασία των τοπωνυμίων - τα οποία χωρίστηκαν σε 10 διαφορετικές κατηγορίες- και τη δημιουργία ενός λεξικού τοπωνυμίων. Αργότερα, το πρόγραμμα επεκτάθηκε σε όλα τα κύρια ονόματα και τις μεταφράσεις τους.

Αντιλαμβανόμαστε, πως το κύριο όνομα στη μετάφραση είναι ένα θέμα που ενδιαφέρει πολύ τη σύγχρονη έρευνα και συγκεκριμένα προσεγγίζεται όπως είδαμε στην παρούσα ενότητα με βάση τρεις άξονες: α) τη μεταφρασιμότητα, ζήτημα το οποίο τείνει πλέον να ξεπεραστεί, β) την αναγνώριση του κύριου ονόματος, είτε τη χειρωνακτική είτε την αυτόματη και γ) το θέμα της διαχείρισης, δηλαδή τις τεχνικές της απόδοσής του στη γλώσσα στόχο.

1.3. Το κύριο όνομα στις μεταφράσεις

Στο κεφάλαιο αυτό θα κάνουμε μια αναδρομή, ξεκινώντας από τον 19^ο αιώνα στην Ελλάδα και από τον 17^ο αιώνα στη Γαλλία και φτάνοντας ως τον 20^ο αιώνα και τις αρχές του 21^{ου}, θα παρουσιάσουμε τις μεταφραστικές τάσεις που επικράτησαν στις δύο χώρες σε κάθε εποχή. Στη συνέχεια, θα εξετάσουμε τις τεχνικές που χρησιμοποιούνται σήμερα καθώς και τους παράγοντες που επηρεάζουν τις επιλογές του μεταφραστή και τέλος θα παρουσιάζουμε επιμέρους ζητήματα που αφορούν τη μετάφραση προς την ελληνική γλώσσα.

1.3.1. Ιστορική αναδρομή σε Ελλάδα και Γαλλία

Η ιστορία της μετάφρασης στην Ελλάδα όπως και σε άλλες χώρες, π.χ. στη Γαλλία που γνωρίζουμε, έχει περάσει μέχρι σήμερα μέσα από διάφορα ρεύματα ενώ οι συζητήσεις περί των μεταφραστικών τεχνικών, ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια στο χώρο του διαδικτύου, γίνονται πάντοτε αντικείμενο ένθερμης συμμετοχής. Για να κατανοήσουμε ποιες τεχνικές προτιμούνται σήμερα, θα κάνουμε μια αναδρομή στο μεταφραστικό τοπίο ξεκινώντας από τον 17^ο αιώνα στη Γαλλία και τον 19^ο στην Ελλάδα.

1.3.1.1. Πριν από τον 20^ο αιώνα

Στην Ελλάδα, η ίδρυση του νέου ανεξάρτητου κράτους, στα μέσα του 19^{ου} αιώνα, έφερε την προσπάθεια για οικονομική ανάκαμψη, η οποία συμβάδιζε με την επιθυμία για πολιτιστικό εκσυγχρονισμό. Η εγχώρια επιστημονική και λογοτεχνική παραγωγή ήταν, όπως είναι φυσικό και αναμενόμενο, ελάχιστη και η ανάγκη εισαγωγής «έτοιμης γνώσης» από τις χώρες της Ευρώπης, αναγκαία και επείγουσα. Πρωτοστάτης στη «μετακένωση» των ιδεών, όπως έμεινε γνωστή η μεταφορά –μέσω μεταφράσεων– των πολιτιστικών και επιστημονικών ιδεών της Ευρώπης, ο Κοραΐς (Ταμπάκη, 1995). Μεταφραστές εκείνη την περίοδο, οι λόγιοι της εποχής, οι οποίοι δεν διαθέτουν βεβαίως ειδικές μεταφραστικές γνώσεις αλλά έχουν εφόδια τη γλωσσομάθειά τους και την αγάπη τους για τη γλώσσα.

Σημαντική πηγή πληροφόρησης για εμάς αποτελούν οι πρόλογοι των μεταφραστών που εκείνη την εποχή ήταν μία διαδεδομένη πρακτική. Παραδείγματα είναι ο πρόλογος του Ραπτάρχη (1887) στον *Ερνάνη*, του Σκυλίτση

(1851) στον *Ταρτούφο*, του Γ. Σημηριώτη (1871) στα *Άνθη του κακού*, του Ζαλοκώστα (1884) στο *Ο Βασιλεύς διασκεδάζει, κ.ά.* Αυτό που παρατηρούμε και μας προκαλεί έκπληξη είναι πως αρκετοί από τους μεταφραστές εκείνους, στα προλογικά σημειώματά τους, έχουν εκθέσει τον προβληματισμό τους για τη δυσκολία του μεταφραστικού εγχειρήματος, την αγωνία για το αποτέλεσμα των επιλογών τους αλλά επιπλέον έχουν εκφράσει και μια πρώιμη μεταφρασεολογική σκέψη που σε πολλά, συγκλίνει με τις σημερινές συζητήσεις περί στρατηγικής και μεταφραστικών τεχνικών.

Γνωρίζουμε καλά πως η στρατηγική σε ολόκληρο τον 19^ο και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα ήταν η συνειδητή μεταφορά ολόκληρων των κειμένων στα ελληνικά ήθη, η οποία ήταν την εποχή εκείνη πλήρως αποδεκτή (Παπαδήμα, 2012: 34), αυτό δηλαδή που ο Βενούτι ονόμασε οικειοποιητική μετάφραση ή ο Μπερμάν εθνοκεντρική, καθώς και ο εξελληνισμός¹⁹ των κυρίων ονομάτων. Έτσι έχουν μείνει όλα τα ιστορικά ονόματα όπως π.χ. *οδός Κοδριγκτόνος*, *Δεριγνύ*, *Έγγελος* κ.ά. Θα αναφερθούμε σε δύο μεταφραστές, στον Κωνσταντίνο Κοκκινάκη και τον Ιωάννη Σκυλίτση, οι οποίοι μετέφρασαν, με χρονική απόσταση σαράντα ετών μεταξύ τους, τον *Ταρτούφο* του Μολιέρου. Διαβάζουμε στον πρόλογο του Κοκκινάκη (1815):

Και όστις ποτέ επεχειρίσθη στιχουργίαν από ξένης τινός διαλέκτου εις την μητρικήν του, βεβαιότατα ησθάνθη πόσον δύσκολον είναι το επιχείρημα, εάν θέλη να κάμη ακίβδηλον μετάφρασιν δια να μην αδικήση τον συγγραφέα.[...] είναι φύσει αδύνατον, ο μεταφραστής του πλέον ταπεινού πονήματος να μεταφέρει καταλλήλως και προσφυώς όλους τους ιδιωματισμούς και τα χάριτας τινός ξένης γλώσσας εις την ιδικήν του. Αλλ' αναγκάζεται πολλάκις να μεταχειρίζεται τα ως έγγιστα δια παραφράσεων και περιφράσεων και άλλων διαφόρων της συντάξεως περιπλοκών, δια να πλησιάση την φύσιν του πρωτοτύπου. (Κοκκινάκης, 1815:33)

Μαθαίνουμε λοιπόν, ότι αναγκαζόταν να χρησιμοποιεί παραφράσεις και περιφράσεις προκειμένου να προσεγγίσει το πνεύμα των ιδιωματισμών του συγγραφέα, σε μια εποχή που δεν είναι γνωστή για την πιστότητα στο πρωτότυπο.

¹⁹ Εγκλιματισμός, εξελληνισμός των ονομάτων ή προσαρμοσμένο δάνειο, είναι όλοι συνώνυμοι όροι. Εμείς στην παρούσα εργασία χρησιμοποιούμε τον όρο *εξελληνισμός*.

Σαράντα χρόνια αργότερα, το 1851, ένας άλλος λόγιος, ο Ιωάννης Ισιδωρίδης Σκυλίτσης, αφού τονίζει τον μόχθο που απαιτεί η μεταφραστική δραστηριότητα («απαιτείται πολύς κόπος βέβαια· τεσσάρων ωρών σπουδή ενίοτε εις ένα και τον αυτόν στίχον· έστω. [...] δεν γνωρίζω δυσκολίας, την οποίαν έως τέλους να μη υπερνικά η επιμονή μεταφραστού φιλοτίμου και νοήμονος»), μας εξηγεί πως στόχος της μετάφρασης για να καταφέρει να προξενήσει τις ίδιες εντυπώσεις με αυτές που άφηγε το πρωτότυπο, είναι να μεταφερθούν όχι οι ίδιες εικόνες, «αλλ' άλλαι ανάλογοι». Επομένως, συνεχίζει, «καθώς μετέβαλεν ο μεταφραστής (ο ίδιος δηλαδή) τα ονόματα, ούτως ήλλαξε και τους τόπους [...] αλλέως να μεταφρασθή μία κωμωδία είναι αδύνατον» (Μολιέρος, Ταρτούφος, 1851).

Στη συνέχεια, ο Σκυλίτσης αναλύει τη μεταφραστική στρατηγική που ακολούθησε στη μετάφραση του έργου (Ταρτούφος, 1851: ιβ') και αναφέρεται στη μετάφραση των κυρίων ονομάτων:

Όλοι γνωρίζουν τον *Εξηνταβελόνην*²⁰. ο *Εξηνταβελόνης*, όστις εντός του γαλλικού κειμένου ονομάζεται *Αρπαγών*, κατέστη οικείος προς το δημόσιόν μας, διότι έλαβεν εθνικόν σχήμα και όνομα.

Και ο την αναχείρας μετάφρασιν εκπονήσας, ήθελεν ωσαύτως μεταβάλει το όνομα *Ταρτούφος* εις άλλο τι οικειότερον· έπρεπε. Πλήν ήτο γνωστόν ήδη παρ' ημίν· ο Κοκκινάκης το διετήρησε, και είχαν επικρατήσει μεταξύ των λογίων μας· το δε δημόσιον ήκουε «Ταρτούφος» και σχεδόν είχαν ιδέαν περί της εννοίας το επιθέτου. Διετηρήθη λοιπόν και εις την παρούσαν μετάφρασιν αναλλοίωτον. (Ιω. Ισιδωρίδης-Σκυλίτση, 1851)

Αυτό που διαπιστώνουμε από το παραπάνω απόσπασμα είναι η συνειδητή επιθυμία του Σκυλίτση να φέρει στα καθ' ημάς τα ονόματα των ηρώων του Μολιέρου, τάση που κυριάρχησε όπως είπαμε σε όλο τον 19^ο και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Ακολουθώντας την ίδια αρχή, στο έργο του Βίκτωρος Ουγκώ, *Ερνάνης*, ο μεταφραστής Ιωάννης Ραπτάρης, εξελληνίζει τον Don Sancho σε *Δον Σάγχο* τον Don Gil σε *Δον Γίλλη* και τον Don Garcia σε *Δον Γαρσία* και ο ίδιος ο Ουγκώ γίνεται *Ούγος!* (Ραπτάρης, 1887). Παρομοίως, διαβάζουμε στη μετάφραση του έργου *Ο βασιλεύς διασκεδάζει* από τον Γ. Ζαλοκώστα, τον ήρωα

²⁰ Εδώ αναφέρεται στον κεντρικό ήρωα του έργου του Μολιέρου, ο *Φιλάργγυρος* (*L'Avare*).

Triboulet ως *Τριβουλέτο*, τον Clément Marot, *Κλεμέντιο Μαρώ*, την Dame Béarde, *Κυρά Βεράρδη* και τον M. de la Tour Landry, *Δελατούρ-Λανδρή*. (Ζαλοκώστας, 1884).

Η ίδια τεχνική, του εξελληνισμού, ακολουθούνταν και στα τοπωνύμια. Από εκείνη την εποχή μας έχουν κληροδοτηθεί τα περισσότερα ξένα τοπωνύμια που έχουν πλέον καθιερωθεί (χώρες, πόλεις, περιοχές, βουνά, ποταμοί) π.χ. *Γαλλία*, *Κόρβοδα*, *Αγία Πετρούπολη*, *Τάμεσης κ.ά.* Τώρα, γιατί, όπως αναρωτάται και ο Ανδρέας Παππάς (2004), κάποια παρέμεναν και εκείνη την εποχή σε απλή μεταγραφή, γιατί δηλαδή «γράφουμε Μπρυζ αλλά Γάνδη όταν αναφερόμαστε σε δυο πόλεις τόσο κοντινές, τόσο συγγενείς [...] και με την ίδια ιστορία πρόσληψής τους στην Ελλάδα, γιατί τη μία την εξελληνίζουμε ενώ την άλλη την αφήνουμε όπως είναι», είναι θέμα αξιοπερίεργο, προς μελέτη, που ξεπερνά τα όρια της παρούσας εργασίας.

Μια άλλη συνήθης τακτική την ίδια εποχή, ήταν η απαλοιφή στοιχείων: λέξεων, τμημάτων των έργων ή και ολόκληρων κεφαλαίων. Κάποιες κωμωδίες του Μολιέρου ή η *Νανά* του Ζολά περικόπτονται ενώ ο Ιω. Καρασούτσας το 1867 στη μετάφραση της *Παναγίας των Παρισίων*, παραλείπει δύο ολόκληρα κεφάλαια τα οποία περιέγραφαν τα μνημεία και τους δρόμους του Παρισιού (Παπαδήμα, 2012).

Σε παρόμοια πλαίσια κινήθηκε και η μετάφραση στη Γαλλία. Κατά τον 17^ο αιώνα, ο απόλυτος κανόνας στη Γαλλία ήταν ο εγκλιματισμός των ονομάτων, ώστε το κείμενο να φαίνεται σαν να μην πρόκειται για μετάφραση, με το Μπάκινγκχαμ να εμφανίζεται ως *Bouquinquan*, ενώ οι ουμανιστές μεταφράζουν τα ονόματα στα λατινικά ή στα ελληνικά π.χ. ο *Michel de Notre Dame* μεταφράζεται σε *Nostradamus!* (Vaxelaire, 2006: 722). Το αποκορύφωμα αυτής της τάσης εκγαλλισμού των κυρίων ονομάτων το συναντάμε τον 18^ο αιώνα όταν ο Βολταίρος αποκάλεσε τον Σαίξπηρ όχι *William*, αλλά *Gilles Shakespeare* (Mounin, 2003).

Τα τοπωνύμια ακολουθούν κι αυτά την τεχνική του εκγαλλισμού και έχουν μείνει από τότε οι ιστορικές ονομασίες των χωρών, ποταμών, κ.ά. π.χ. *Londres*, *Rome*, *Allemagne*, *Tamise...*

1.3.1.2. Φτάνοντας ως στον 21ο αιώνα

Τα τελευταία χρόνια, γίνεται πολύς λόγος για τη μετάφραση των κυρίων ονομάτων, στους κύκλους των Ελλήνων φιλολόγων, μεταφραστών και άλλων θεωρητικών. Ένα σημαντικό βήμα και κέντρο ανταλλαγής απόψεων έχει δημιουργηθεί με το διαδίκτυο, όπου σε διάφορα φόρουμ μεταφραστών ανοίγονται συζητήσεις οι οποίες προκαλούν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, τόσο από φιλολογικής όσο και από μεταφραστικής άποψης. Συγκεκριμένα, στα μεταφραστικά φόρουμ www.lexilogia.gr και www.translatum.gr διαβάζουμε συζητήσεις περί της απόδοσης των κυρίων ονομάτων, οι οποίες είναι αποκαλυπτικές για τις απόψεις των μεταφραστών και τις τάσεις της εποχής.

Διαπιστώνουμε πως υπάρχουν δύο γενικοί κανόνες. Κατά πρώτον, η απαλοιφή τμημάτων των έργων είναι μία τεχνική που από τα μέσα του 20^{ου} αιώνα έπαψε να υφίσταται ακόμα και ως σκέψη. Αντίθετα, οι μεταφραστές τις τελευταίες δεκαετίες, τάσσονται υπέρ της εθνοκεντρικής ή της ξενοποιητικής μετάφρασης, με επίκεντρο τις διάφορες τεχνικές απόδοσης για τις οποίες θα μιλήσουμε στη συνέχεια. Κατά δεύτερον, τα κύρια ονόματα και ιδιαίτερα τα ανθρωπωνύμια, δεν εξελληνίζονται πλέον, όπως ήταν η συνήθης πρακτική τον 19^ο αιώνα, αλλά συνήθως μεταγράφονται. Εκτός, και σε αυτό φαίνεται να ομοιοούν όλοι οι θεωρητικοί, μεταφραστές κ.ά., από όσα ανθρωπωνύμια και τοπωνύμια έχουν εξελληνιστεί τα προηγούμενα χρόνια –τα «χρονίως κοινολεκτούμενα» όπως λέει ο Ανδρέας Παππάς (2004). Αυτά συνεχίζουν και γράφονται με την καθιερωμένη ιστορική γραφή τους.

Σήμερα οι μεταφραστές προκειμένου να καταφέρουν να προσπελάσουν τους σκοπέλους που τα κύρια ονόματα (ανθρωπωνύμια, τοπωνύμια και λοιποί πολιτισμικοί ενδείκτες) δημιουργούν σε ένα κείμενο, χρησιμοποιούν όλες τις τεχνικές: μεταγραφή π.χ. Ζαν, μηδενική μετάφραση π.χ. Jean, κυριολεκτική μετάφραση π.χ. Ακτή Ελεφαντοστού. Παλαιότερα χρησιμοποιούνταν ακόμα η τεχνική της απαλοιφής και ο εξελληνισμός, οι οποίες όμως στις μέρες μας δεν είναι πια ανάμεσα στις επιλογές των μεταφραστών (Papadima, 2002a). Έτσι διαπιστώνουμε πως το βασικό δίλημμα στον ελληνικό χώρο είναι μεταξύ της μηδενικής μετάφρασης των κυρίων ονομάτων και της μεταγραφής τους. Η αλήθεια είναι πως στις χώρες όπου χρησιμοποιείται διαφορετικό αλφάβητο από το

λατινικό (κυριλλικό, ελληνικό, αραβικό, κινεζικό, κ.ά.), υπάρχει μια επιπλέον δυσκολία –ή ενδεχομένως να είναι και πλεονέκτημα- στην απόδοση των κυρίων ονομάτων. Πολλοί θεωρητικοί, όπως εξηγούμε και στη συνέχεια, θεωρούν πως όταν υπάρχει αλλαγή γλωσσικού κώδικα εξ ορισμού δεν μπορούμε να μιλάμε για μηδενική μετάφραση αλλά μόνο για μεταγραφή ή εξελληνισμό.

Όσον αφορά τη Γαλλία, στις αρχές του 20^{ου} αιώνα υπάρχει ακόμα αυτή η τάση του εκγαλλισμού των κυρίων ονομάτων αλλά σιγά σιγά χάνει τη δυναμική της. Ένα ενδεικτικό παράδειγμα του φαινομένου αυτού, αναδεικνύει η Ριστερουσί-Ρουντικί (Risterucci-Roudnicky, 2008: 68), παρουσιάζοντάς μας μια μετάφραση της *Μεταμόρφωσης* του Κάφκα του 1929, στην οποία ο ήρωας λέγεται *Grégoire*, όνομα που προκύπτει με εκγαλλισμό του πρωτότυπου ονόματος, ενώ στις μεταφράσεις της δεκαετίας του '80 κι έπειτα, εμφανίζεται με μεταγραφή, ως *Gregor*.

Σήμερα, οι περισσότεροι θεωρητικοί στη Γαλλία (Vaxelaire, 2006, Grass, 2006, Mounin, 2003) πιστεύουν πως τα κύρια ονόματα πρέπει να διατηρούνται στην πρωτότυπη μορφή τους, εκτός από εκείνα, για τα οποία έχει καθιερωθεί μια ιστορική γραφή π.χ. *Jules César*, *Aristote*.

Παρατηρούμε ότι πλέον τα ονόματα των βασιλέων δεν μεταφράζονται, αντίθετα από τα ονόματα των παπών. Ο Νιούμαρκ (Newmark, 1988) θεωρεί πως οι λατινογενείς γλώσσες μεταφράζουν πιο εύκολα τις ιστορικές προσωπικότητες, ενώ οι αγγλοσαξονικές σπανιότερα. Ως προς τα ονόματα των μνημείων, άλλα μεταφράζονται κι άλλα όχι, κι εδώ για ιστορικούς λόγους, όπως π.χ. *l'Acropole* αλλά *Big Ben* (Vaxelaire, 2006). Ενώ όσον αφορά τα τοπωνύμια, οι νεότερες χώρες αποδίδονται με μηδενική μετάφραση, π.χ. *Myanmar*, ενώ οι παλαιότερες παραμένουν στην καθιερωμένη μορφή του εκγαλλισμού, π.χ. *Espagne*.

1.3.2. Μεταφραστικές τεχνικές για την απόδοση των κυρίων ονομάτων σήμερα

Στο σημείο αυτό, επειδή στη συνέχεια θα αναλύσουμε τις μεταφραστικές τεχνικές που χρησιμοποιούνται για την απόδοση των κυρίων ονομάτων πρέπει να διευκρινίσουμε πως ο όρος μεταφραστική στρατηγική αναφέρεται σε όλο το

κείμενο σε αντιδιαστολή με τη μεταφραστική τεχνική η οποία αναφέρεται στην πρόταση και στη μικρότερη ενότητα λόγου (Nida, 1964 στο Δημητρούλια & Κεντρωτής 2015). Και συχνά ο μεταφραστής αναγκάζεται να επιστρατεύσει τη δημιουργικότητά του και να δοκιμάσει πλείστες όσες τεχνικές γνωρίζει, προκειμένου να βρει λύση για ένα κύριο όνομα που η απόδοσή του στη γλώσσα στόχο συνιστά πρόβλημα.

Σήμερα όταν μιλάμε για μεταφραστικές τεχνικές, στηριζόμαστε κατά πολύ στις επτά τεχνικές των Βιναί και Νταρμπελνέ, όπως θα δούμε στη συνέχεια, αλλά και σε αυτές που προτείνουν άλλοι μεταγενέστεροι θεωρητικοί (Νιούμαρκ, Βαζελαίρ, Σέρκκα, Γκρας, κ.ά.).

1.3.2.1. Μεταφραστικές τεχνικές κατά Βιναί και Νταρμπελνέ

Οι πρώτοι που πρότειναν γενικές τεχνικές της μετάφρασης και όρισαν επτά διαφορετικές, ήταν οι канаδοί μεταφρασεολόγοι Βιναί και Νταρμπελνέ (Vinay & Darbelnet, 1958) και σε αυτή την κατηγοριοποίηση στηρίζονται πολλοί μεταγενέστεροι μελετητές αν και η αρχική κατηγοριοποίηση αφορούσε το γλωσσικό ζεύγος αγγλικά-γαλλικά. Ωστόσο, όχι μόνο μπορούν να εφαρμοστούν σε πολλές άλλες γλώσσες και ιδιαίτερα στις ευρωπαϊκές αλλά έχουν επηρεάσει ολόκληρο τον μεταφραστικό χώρο. Στο βιβλίο τους υποστηρίζουν ότι ο μεταφραστής μπορεί να επιλέξει ανάμεσα σε δύο γενικές στρατηγικές: την *άμεση* ή *κυριολεκτική μετάφραση* (*Traduction directe ou littérale*) και την *έμμεση* μετάφραση (*traduction oblique*), στις οποίες αντιστοιχούν επτά μεταφραστικές τεχνικές, που επιλέγονται ανάλογα με τη δυσκολία του κειμένου. Για την απόδοση των κυρίων ονομάτων, χρησιμοποιούνται μόνο οι τεχνικές της άμεσης μετάφρασης. Εμείς παρουσιάζουμε όλο το έργο των Βιναί και Νταρμπελνέ επειδή πρόκειται για τον πιο ολοκληρωμένο ορισμό και τη διάκριση των μεταφραστικών τεχνικών. Οι τρεις πρώτες τεχνικές ανήκουν στην κατηγορία της άμεσης μετάφρασης:

-*Δάνειο* (*emprunt*). Συνίσταται στην απευθείας μεταφορά της ξένης λέξης στη γλώσσα στόχο, π.χ. *mail* (δάνειο) ή *τεκίλα*, *Λονδίνο* (προσαρμοσμένο δάνειο), και πρέπει να εφαρμόζεται ως ύστατη λύση, όταν ο μεταφραστής έχει εξαντλήσει όλες τις άλλες προσπάθειες απόδοσης μιας λέξης.

-*Έκτυπο* (calque). Η ακριβής, κατά λέξη μετάφραση μιας λέξης ή μιας έκφρασης στη γλώσσα στόχο. Π.χ. *Cold War, Guerre Froide, Ψυχρός Πόλεμος*.

-*Κυριολεκτική μετάφραση* (traduction littérale). Λέξη προς λέξη μετάφραση, αρκεί να το επιτρέπει η συντακτική δομή της γλώσσας στόχου π.χ. *Αψίδα του Θριάμβου*. Συνηθίζεται στις γλώσσες της ίδιας οικογένειας (π.χ. γαλλική – ιταλική) και της ίδιας κουλτούρας (ό.π, 1958: 48).

Εάν καμία από αυτές τις τεχνικές δεν μπορεί να εφαρμοστεί, γιατί δεν βγαίνει νόημα ή δεν το επιτρέπουν οι δομές της γλώσσας στόχου, τότε ο μεταφραστής μπορεί να χρησιμοποιήσει τις τέσσερις ακόλουθες τεχνικές έμμεσης μετάφρασης:

-*Μετατόπιση*²¹ (transposition). Στην περίπτωση αυτή έχουμε αλλαγή γραμματικής κατηγορίας, όπως π.χ. το ουσιαστικό να γίνει ρήμα. Π.χ. *Défense de fumer = Απαγορεύεται το κάπνισμα*.

-*Μετατροπία* (modulation). Στην περίπτωση αυτή μεταβάλλουμε την οπτική γωνία της γλώσσας πηγής. Μπορεί για παράδειγμα, να γίνει μεταβολή της ενεργητικής σε παθητική φωνή, ή να αποδοθεί μια φράση μέσω του αρνητικού της, π.χ. *Ne quittez pas = Περιμένετε*.

-*Ισοδυναμία* (équivalence). Η απόδοση της ίδιας κατάστασης με διαφορετικά υφολογικά και εκφραστικά μέσα, τεχνική η οποία χρησιμοποιείται κυρίως στη μεταφορά των ιδιωτισμών και των παροιμιών.

-*Προσαρμογή* (adaptation). Πρόκειται για μεταβολή των πολιτιστικών αναφορών, ώστε να γίνονται κατανοητά στη γλώσσα και τον πολιτισμό στόχο.

(ό.π.: 52).

1.3.2.2. *Μεταφραστικές τεχνικές κατά Newmark*

Επεκτείνοντας τις επτά τεχνικές των Βινάι και Νταρμπελνέ, ο Πήτερ Νιούμαρκ (Newmark, 1988: 81, και στα Δημητρούλια & Κεντρωτής, 2015, Γραμμενίδης κ.ά., 2015), προτείνει ειδικά για την μετάφραση των πολιτισμικών ενδεικτών ορισμένες τεχνικές, από τις οποίες αναφέρουμε αυτές που εφαρμόζονται στα εργαζόμενα και στα πραξινόμενα:

²¹ Σύμφωνα με τον Αγγ. Φιλίππατο ο όρος Transposition αποδίδεται ως *μετατόπιση* (Munday, 2004: 102) ενώ οι Γραμμενίδης κ.ά. (2015: 48) τον αποδίδουν ως *μετάταξη*.

-αυτόματη αναπαραγωγή (*transference*)²². Διατηρείται η πρωτότυπη γραφή χωρίς καμία φωνολογική ή μορφολογική αλλαγή. Π.χ. *Bauhaus*.

-εγκλιματισμός (*naturalization*). κατά τον οποίο η λέξη προσαρμόζεται στη μορφολογία και στην προφορά της γλώσσας στόχου. Π.χ. *Παρίσι, Βερσαλλίες*.

-πολιτιστικό ισοδύναμο (*cultural equivalence*). Χρήση μιας αντίστοιχης πολιτισμικά φορτισμένης έννοιας. Π.χ. *Baccalauréat - Απολυτήριο*.

-λειτουργικό ισοδύναμο (*functional equivalence*). Μια ουδέτερη λέξη που περιγράφει. Π.χ. *pub - μπουραρία*.

-ουδετεροποίηση (*neutralization*). Μεταφορά σε πιο απλή μορφή.

-κυριολεκτική μετάφραση (*literal translation*). π.χ. *Arc de Triomphe - Αψίδα του Θριάμβου*.

-μεταφραστική σήμανση (*Translational label*), κατά την οποία δηλώνονται με εισαγωγικά όροι που δηλώνουν θεσμούς ή που αποδίδονται προσωρινά με ορισμένο τρόπο,

-συνδυασμός δύο ή περισσότερων τεχνικών (*couplet*). Για παράδειγμα μεταγραφή και μηδενική μετάφραση, *σαμουράι - Samurai*.

-καθιερωμένη μετάφραση (*accepted standard translation*). Χρήση μιας παγιωμένης μετάφρασης, π.χ. *actualization - επικαιροποίηση*

-παράφραση, σχόλιο, σημείωση (*paraphrase, gloss, notes*). Προσθήκη πληροφοριών σε παρένθεση ή υποσημείωση.

-χρήση προσδιοριστή (*classifier*), σε συνδυασμό με την αυτόματη αναπαραγωγή. *At City - Στην περιοχή Σίτυ*.

Στις παραπάνω τεχνικές οι Αγκαφόνοφ κ.ά. (Agafonov et al, 2006) προσθέτουν την *επαύξηση* (*incrémentialisation*) η οποία συνίσταται στην προσθήκη επεξήγησης σε έναν όρο, προκειμένου να διαφωτιστεί ο αναγνώστης που δεν γνωρίζει την πολιτιστική πραγματικότητα του συγγραφέα, κι ακόμα, προσθέτουν τη *μεταγραφή* και τον *μεταγραμματισμό*, τεχνικές τις οποίες αναλύουμε στην ενότητα 3.3 που ακολουθεί.

²² Οι Γραμμενίδης κ.ά (2015) το ονομάζουν *αυτούσιο δάνειο*.

Λαμβάνοντας υπόψη όσα ειπώθηκαν παραπάνω για την απόδοση των πολιτισμικών ενδεικτών, δύο είναι οι βασικές επιλογές στρατηγικής που μπορεί να κάνει ο μεταφραστής (Ballard, 2001: 109, Brisset, 2010):

α) να αποφασίσει να διατηρήσει την ξενικότητα του αρχικού όρου, χρησιμοποιώντας την τεχνική της μηδενικής μετάφρασης ή την προσθήκη επεξήγησης ή επαύξησης ή

β) να απομακρυνθεί από το πρωτότυπο και να δώσει προτεραιότητα στο νόημα του όρου και στον εγκλιματισμό, χρησιμοποιώντας ένα υποκατάστατο, ή κάνοντας χρήση κάποιου υπερωνύμου ή πολιτισμικού ισοδύναμου (Ballard, 2001: 109).

1.3.2.1. Επεξήγηση των μεταφραστικών τεχνικών

Λόγω της ποικιλομορφίας των τεχνικών μετάφρασης για να μην υπάρχουν ασάφειες θεωρούμε σκόπιμο να προβούμε στον ορισμό και την ανάλυση των όρων που θα χρησιμοποιήσουμε στο εξής.

-Μηδενική μετάφραση ή αναπαραγωγή (report): αυτούσια μεταφορά ενός κυρίου ονόματος στο κείμενο της γλώσσας στόχου, στο λατινικό αλφάβητο π.χ. *The Beatles, Marie Curie*. Κριτήρια για την επιλογή της μηδενικής μετάφρασης ενός κυρίου ονόματος είναι, το είδος του κυρίου ονόματος, το πόσο γνωστό ή καθιερωμένο είναι στην Ελλάδα, το είδος του υπό μετάφραση κειμένου, το κοινό στόχος, η γλώσσα προέλευσης του ονόματος, το κατά πόσον γνωρίζουμε πώς προφέρεται²³.

Η τεχνική αυτή έχει οπαδούς, κυρίως τους μεταφραστές των θεωρητικών κειμένων αλλά και πολλούς που αντιτίθενται για λόγους πρακτικούς και αισθητικούς. Επίσης, ακόμα και τότε δεν είναι δυνατή η απόλυτη υιοθέτηση της μηδενικής μετάφρασης, γιατί πάντοτε υπάρχουν ανθρωπωνύμια που είναι πολύ γνωστά και καθιερωμένα από τη χρήση και την ιστορία, τα οποία όπως όλοι συμφωνούν, μεταγράφονται π.χ. *Γκαίτε*. Η Γεωργίου (2006), υποστηρίζει πως η μηδενική μετάφραση δεν είναι εφικτή στις μεταφράσεις προς τα ελληνικά γιατί

²³ Ευχαριστούμε τις κκ. Πανταζάρα, Τζιάφα για τις αδημοσίευτες σημειώσεις του μαθήματός τους «Ανάλυση και παραγωγή λόγου στην ελληνική γλώσσα», 2015-2016

αισθητικά το κείμενο θα υστερούσε κατά πολύ και ενδέχεται ο αναγνώστης να μην είναι σε θέση να προχωρήσει απρόσκοπτα την ανάγνωσή του.

-Μεταγραφή (*transcription*) / μεταγραμματισμός (*translittération*): Πρόκειται για τη διαγλωσσική μεταφορά, και είναι η τεχνική που αφορά κατ' εξοχήν γλώσσες όπως η ελληνική, που δεν χρησιμοποιούν το λατινικό αλφάβητο. Συνίσταται στην πανομοιότυπη μεταφορά του κυρίου ονόματος στον γλωσσικό κώδικα της γλώσσας στόχου. Όταν η απόδοση γίνεται με σεβασμό στην προφορά του κυρίου ονόματος στη γλώσσα πηγή, τότε μιλάμε για μεταγραφή. Π.χ. *Alexandre Jardin - Αλεξάντρ Ζαρντέν*. Όταν όμως γίνεται αντιστοίχιση του κάθε γράμματος με ένα γράμμα της γλώσσας στόχου χωρίς να μας ενδιαφέρει η προφορά (Ballard, 2001: 27, Lexilogia, 2009) τότε μιλάμε για μεταγραμματισμό *Alexandre Jardin - Αλεξάντρε Ζαρντίν*. Η Φαραζάντ (Farahzad, 1995 στο Pour, 2009) θεωρεί πως η μεταγραφή μειονεκτεί διότι ενδέχεται ο μεταφραστής να μην έχει καλή αίσθηση της προφοράς ενός ονόματος και κατά συνέπεια πρέπει να χρησιμοποιείται η τεχνική του μεταγραμματισμού. Ένα παράδειγμα είναι το γερμανικό όνομα *Ludwig*. Στη μεταγραφή του θα αποδιδόταν στην ελληνική γλώσσα *Λούντβιχ*, ενώ στη μεταφορά του με μεταγραμματισμό θα αποδιδόταν ως *Λούντβιγκ*.

Το πλεονέκτημα του μεταγραμματισμού είναι η «πλήρης και χωρίς αμφιβολία αντιστρεψιμότητα»²⁴ (Lexilogia, 2009) δηλαδή από τη γραφική παράσταση μπορούμε να δούμε πώς γράφεται το πρωτότυπο όνομα. Το μειονέκτημά της είναι πως ρίχνει το βάρος στη γλώσσα πηγή και δεν γνωρίζουμε την ακριβή προφορά της λέξης. Ακόμα, τα γράμματα του ελληνικού αλφαβήτου δεν επαρκούν ώστε να αντιστοιχηθούν με ένα γράμμα όλων των ξένων γλωσσών ενώ λαμβάνει υπόψη του μόνο τις γνωστές ευρωπαϊκές γλώσσες.

-Δάνειο (*emprunt*): ονομάζεται και προσαρμογή, φωνητική και γλωσσική οικειοποίηση, εγκλιματισμός ή εξελληνισμός (εξελληνισμένη μορφή). Πρόκειται για εισαγωγή μιας λέξης από τη γλώσσα πηγή στη γλώσσα στόχο και

²⁴ Για την αντιστρεψιμότητα θα μιλήσουμε στην ενότητα 1.3.4.3.

οικειοποίησή της, π.χ. mail, ασανσέρ²⁵ και τότε μιλάμε για άμεσο δάνειο. Στην περίπτωση που η λέξη ακολουθεί τους κανόνες της μορφολογίας και της κλίσης της γλώσσας στόχου, τότε μιλάμε για *προσαρμοσμένο δάνειο*, π.χ. Έγγελος, Σηκουάνας. Σε εξελληνισμένη μορφή συναντούμε όσα κύρια ονόματα έχουν καθιερωθεί από τη χρήση και την ιστορία, π.χ. *Τάκιτος, Κικέρωνας*, τα ονόματα χωρών και πόλεων, *Παρίσι, Μεξικό, Τολέδο*.

-Επεξήγηση (*explicitation*): δύο είναι οι τρόποι να εισαγάγει ο μεταφραστής μια επεξήγηση. Ο ένας είναι με υποσελίδια σημείωση όπου τον όρο που δεν είναι διαφανής για τον αναγνώστη και ο δεύτερος με συγκεντρωτικό κατάλογο στο τέλος του βιβλίου. Ο δεύτερος τρόπος, όπως λέει ο Μπαλλάρ (Ballard, 2001) χρησιμοποιείται συνήθως όταν οι σημειώσεις είναι πολλές.

-Επαύξηση (*incrémentialisation*): ονομάζεται η ενδοκειμενική επεξήγηση (Ballard, 2001: 111), η οποία συνοδεύει το κύριο όνομα. Μπορεί να είναι μία λέξη που να φανερώνει σε ποια τάξη αντικειμένου ανήκει αυτό το κύριο όνομα π.χ. στην *περιοχή* του Σαιν Σιλβέστρ.

-Κυριολεκτική μετάφραση (*traduction littérale*): όταν ο όρος μεταφράζεται στη γλώσσα στόχο επακριβώς όπως π.χ. Το ακρωτήριο της Καλής Ελπίδας.

Ανάλογα με την περίπτωση και τον βαθμό διαφάνειας του κύριου ονόματος, χρησιμοποιούνται και μεικτές τεχνικές, πάντα επάνω σε αυτό το συνεχές που στο ένα άκρο του βρίσκεται η μηδενική μετάφραση και στο άλλο η κυριολεκτική μετάφραση. Παρατηρούμε λοιπόν ότι οι μεταφραστές ακολουθούν όχι μόνο ο καθένας τη δική του στρατηγική αλλά πολλές φορές διαφορετικές τεχνικές ακόμα και μέσα στο ίδιο κείμενο ενώ παράλληλα δεν υπάρχει μια κοινώς παραδεδεγμένη στρατηγική απόδοσής τους, όπως γινόταν τον προηγούμενο αιώνα.

Οι Αγκαφόνοφ κ.ά., όπως και άλλοι θεωρητικοί (βλέπε σχετικά Agafonov et al., 2006, Grass, 2006, Ballard, 2001, Γραμμενίδης, 2009) δηλώνουν πως όταν μιλάμε για μετάφραση σε γλώσσες που έχουν διαφορετικό αλφάβητο από το λατινικό, τότε δεν υπάρχει μηδενική μετάφραση. Όταν μιλάμε για μεταφορά από

²⁵ Βλ. και παραπάνω, τεχνικές Βινάι και Νταρμπελνέ.

τη μία γλώσσα στην άλλη, εννοούμε πάντοτε αλλαγή του γλωσσικού κώδικα, και άρα είτε εγκλιματισμό –όταν ο όρος είναι ενταγμένος στο γλωσσικό σύστημα της γλώσσας στόχου- είτε μεταγραφή / μεταγραμματισμό –όταν δεν έχει ενταχθεί και δεν έχει λημματογραφηθεί (Γραμμενίδης, 2009).

Για τον λόγο αυτό και αφού παρουσιάσαμε όλες τις τεχνικές για την απόδοση των κυρίων ονομάτων θα εκθέσουμε τα αλληλοσυγκρουόμενα επιχειρήματα των υπερμάχων της μεταγραφής και της μηδενικής μετάφρασης. Θεωρούμε πως οφείλουμε να σταθούμε περισσότερο σε αυτές τις δύο μεταφραστικές τεχνικές λόγω ακριβώς της αλλαγής γλωσσικού κώδικα, και των διαφορών που υπάρχουν μεταξύ της ελληνικής γλώσσας και των άλλων γλωσσών, στο επίπεδο της φωνητικής. Εν σμικρώ, το ερώτημα ως προς την απόδοση και τη γραφή των κυρίων ονομάτων είναι: να μπορούν να τα διαβάζουν οι πολλοί, ή να τα αναγνωρίζουν οι λίγοι; Όπου ως λίγοι, νοείται ένα συγκεκριμένο μνημένο κοινό, με ευρεία γλωσσομάθεια, ικανό να αποκρυπτογραφεί την προφορά των ονομάτων προσώπων που προέρχονται από διάφορες χώρες του κόσμου.

-Επιχειρήματα υπέρ και κατά της μεταγραφής

Στα λογοτεχνικά κείμενα, έχει επικρατήσει ως γενικός κανόνας τα κύρια ονόματα να μεταγράφονται. Ειδικά για τα εργωνύμια, η τεχνική της μεταγραφής κυριαρχεί αν και υπάρχουν περιπτώσεις που τα συναντούμε σε λατινικό αλφάβητο, π.χ. *κόκα κόλα*, *Κοσμοπόλιταν* αλλά και *CocaCola*, *Cosmopolitan*.

Στα μειονεκτήματα της μεταγραφής (Lexilogia, 2014) συγκαταλέγονται αφενός μεν το γεγονός ότι ο μεταφραστής θα πρέπει να αναζητήσει την προφορά του ονόματος, πράγμα ομολογουμένως όχι πάντοτε εύκολο ιδιαίτερα για τα πρόσωπα που δεν προέρχονται από τον δυτικοευρωπαϊκό κόσμο, αφετέρου δε το γεγονός ότι ο αναγνώστης θα πρέπει να μαντέψει πώς γράφεται το όνομα στο λατινικό αλφάβητο.

Η απάντηση στο πρώτο επιχείρημα έρχεται μέσω του διαδικτύου, όπου υπάρχει η δυνατότητα αναζήτησης της προφοράς σε ιστοσελίδες όπως η www.forvo.com, η www.howtopronounce.com ή και στο www.youtube.com. Ως προς το δεύτερο επιχείρημα, αυτό μπορεί να επιλυθεί με τη λύση της διπλής γραφής του ονόματος κατά την πρώτη εμφάνισή του, την ελληνική και τη λατινική σε παρένθεση ή

ακόμα και με την ύπαρξη ενός γλωσσαρίου στο τέλος του βιβλίου (*Translatum*, 2006, Χάρης, 2003).

- Επιχειρήματα υπέρ και κατά της μηδενικής μετάφρασης

Συνηθίζεται από πολλούς στα επιστημονικά-θεωρητικά κείμενα, να αποδίδονται τα ανθρωπωνύμια με μηδενική μετάφραση, χάριν ενός κύρους που θεωρείται πως προσδίδει αυτή η πρακτική στο θεωρητικό κείμενο. Σε συζήτηση μεταφραστών στο φόρουμ της Λεξιλογίας (*Lexilogia*, 2008) με το οποίο φαίνεται να συμφωνούν και άλλοι (Χάρης, 2003), πλεονέκτημα της μηδενικής μετάφρασης στα θεωρητικά κείμενα είναι μόνο η διευκόλυνση του μεταφραστή που δεν μπορεί να γνωρίζει πώς διαβάζονται όλα τα ονόματα. Ένα δεύτερο πλεονέκτημα, είναι και η διευκόλυνση των ερευνητών που θα ήθελαν να αναζητήσουν πληροφορίες για αυτά τα πρόσωπα.

Κι αυτό δεν είναι αβάσιμο επιχείρημα μιας και οι φθόγγοι της ελληνικής γλώσσας δεν μπορούν πολλές φορές να αναπαράγουν τους φθόγγους που αναπαριστά το λατινικό αλφάβητο.

Ο Μανόλης Τριανταφυλλίδης (1996: 428), για παράδειγμα, θεωρεί πως στα κείμενα που απευθύνονται σε ένα επιστημονικό κοινό, όσα ονόματα δεν έχουν ήδη εξελληνισμένο τύπο, *μπορούν να αποδίδονται με το λατινικό αλφάβητο (μηδενική μετάφραση)*. Ενώ, ο Δημοσθένης Κούρτοβικ θεωρεί πως τα κύρια ονόματα *πρέπει να μεταφέρονται στο κείμενο στόχο σε μηδενική μετάφραση* (στο Χάρης, 2003: 60). Παρ' όλα αυτά αναγνωρίζει ότι με τον τρόπο αυτόν η μορφή του ελληνικού κειμένου είναι απωθητική γι' αυτό και προτείνει να εισαγάγουμε στο ελληνικό αλφάβητο νέους φθόγγους που να αντιπροσωπεύουν τους βασικούς ξένους που μας λείπουν, τεχνική που προτείνει και ο Τριανταφυλλίδης (1996: 428), χρησιμοποιώντας επιστιγμένους, για παράδειγμα, χαρακτήρες. Στο φόρουμ του *Translatum* (2006) διαβάζουμε από τον Αχιλλέα Κυριακίδη ότι μιας και «σιδηρούς κανόν» δεν υπάρχει και οι μεταφραστές πράττουν κατά το δοκούν, έτσι και ο ίδιος προτιμά τη λατινογράμματη γραφή (μηδενική μετάφραση), μόνο όμως για ανθρώπους που η γλώσσα τους χρησιμοποιεί το λατινικό αλφάβητο. Και

δίνει το εξής παράδειγμα: «*Orson Welles*, αλλά *Αντρέι Ταρκόφσκι*, *Raymond Queneau* αλλά *Ακίρα Κουροσάουα*» (Translatum, 2006).

Στην ακραία μορφή της, η πολιτική αυτή εκφράζεται από το *Διοργανικό εγχειρίδιο σύνταξης κειμένων* της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ), στο οποίο υποστηρίζεται ότι η πρακτική που κατά κανόνα ακολουθείται κατά τη μετάφραση των κειμένων της ΕΕ είναι να μη μεταγράφονται τα κύρια ονόματα στα ελληνικά, γιατί «τυχόν μεταγραφή τους θα εγκυμονούσε σοβαρό κίνδυνο πολλών και διαφορετικών αποδόσεων κατά τα γούστα του μεταφραστή». Όσο για την ιστορικά καθιερωμένη γραφή αντιγράφουμε: «όταν για παράδειγμα, το αγγλικό πρωτότυπο παραθέτει κάποια τοπωνύμια στην αυθεντική τους γλώσσα, μολονότι υπάρχει το αντίστοιχό τους στα αγγλικά (π.χ. λέει *region of Toscana* αντί για *region of Tuscany* [...] τότε και ο έλληνας μεταφραστής αφήνει τα τοπωνύμια αμετάφραστα ακόμη κι αν υπάρχουν πολύ γνωστές αποδόσεις τους στα ελληνικά». Δηλαδή θα πρέπει να γράψει στην *περιοχή της Toscana* με αποτέλεσμα φοβόμαστε, η πλειονότητα των αναγνωστών να εκπλήσσεται με το πόσο αυτή η περιοχή μοιάζει με τη γνωστή σε όλους Τοσκάνη.

Στα μειονεκτήματα της μηδενικής μετάφρασης συγκαταλέγονται α) η ακαλαίσθητη όψη του κειμένου, β) η δυσχέρεια στην ανάγνωση από το ευρύ, αλλά και από το μνημένο κοινό, γ) το γεγονός ότι μηδενική μετάφραση σημαίνει απόδοση ενός ονόματος με λατινικό αλφάβητο όπως αυτό προφέρεται στην κυρίαρχη αγγλική γλώσσα. οπότε και πάλι αυτό δεν αντιστοιχεί πάντοτε ούτε στη γραφή αλλά ούτε και στην προφορά του αυθεντικού ονόματος, και επιπλέον δ) ότι καλείται ο αναγνώστης να ανακαλύψει την προφορά του κυρίου ονόματος.

«Όμως δεν είναι γλώσσα», μάς λέει πολύ εύγλωττα ο Γιάννης Χάρης (2003: 59) αναδεικνύοντας τα παραπάνω μειονεκτήματα, «αυτή η οποία δεν απευθύνεται αυτομάτως σε όλους του ομόγλωσσους χρήστες, αυτή η οποία τους στερεί ακόμα και την πληροφορία, ή τους τη δίνει σφραγισμένη ώστε να μην μπορούν να την προσοικειωθούν» όταν μάλιστα το γεγονός ακριβώς ότι χρησιμοποιούμε διαφορετικό γλωσσικό κώδικα, μας χαρίζει τη δυνατότητα να μάθουμε ακριβώς πώς προφέρεται ένα ξένο όνομα, πλεονέκτημα που άλλες γλώσσες στερούνται. Το παράδειγμα που αναφέρει ο Χάρης (ό.π.: 63) είναι πώς θα διαβάζουν οι μη

μυημένοι στη τζαζ Γάλλοι ή Γερμανοί, αλλά και οι Έλληνες τη *Sara Vaughan* όταν το όνομα παραμένει σε μηδενική μετάφραση, αν δεν γνωρίζουν πως λέγεται *Σάρα Βων*. Το ίδιο ισχύει για τον *Somerset Maugham* (Σόμερσετ Μωμ), τον *Jo Nesbo* (Γιου Νέσμπε) και πολλούς άλλους.

Ως προς την αναζήτηση της προφοράς από τον μεταφραστή, παραθέτουμε και πάλι τα λόγια του Γιάννη Χάρη που μας λέει ότι δεν μπορούμε να «αναγνωρίζουμε τη δυσκολία του ενός, του μεταφραστή ή του συγγραφέα και (να) παραγνωρίζουμε τη δυσκολία των πολλών» (ό.π.: 61). Και ως προς την απόπειρα ανάγνωσης από τον αναγνώστη, πόσες ξένες γλώσσες και γιατί θα πρέπει να γνωρίζει για να μπορεί να διαβάζει τα κύρια ονόματα σωστά στη λατινική γραφή τους; Πάμπολλα τα παραδείγματα δυσπρόφερτων ξένων ονομάτων, για να αναφέρουμε τον κίνδυνο στο λατινικό *Walter Benjamin* να μην αναγνωρίσει κάποιος τον σημαντικό Βάλτερ Μπένγιαμιν, αλλά κάποιον άλλον, ονόματι: (Γ)Ουόλτερ Μπέντζαμιν και αντιγράφοντας από τον Γιάννη Χάρη: «όσο κι αν μας ξενίζει το *Ρομπέρ Υ ή Ι*, πόσοι μπροστά στο *Robert Hue* δεν θα διάβαζαν: Ρόμπερτ Χιου, Χούε, Χουέ, Υέ ή Ουέ;» (Χάρης, 2003: 51).

Διαπιστώνουμε από όσα αναφέρθηκαν πως δεν υπάρχει μια ενιαία τακτική απόδοσης, των ανθρωπωνυμίων κυρίως, παρά αλληλοσυγκρουόμενες απόψεις και «οι μεταφραστές μοιάζουν να πειραματίζονται» (Παπαδήμα & Πανταζάρα, 2015), χρησιμοποιώντας όλα τα μέσα που διαθέτουν ανάλογα με την προσωπική τους αισθητική, το υπό μετάφραση κείμενο και ενίοτε τις οδηγίες του εκδότη. Κρίνοντας από τις συζητήσεις που διαβάζουμε στο διαδίκτυο, καταλαβαίνουμε πως οι μεταφραστές τείνουν στο να προκρίνουν τη λύση της μεταγραφής, για λόγους ομοιομορφίας και διευκόλυνσης του αναγνώστη (Lexilogia, 2014) με ενδεχόμενη ύπαρξη ευρετηρίου με λατινική γραφή ονομάτων.

1.3.3. Παράγοντες που επηρεάζουν τις μεταφραστικές επιλογές

Παρά τα όσα έχουν κατά εποχές υποστηριχθεί περί της μη μεταφρασιμότητας των κυρίων ονομάτων, η εμπειρία και η ιστορία μάς έχουν αποδείξει ότι τα κύρια ονόματα –και μιλάμε πάντοτε για όλες τις κατηγορίες των κυρίων ονομάτων ιδιαίτερα δε, για τα τοπωνύμια και τους πολιτισμικούς ενδείκτες– μπορούν να

μεταφραστών. Η αλήθεια είναι πως οι μεταφραστές τείνουν συχνά να υποτιμούν τα κύρια ονόματα, θεωρώντας πως είναι το απλό μέρος μιας μετάφρασης και πως τις περισσότερες φορές απλώς θα μεταγραφούν. Τελικά τα πράγματα αποδεικνύονται πολύ πιο σύνθετα αφού πολλές είναι οι δυσκολίες κατά τη μετάφραση των κυρίων ονομάτων, όπως αναφέρει η Πολωνή Άννα Πάλιτσκα (Paliczka, χ.χ.) και προκύπτουν:

- λόγω διαφορών στο επίπεδο της φωνητικής ή του γλωσσικού κώδικα μεταξύ των γλωσσών,
- λόγω συνδηλώσεων που δεν υφίστανται στη γλώσσα στόχο,
- λόγω της σημασίας ενός κυρίου ονόματος η οποία προκύπτει από την ετυμολογία του, τη χρήση του, τη δομή του ή από τις συνδηλώσεις που προκαλεί,
- λόγω πολιτισμικής ασυμμετρίας (από πολιτισμικά φαινόμενα που δεν είναι γνωστά στη γλώσσα στόχο)
- λόγω του κειμενικού είδους και του λεξιλογικού περιβάλλοντός του
- λόγω των αποδεκτών του κειμένου.

Επειδή θεωρούμε πως η κατηγορία στην οποία ανήκει ένα κύριο όνομα συνιστά επίσης σημαντικό παράγοντα που καθοδηγεί τις επιλογές του μεταφραστή, θα εξετάσουμε ξεχωριστά την κάθε κατηγορία.

1.3.3.1. Ανθρωπωνύμια

Εξετάζοντας τη μετάφραση των ονομάτων, πολλοί είναι αυτοί (Folkart, 1986, Sobhy, χ.χ.) που υποστηρίζουν πως τα κύρια ονόματα μπορεί να παραπέμπουν σε μια συγκεκριμένη εποχή, σε μια κοινωνική τάξη ή σε μία περιοχή. Συνεπώς τα ανθρωπωνύμια τοποθετούν έναν άνθρωπο σε συγκεκριμένο πλαίσιο και όσο πιο πλούσιο σημασιολογικά είναι ένα όνομα τόσο περισσότερα τα προβλήματα που δημιουργούνται κατά τη μετάφρασή του.

Για τη σπουδαιότητα που μπορεί να έχουν τα κύρια ονόματα σε ένα έργο, σε σχέση και με την ύπαρξη σημασιολογικού φορτίου, και το πόσο βαρύνει η επιλογή της απόδοσής τους σε μια γλώσσα στόχο, χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η περίπτωση του Τόλκιν που εξέδωσε ο ίδιος οδηγίες προς τους μεταφραστές

για την απόδοση των κυρίων ονομάτων στον *Άρχοντα των δακτυλιδιών* (Γεωργίου, 2006).

Τα ανθρωπωνύμια, όπως είδαμε στην ιστορική αναδρομή, κατά τον 19^ο αλλά και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, κατά κανόνα εγκλιματίζονταν τόσο στη Γαλλία όσο και στην Ελλάδα. Σήμερα, ακολουθούνται διαφορετικές πρακτικές, όχι απαραίτητα ομοιογενείς.

Τα ανθρωπωνύμια δεν συνηθίζεται να μεταφράζονται. Όπως υποστηρίζει ο Νιούμαρκ (Newmark, 1988 στο Γεωργίου, 2006) «τα προσωπωνύμια στερούνται σημασίας και γι' αυτό γενικά είναι μη μεταφράσιμα και δεν πρέπει να μεταφράζονται». Ένας ακόμα λόγος που, κατά κανόνα δεν τα μεταφράζουμε, είναι επειδή μεταφέρουν εθνικοπολιτισμικά ίχνη (Newmark, 1988: 214, Risterucci-Roudnicky, 2008). Ας σκεφτούμε, για παράδειγμα, την περίπτωση δύο αδελφών που ονομάζονται *Maurice* και *Michel* να έχουν αποδοθεί στο ελληνικό μετάφρασμα ως *Μωρίς* και *Μιχάλης*. Το εξελληνισμένο όνομα θα έχει αυτομάτως απολέσει την εθνική ταυτότητά του και ως εκ τούτου η συγγένεια των δύο αδελφών δεν θα προκύπτει με φυσικό τρόπο.

Ωστόσο, εξελληνίζονται τα ονόματα αγίων, βασιλέων, π.χ. *Λουδοβίκος*, *Φραγκίσκος*. Όσα από τα υπαρκτά ανθρωπωνύμια έχουν αποκτήσει μια ιστορική γραφή, όπως π.χ. *Μολιέρος*, *Δερινγύ*, κτλ, διατηρούν τη γραφή αυτή (Τριανταφυλλίδης, Πανταζάρα, Χαρης, Νιούμαρκ, Σόμπχυ, κ.ά.).

Τα παρωνύμια ωστόσο, μεταφράζονται (Ballard, 2001) π.χ. *Ριχάρδος ο Λεοντόκαρδος*, διότι περιέχουν σημασιολογικό φορτίο και επιπλέον δημιουργούνται από ουσιαστικά. Το ίδιο ισχύει και για τα ονόματα ηρώων μύθων και παραμυθιών που έχουν γίνει κοινό πολιτισμικό κτήμα, π.χ. *Ο πειρατής Μαυρογένης*, *Ρομπέν των Δασών*.

Και σε αυτή την περίπτωση όμως σημαντικό ρόλο παίζει το κειμενικό είδος που καλούμαστε να μεταφράσουμε. Οι θεωρητικοί (Μπαλλάρ, Νιούμαρκ, Λούνγκου-Μπάντεα, Παπαδήμα & Πανταζάρα, Νορντ) συμφωνούν πως στα λογοτεχνικά βιβλία τα ανθρωπωνύμια μεταγράφονται. Πολλά κύρια ονόματα ωστόσο, προέρχονται από ουσιαστικά ή επίθετα, άρα είναι λεξικοποιημένα και παραπέμπουν σε μια γνωστή έννοια όπως π.χ. ο *Candide* του Βολταίρου. Σε αυτή την περίπτωση, η Λούνγκου-Μπάντεα (Lungu-Badea, 2011) προτείνει τη

μετάφραση του ανθρωπωνυμίου, ώστε να αποφευχθεί η επεξήγηση στο κάτω μέρος της σελίδας, αντίθετα με άλλους που προκρίνουν τη λύση της ενδοκειμενικής επεξήγησης (Sobhy, χ.χ.) ή τη μετάφρασή του (Nord, 2003, Hermans, 1988 στο Pour, 2009). Στην παιδική λογοτεχνία, στα παραμύθια ή στις κωμωδίες (Newmark, 1988: 214, Paliczka, χ.χ. Nord, 2003) τα ονόματα μεταφράζονται, π.χ. *Κοκκινোসκουφίτσα*, *Η Αλίκη στη χώρα των θαυμάτων* διότι στόχος είναι η απρόσκοπτη κατανόηση του αναγνώστη. Εάν τα ονόματα διατηρούν την ξενικότητά τους, τότε ο αναγνώστης δεν μπορεί να εμπλακεί συναισθηματικά, μένει «σε απόσταση», όπως διαβάζουμε στη Nornt. Κι αυτό όμως δεν είναι απόλυτο, γιατί κάποιες φορές έχουμε και αντίθετα παραδείγματα, μηδενικής μετάφρασης, χωρίς να γνωρίζουμε τι οδήγησε σε αυτή την επιλογή, όπως π.χ. *Χάνσελ και Γκρέτελ Χάρυ Πότερ*²⁶. Στην περίπτωση που τα ανθρωπωνύμια επέχουν θέση υπογραφής ή παρατίθενται σε σημειώσεις, υπάρχει η τάση να μην μεταγράφονται αλλά να διατηρείται η μηδενική μετάφραση Παριανού (Parianou, 2007).

Όπως υποστηρίζουν η Μπρισσέ (Brisset, 2010), η Μιζάνι (Mizani, 2008) και άλλοι, όταν το κύριο όνομα είναι φορέας ενός νοήματος που δεν σχετίζεται με τον πολιτισμό του αναγνώστη, τότε μπορεί να μεταφραστεί, ή να υποκατασταθεί από κάποιο πιο ουδέτερο ουσιαστικό, με παρόμοια συνδήλωση. Η Μπρισσέ (Brisset, 2010: 58) μας δίνει το παράδειγμα του «[λες και είναι] η οικογένεια Μάνσον», που στο κείμενο πηγή έχει τη συνδήλωση της αγριότητας, και στο κείμενο στόχος αποδίδεται ως «εγκληματίες»²⁷. Συνάγουμε από το παράδειγμα αυτό και από άλλα παρόμοια, Γιαλενιαουσκενέ (Jaleniauskienė, 2009), πως για να αποδοθεί σωστά ένα κείμενο ο μεταφραστής δεν αρκεί να γνωρίζει μόνο πολύ καλά τη γλώσσα πηγή αλλά και να διαθέτει ευρεία πολιτισμική μόρφωση.

Όσον αφορά τα κάθε είδους θεωρητικά-επιστημονικά κείμενα, συνηθίζεται από πολλούς να αποδίδουν σε αυτά τα ανθρωπωνύμια σε μηδενική μετάφραση. Πολλά εν τούτοις είναι και τα θεωρητικά κείμενα που χρησιμοποιούν τη μεικτή τεχνική της διπλής αναγραφής κάνοντας χρήση της μεταγραφής με τη μηδενική

²⁶ Στη λιθουανική μετάφραση, τα ανθρωπωνύμια στο *Χάρυ Πότερ* εγκλιματίζονται π.χ. *Haris Poteris*, *Albas Dumbldoras* ή μεταφράζονται π.χ. *Malfoy=Smirdzius* (Jaleniauskienė, 2009)

²⁷ Πρόκειται για αμερικανική οργάνωση με εγκληματική δράση που ξεπέρασε τα αμερικανικά σύνορα, δεν είναι όμως σίγουρο πως ο αναγνώστης θα τη γνωρίζει.

μετάφραση σε παρένθεση π.χ. *Ο Ζοζέφ Μπεντιέ (Joseph Bédier)*, πρακτική που κατά τον Νιούμαρκ (Newmark στο Δημητρούλια & Κεντρωτής, 2015) και άλλους πρέπει να εφαρμόζεται στην πρώτη εμφάνιση ενός ανθρωπωνυμίου.

1.3.3.2. Τοπωνύμια

Κατά κανόνα, η απόδοση των χωρών δεν δημιουργεί πρόβλημα, διότι το επίσημο όνομά τους μπορεί να βρεθεί εύκολα και είναι καθιερωμένο.

Ως προς τα ονόματα οδών, πόλεων, χωριών κ.τ.λ, εάν είναι σχετικά άγνωστα για τον αναγνώστη της γλώσσας στόχου, μπορούμε να προσθέτουμε ένα προσδιοριστή που να επεξηγεί το είδος του τοπωνυμίου, π.χ. *στο χωριό Saint Antoine* (Särkkä, 2007).

Για ορισμένα τοπωνύμια και ανάλογα με το κειμενικό είδος, θα πρέπει, όπως αναφέρουν οι Δημητρούλια & Κεντρωτής (2015) να λάβουμε υπόψη μας την *εξωκειμενικότητα*, δηλαδή κατά πόσον το κύριο όνομα είναι προϊόν μυθοπλασίας ή υπάρχει πραγματικά και την *κεντρικότητα της αναφοράς*, δηλαδή κατά πόσον παίζει σημαντικό ρόλο μέσα στο κείμενο. Στην περίπτωση, όπως για παράδειγμα αναφέρουν, της *οδού Μοργκ* (Μοργκ = νεκροταφείο) στον Πόε, ενδεχομένως να πρέπει να δηλωθεί η σημασία του τοπωνυμίου με μετάφρασή του στη γλώσσα στόχο, αφού περιέχει μια συγκεκριμένη συνδήλωση που εντείνει την ατμόσφαιρα του κειμένου.

Στα μη λογοτεχνικά κείμενα, δηλαδή στα πληροφοριακά, τα τοπωνύμια, πλατείες, οδοί, πάρκα, εστιατόρια, αποδίδονται χωρίς να μεταφράζονται, με μεταγραφή (Nord, 2003, Paliczka, χ.χ.), εκτός τις περιπτώσεις για τις οποίες έχει συνηθιστεί η εγκλιματισμένη μορφή του ονόματος, π.χ. *Ο Σηκουάνας, ο Τάμεσης*. Αλλά και στα λογοτεχνικά κείμενα, η Παπαδήμα (Papadima, 2002b) θεωρεί πως εάν μεταφράζουμε τα τοπωνύμια, τότε ο αναγνώστης θα βρεθεί ξαφνικά σε μια πόλη διαφορετική από αυτήν του κειμένου πηγής, σε ένα τοπίο ανύπαρκτο. Ωστόσο, στην περίπτωση της μηδενικής μετάφρασης (Papadima, 2002a) και ειδικότερα όταν υπάρχει αλλαγή του αλφαβήτου, διακόπτεται η γραμμική ανάγνωση του κειμένου και τα στοιχεία του διαφορετικού αλφαβήτου που παρεισφρέουν στο κείμενο αποδεικνύονται συχνά πολύ δύσκολο να διαβαστούν από τον αλλόγλωσσο αναγνώστη που βρίσκεται μπροστά σε άγνωστα σύμβολα.

Εξάλλου η συνεχής παρουσία λατινικής γραφής μέσα στα κείμενα θα σήμαινε πως η ελληνική γλώσσα χρησιμοποιεί δύο αλφάβητα (Χάρης, 2003, Lexilogia). Έτσι η φωνητική μεταγραφή είναι η συνηθέστερη πρακτική, αφού επιτρέπει να διατηρείται η ξενικότητα του Άλλου, χωρίς όμως αυτή να τονίζεται υπερβολικά και αποτελεί τελικά εμπόδιο.

Ο Μπαλλάρ (Ballard, 2001: 128) παραθέτει ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα (ανάμεσα στα πολλά) στο οποίο φαίνεται καθαρά πως η επιλογή έγκειται στην υποκειμενική κρίση και οπτική του μεταφραστή. Το παράδειγμα είναι από το μυθιστόρημα *Ethan Frome* της Ήντιθ Γουόρτον:

-Straight to the *Junction*, by the shorter way, he answered, pointing up *School House Hill* with his whip. (*Ethan Frome*, *Edith Wharton*)

-[Γρήγορα στη διασταύρωση Κόρμπουρι, από τον πιο σύντομο δρόμο, μου απάντησε, δείχνοντας με το καμτσίκι του τον λόφο του Σχολείου]²⁸

A) Tout droit à *Corbury Junction* et par le plus court, me répondit-il, m'indiquant du fouet la *School House Hill*. (éd. 10/18 :19)

B) Tout droit à l'*Embranchement* par la *colline de l'Ecole* (Leyris :3)

Όπως βλέπουμε στο παραπάνω παράδειγμα, οι δύο μεταφραστές έχουν επιλέξει διαφορετικές στρατηγικές. Στην πρώτη μετάφραση που δεν έχουμε το όνομα του μεταφραστή επιλέγεται μια ξενοποιητική μετάφραση, η οποία δεν επιτρέπει στον μη αγγλόφωνο αναγνώστη να αποκρυπτογραφήσει τα δύο τοπωνύμια, αντίθετα με τη δεύτερη που είναι πολύ πιο ξεκάθαρη. Πρόκειται για μία περίπτωση, όπως δηλώνει και ο Μπαλλάρ (Ballard, 2001: 128) όπου η διατήρηση του εξωτικού αρώματος εμποδίζει την ποιότητα της ανάγνωσης και την κατανόηση του κειμένου με δεδομένο ότι λίγες γραμμές παρακάτω αναφέρεται ξαφνικά στο γαλλικό μετάφρασμα το σχολείο «*abreast of the schoolhouse –en face de l'école*» για το οποίο ο Γάλλος αναγνώστης είναι απροετοίμαστος.

1.3.3.3. Πολιτισμικοί ενδείκτες

²⁸ Η ελληνική απόδοση είναι μία δική μας, κατά λέξη μετάφραση.

Η κατηγορία των πολιτισμικών ενδεικτών είναι ευρεία και περιέχει κύρια ονόματα που ανήκουν σε ποικίλους και διαφορετικούς τομείς (εργωνύμια, πραξωνύμια, κτλ). Κι εδώ οι απόψεις ως προς το αν πρέπει οι πολιτισμικοί ενδείκτες να μεταφράζονται ή όχι, ποικίλλουν. Ο Νιούμαρκ (Newmark, 1988: 83) υποστηρίζει πως η μηδενική μετάφραση εμποδίζει την κατανόηση και καθιστά την επικοινωνία προβληματική. Όσον αφορά τους τίτλους περιοδικών ή εφημερίδων, ωστόσο, αυτοί, σύμφωνα με τους Μπαλλάρ (Ballard, 2001), Πάλιτσκα (Paliczka χ.χ). κατά κανόνα δεν μεταφράζονται.

Μεταφράζονται όμως τα πραξωνύμια, όπως οι θρησκευτικές γιορτές και τα μνημεία (Ballard, 2001), αλλά και τα ιστορικά γεγονότα.

Εάν, όπως δηλώνει ο Μπαλλάρ (Ballard στο Γραμμενίδης, 2009), στόχος είναι η έκφραση του νοήματος, τότε μπορεί να ακολουθηθούν οι εξής τεχνικές για την απόδοση των πολιτισμικών ενδεικτών:

- κυριολεκτική μετάφραση,
- επεξήγηση με αντικατάσταση,
- χρήση υπερωνύμου,
- χρήση πολιτισμικού ισοδύναμου.

Εάν, αντιθέτως, στόχος είναι η διατήρηση της ξενικότητας και του «εξωτικού χαρακτήρα» του πολιτισμικού ενδείκτη, τότε εγκαταλείπεται η ιδέα της αφομοίωσης μέσω μετάφρασης ή των άλλων παραπάνω τεχνικών, και ο Αισελά (Aixelà στο Γραμμενίδης 2009: 180) προτείνει για τις γλώσσες που χρησιμοποιούν διαφορετικό γλωσσικό κώδικα από αυτόν του κειμένου πηγής:

- την ορθογραφική προσαρμογή, δηλαδή τη μεταγραφή ή μεταγραμματισμό,
- το εξωκειμενικό σχόλιο, τη χρήση δηλαδή γλωσσαρίου, ή σημειώσεων και
- το ενδοκειμενικό σχόλιο, με ενσωμάτωση της επεξήγησης στο κείμενο.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η περίπτωση των εταιρικών σημάτων (μάρκες) αφού οι εταιρείες προσπαθούν να βρουν ένα όνομα που προφέρεται εύκολα σε όλες τις γλώσσες, συνήθως με λατινική ρίζα, π.χ. *Vivendi*, *Mediterra* (Vaxelaire, 2006). Οι θεσμοί από την άλλη πλευρά (κόμματα, οργανισμοί), μεταφράζονται αφού αποτελούνται κυρίως από ουσιαστικά (Delisle, 1993 στο Vaxelaire, 2006) αν και

παρατηρούμε τα τελευταία χρόνια και σε αυτόν τον τομέα την τάση να παραμένουν σε μηδενική μετάφραση, π.χ. *Al-Qaeda*. Η Πανταζάρα (Pantazara, 2010) διαπιστώνει πως επειδή δεν υπάρχει κάποια τυποποίηση στα ελληνικά για την απόδοση των θεσμών, χρησιμοποιούνται όλες οι τεχνικές, από τη μηδενική μετάφραση, π.χ. *Alliance Française* ως την επεξήγηση ή την επαύξηση, π.χ. *Εθνικό Κέντρο Βιβλίου της Γαλλίας* για το *Centre National du Livre*. Όσον αφορά τα ονόματα θεσμών που χρησιμοποιούνται συχνά στη σχέση δύο πολιτισμών παρατηρείται η τεχνική του εξελληνισμού π.χ. *Μουσείο του Λούβρου* για το *Musée du Louvre*, ή η διαπολιτισμική μετάφραση, π.χ. *Οργανισμός Τηλεπικοινωνιών της Γαλλίας (France Télécom)* (Pantazara, 2010: 145).

1.3.4. Επιμέρους ζητήματα για την ελληνική γλώσσα

Αφού παρουσιάσαμε τις τεχνικές που χρησιμοποιούνται σήμερα θα εξετάσουμε τώρα κάποια πιο ειδικά ζητήματα που σχετίζονται με τα γραμματικά χαρακτηριστικά της ελληνικής γλώσσας. Κι αυτά είναι η επιλογή του γένους, των άρθρων και κυρίως της ορθογραφίας που ακολουθείται.

1.3.4.1. Γένος και άρθρα

Όσον αφορά το γένος, στην ελληνική γλώσσα τα κύρια ονόματα απαιτούν την ύπαρξη άρθρου, όπως και τα προσηγορικά που αποτελούν μέρος ενός κυρίου ονόματος, και συνεπώς οι μεταφραστές υποχρεούνται κι εδώ να κάνουν μια επιλογή. Έτσι διαβάζουμε «στο *Ecole Pratique*» αλλά και «στην *Ecole Pratique*» ανάλογα με το εάν ο μεταφραστής έχει εκλάβει το *Ecole* ως *σχολείο* ή *σχολή* (Pantazara, 2010). Το ίδιο συμβαίνει και με τα ονόματα των εφημερίδων όπου συνήθως το άρθρο δεν μεταφράζεται αλλά θεωρείται μέρος του κυρίου ονόματος, κι έτσι βλέπουμε συνήθως, π.χ. στη *Λε Μοντ*, στην *Ελ Παϊς*... Κατά την Ιορδανίδου (2008: 146), έχει συνηθιστεί να αναφέρουμε τους τίτλους των εφημερίδων με θηλυκό άρθρο, ενώ των περιοδικών με ουδέτερο, και θεωρεί πως καθοριστικό ρόλο παίζει η συχνότητα χρήσης του κάθε εργασιμίου και η εξοικείωσή μας με τη γλώσσα προέλευσής του. «Είναι μεγαλύτερη η εξοικείωσή μας με την αγγλική ή τη γαλλική παρά με την αραβική γλώσσα όπου π.χ. γράφουμε την εφημερίδα «*Αλαχράμ*» χωρίς να είμαστε σίγουροι για το γένος τους

άρθρου *Αλ*». Μία λύση ώστε να αποφύγουμε το διπλό άρθρο θα μπορούσε να είναι η εισαγωγή ενός προσδιοριστή ως επαύξηση, π.χ. *η εφημερίδα Λε Μοντ* (Ιορδανίδου, 2008).

Ένα άλλο ζήτημα, είναι η κλίση των εξελληνισμένων θηλυκών βαπτιστικών ονομάτων. Διαβάζουμε *της Εύα, της Σάρα* αλλά και *της Σάρας*. Στον *Οδηγό της νεοελληνικής γλώσσας*, η Ιορδανίδου (2008: 144), υποστηρίζει πως στην περίπτωση των λογοτεχνικών ανθρωπωνυμίων, η επιλογή καθορίζεται από το κοινωνικό περιβάλλον του ήρωα «π.χ. η Βίκη κάποιας λαϊκής συνοικίας πιθανόν να έχει κλιτό όνομα –θα είναι τα ρούχα της Βίκης, [...] Ενδεχομένως, η Βίκυ ανώτερου κοινωνικού στρώματος να χρησιμοποιεί το όνομά της άκλιτο –ως ξενικό: τα μαλλιά της Βίκυ, τα ρούχα της Βίκυ». Αντίθετος με την πρακτική αυτή εμφανίζεται ο Γιάννης Χάρης (2003: 30) ο οποίος εντούτοις αναγνωρίζει πως τα όρια είναι δυσδιάκριτα μεταξύ τύπων που κλίνονται και άλλων που παραμένουν άκλιτοι, π.χ. τα αρσενικά *το Μιλάνο, του Μιλάνου* αλλά *το Μονακό, του Μονακό*. Όσον αφορά την πλειοψηφία των υπολοίπων, υποστηρίζει πως πρέπει να καθοδηγούμαστε από το γλωσσικό μας ένστικτο και να τα εντάσσουμε στο ελληνικό κλιτικό σύστημα, π.χ. *η Καμεράτα - της Καμεράτας, η Νικαράουγα - της Νικαράουγας, η Νταιάνα - της Νταιάνας* και *η Άντζελα - της Άντζελας*, είτε αναφερόμαστε σε κάποια Ελληνίδα είτε σε κάποιο ξένο πρόσωπο.

1.3.4.2. Ορθογραφία

Ως προς την ορθογραφία των μεταγεγραμμένων κυρίων ονομάτων, τρεις είναι οι τεχνικές που χρησιμοποιούνται και υποστηρίζονται εξίσου σθεναρά από τους υποστηρικτές τους. Η τεχνική της απλούστερης δυνατής μορφής (απλογράφηση), ή ενδιάμεση απλοποίηση και η τεχνική της αντιστρεψιμότητας. Όποια σχολή κι αν ακολουθεί όμως ένας μεταφραστής, σίγουρα θα έχει βρεθεί μπροστά σε κάποιο κύριο όνομα που η μεταγραφή του τον έχει προβληματίσει.

Ενδεικτική του προβλήματος που προκύπτει ως προς την ορθογραφία των ξένων κυρίων ονομάτων που μεταγράφονται ή εξελληνίζονται, είναι η «αγανάκτηση» του Ανδρέα Παππά ο οποίος γράφει: «Πώς ονομάζονται, άραγε, ελληνικά αυτοί οι έρμοι οι κάτοικοι της Λοραίνης, [Η της Λορραίνης, ή της Λωρραίνης, ή της Λωραίνης, ή της Λορρένης, ή της Λορένης, ή της Λωρρένης, ή

της Λωρένης. Ίδου αμέσως αμέσως 8 (!) ελληνικές εκδοχές του γαλλικού *Lorraine*, περισσότερο ή λιγότερο σωστές» (Παπάς, 2004: 79). Παρόμοιο δίλημμα μαρτυρά και το σχόλιο 56 στο επίμετρο του *Γασπάρ της νύχτας*, του επιμελητή της έκδοσης, Γιώργου Βάρσου (Μπερτράν, 2016): «Ας πούμε: Βικτόρ, Βικτώρ, Βίκτωρ, Βίκτωρας ή μήπως και Νικηφόρος; Ουγκώ, Ουγκό, Ουγώ, Ούγος, Ουγός;» Από τα παραπάνω αντιλαμβανόμαστε πως και στην περίπτωση της ορθογραφίας ο μεταφραστής βρίσκεται συνεχώς μπροστά σε διλήμματα που πρέπει να ξεδιαλύνει, και σε επιλογές που πρέπει να κάνει για τις οποίες τελικά θα κριθεί και θα είναι ο μόνος υπόλογος.

Θα προσπαθήσουμε να τις αναλύσουμε και να ανακαλύψουμε εάν υπάρχει μία κοινώς παραδεδεγμένη πρακτική που ακολουθείται ή εάν μπορούν να εφαρμοστούν γενικοί κανόνες ορθογραφίας.

1.3.4.3. Η μέθοδος της αντιστρεψιμότητας

Υποστηρικτής της ο Γεώργιος Μπαμπινιώτης, ο οποίος υποστηρίζει πως αντίθετα με τα κοινά ουσιαστικά που ακολουθούν την αρχή της απλογράφησης, τα κύρια ονόματα πρέπει να διακρίνονται από αντιστρεψιμότητα. Η ορθογραφία τους δηλαδή, πρέπει να οδηγεί κατά το δυνατόν, στην ορθογραφική παράσταση της ξένης ονομασίας. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε τα *Βολταίρος*, *Σαίξπηρ*, *Τζέημς*, *Φλωμπέρ*, κ.ά. Ομοίως και ο Γιάννης Χάρης θεωρεί πως η τεχνική της αντιστρεψιμότητας μας οδηγεί με μεγαλύτερη ασφάλεια στο αρχικό όνομα. Όσο για τα διπλά σύμφωνα, είναι υπέρ της διατήρησής τους, αφού σε ορισμένες ειδικά γλώσσες, όπως στα ιταλικά, δηλώνουν την ιδιαίτερη προφορά της λέξης (Χάρης, 2003).

1.3.4.4. Η μέθοδος της απλοποίησης

Ο ίδιος ο Μανόλης Τριανταφυλλίδης, δηλώνει ότι δεν είναι εφικτό να εφαρμόσουμε ένα σύστημα, κι αυτό για διάφορους λόγους, όπως η ασυμφωνία προφοράς και γραφής, ή η έλλειψη κάποιων συγκεκριμένων φθόγγων, κτλ. (Τριανταφυλλίδης Μ., 1996). Ο ίδιος εισήγαγε το 1941 το σύστημα της απλοποίησης, που παρά την ονομασία του είναι πιο σύνθετο από το κατοπινό

σύστημα της απλογράφησης, αφού προσπαθεί να συνδυάσει ορθογραφία και προφορά:

-Όσα ονόματα έχουν μια καθιερωμένη ιστορική γραφή, αυτή παραμένει ως έχει. Για παράδειγμα θα γράψουμε *Τσόρτσιλ*, κι όχι *Τσέρτσιλ* που θα ήταν το φωνητικά ορθό.

-Τα διπλά σύμφωνα διατηρούνται στο εσωτερικό της λέξης όσο και στο τέλος της. Π.χ. *Στουτγάρδη, Πιττ, Ροζς*.

-Τα *u, y ai* της γαλλικής γλώσσας αποδίδονται με *υ, αι*. π.χ. *Μυσσέ, Βολταίρος*. Όμως

-Τα μακρόχρονα δεν αποδίδονται με *η, ω*, εκτός κι αν έχουν καθιερωθεί έτσι. Π.χ. *Γλασκόβη* αλλά *Πολωνία, Σαίξπηρ*.

-Τα φωνήεντα που αποδίδονταν με *η, ει, οι, αι, ω*, αποδίδονται με *ι, ε*: π.χ. με *ι*: *Κέμπριτς, Γκριρ*, και με *ο*: *Μιραμπό, Ρουσσό, Γκοτιέ*.

-Ο τόνος δεν μπορεί να ανέβει πάνω από την προπαραλήγουσα, ούτε μπορούν να μουν δύο τόνοι.

-Εάν θέλουμε να αποδώσουμε κάποιους φθόγγους που απουσιάζουν από το ελληνικό αλφάβητο, μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε επιστιγμένους χαρακτήρες, π.χ. για τους γαλλικούς φθόγγους *u, eu, ch, g*, να χρησιμοποιηθούν οι επιστιγμένοι χαρακτήρες *ü, ö*, π.χ. *Lully = Λüλλί*.

Το σημείο που διαφωνεί ο Μαρωνίτης στο *Εγκόλπιο ορθής γραφής* (Μαρωνίτης, 1998) με τον Τριανταφυλλίδη είναι ότι ο ίδιος καταργεί τα διπλά σύμφωνα στο τέλος της λέξης, και τα διατηρεί μόνο στο όνομα *Ανν*, για να μην συγχέεται με το υποθετικό *Αν*.

Υποστηρίζει κι αυτός επίσης πως η ιστορική γραφή πρέπει να γίνεται σεβαστή ακόμα κι όταν είναι λανθασμένη, όπως π.χ. *Βαν Γκογκ*, και όχι *Βαν Χοχ, Άιφελ* κι όχι *Εφφέλ*. Όσο για τα εξελληνισμένα κύρια ονόματα, εντάσσονται στο ελληνικό κλιτικό σύστημα: το *Κιέλο, του Κιέλου... Η Σάρα, της Σάρας*.

1.3.4.5. Η μέθοδος της απλογράφησης²⁹

²⁹ Η Ιορδανίδου (2008) αναφέρεται στη μέθοδο της απλογράφησης ονομάζοντάς την «απλοποίηση» και δεν ονοματίζει την ομώνυμη μέθοδο του Τριανταφυλλίδη.

Εισηγητής της, ο γλωσσολόγος Γ. Παπαναστασίου ως «αρχή της απλούστερης δυνατής γραφής» με βάση τον τρόπο με τον οποίο προφέρεται ένα όνομα. Οι κανόνες της απλογράφησης είναι λίγοι, και εξασφαλίζουν τη γραφή των βασικών φθόγγων:

-Χρησιμοποιούμε μόνο τα απλά φωνήεντα *ε, ι, ο* ανεξάρτητα από την ορθογραφία του ξένου ονόματος. *Μπουαλό, Μποντλέρ, Σέξπιρ.*

-Δεν χρησιμοποιούμε το σύμπλεγμα «γκ», *Σανγκάη* αλλά «γκ», *Σαγκάη.*

-Δεν χρησιμοποιούμε διπλά σύμφωνα, π.χ. *Ρουσό* (Ιορδανίδου, 2008).

Η τεχνική της απλογράφησης παρουσιάζει μεγάλο βαθμό ομοιομορφίας και είναι εύκολη μέθοδος. Ωστόσο, δεν υπάρχει αντιστοιχία με όλους τους ξένους φθόγγους κι έτσι μπορεί η τελική προφορά στα ελληνικά να διαφέρει.

Ο Θάνος Κακουριώτης (Κακουριώτης, 1998), υπέρμαχος της απλογράφησης, σε σχετικό άρθρο του στην Εφημερίδα *Το Βήμα*, θεωρεί πως σπάνια επετεύχθη ο «επιθυμητός αλλά και σωστός συνδυασμός της ιστορικής ορθογραφίας και προφοράς» και φέρνει ως παράδειγμα ατυχούς αντιστρεψιμότητας το *Βύρων*, από το αγγλικό *Byron*, έναντι του ορθότερου Μπάιρον (Lexilogia, 2008).

Αναφορικά με το δίλημμα «μεταγραφή ή μεταγραμματισμός» θα θέλαμε να αναφέρουμε το ανεκδοτολογικού ύφους παράδειγμα του Ωγκύστ Βιάτ που παραθέτει ο Μπαλλάρ (Ballard, 2001: 27) διότι θεωρούμε πως δείχνει πολύ παραστατικά την πραγματικότητα. Όταν σε κάποιο συνέδριο κάλεσαν επανειλημμένα στο βήμα τον Γιουγκοσλάβο ομιλητή *M. Curcin* (Κιουρσέν στα γαλλικά) δεν εμφανίστηκε κανείς. Λίγο αργότερα αποδείχτηκε πως στην πραγματικότητα το όνομα προφερόταν *Τσούρτσιν* (Tchourtchine) κι εάν είχε αποδοθεί με μεταγραφή αντί για μεταγραμματισμό αυτή η παρανόηση δεν θα είχε γίνει.

Συμπερασματικά, εκθέτοντας τις τρεις διαφορετικές τεχνικές και τα επιχειρήματα που τις συνοδεύουν, διαπιστώνουμε για άλλη μια φορά, πως όπως λέει ο Τριανταφυλλίδης (1996: 427), «καταντά όχι μόνο δυσκολότατο αλλά και άσκοπο να επιδιώξει κανείς ενιαίο σύστημα μεταγραφής».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Στο παρόν κεφάλαιο θα τεθεί το πλαίσιο της έρευνάς μας και θα παρουσιαστεί το σώμα κειμένων που συγκροτήσαμε και από το οποίο αντλήσαμε το υλικό για την ανάλυσή μας. Θα ακολουθήσει ο τρόπος με τον οποίο έγινε η συλλογή του υλικού και η ταξινόμησή του και στη συνέχεια θα παρουσιαστεί το ερωτηματολόγιο που συντάχθηκε και απευθύνθηκε σε διδάσκοντες-επιμελητές των εκδόσεων του ΔΠΜΣ *Μετάφραση-Μεταφρασεολογία* που αποτελεί και τη μελέτη της παρούσας έρευνας.

2.1. Πλαίσιο της έρευνας: Οι εκδόσεις του ΔΠΜΣ

Για τη διεξαγωγή της έρευνας της παρούσας εργασίας, επιλέξαμε να μελετήσουμε τα βιβλία που έχουν μεταφραστεί και εκδοθεί στο πλαίσιο του Διατμηματικού προγράμματος μεταπτυχιακών σπουδών *Μετάφραση-Μεταφρασεολογία*, από το 2001 ως το 2016. Στο ΔΠΜΣ, που ιδρύθηκε το 1998, έχουν συμμετάσχει από την αρχή της λειτουργίας του, τα ξενόγλωσσα τμήματα της Φιλοσοφικής Σχολής του ΕΚΠΑ (Αγγλικής Γλώσσας και Φιλολογίας, Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας και Γερμανικής Γλώσσας και Φιλολογίας) και του ΑΠΘ (Ιταλικής Γλώσσας και Φιλολογίας στην οποία υπάγεται και το ισπανικό τμήμα), ενώ από το 2010 το πρόγραμμα συνεχίζεται με τη συμμετοχή του αγγλικού, του γαλλικού και του γερμανικού τμήματος της Φιλοσοφικής Σχολής του ΕΚΠΑ. Μία από τις δράσεις του προγράμματος είναι η μετάφραση λογοτεχνικών έργων και επιστημονικών δοκιμίων από τον χώρο των ανθρωπιστικών σπουδών, και η συνεργασία με εκδοτικούς οίκους της Ελλάδας και του εξωτερικού, οι οποίοι αναλαμβάνουν την έκδοση του μεταφραστικού έργου των σεμιναρίων μετάφρασης. Τα βιβλία του μεταπτυχιακού προγράμματος έχουν μεταφραστεί από ομάδες φοιτητών του από όλες τις κατευθύνσεις, στο πλαίσιο ενός εργαστηρίου μετάφρασης υπό την επιμέλεια του αντίστοιχου καθηγητή.

Ο δικός μας στόχος μας δεν ήταν να μελετήσουμε πώς έχουν μεταφραστεί τα κύρια ονόματα μόνο από τη γαλλική γλώσσα –γλώσσα της κατεύθυνσής μας– προς την ελληνική, αλλά να εξετάσουμε εν γένει, τις τάσεις που επικρατούν τα τελευταία χρόνια στο πεδίο της επιστήμης της μεταφρασεολογίας και να εξαγάγουμε χρήσιμα για τον χώρο συμπεράσματα. Ως εκ τούτου το σώμα κειμένων μας έχει ως γλώσσες αφετηρίας την αγγλική, τη γαλλική, την ιταλική, την ισπανική και τη γερμανική γλώσσα. Επιπλέον, έχουμε συμπεριλάβει και δύο ανθολογίες διηγημάτων οι οποίες είχαν ως γλώσσα αφετηρίας την ελληνική και γλώσσες άφιξης την ιταλική και τη γαλλική, γιατί θεωρήσαμε ιδιαίτερα ενδιαφέρον να ερευνήσουμε εάν στην αντίστροφη μετάφραση ακολουθούνται οι ίδιες μεταφραστικές πρακτικές και εάν υπάρχουν αντίστοιχα προβλήματα.

Για τη συλλογή του υλικού απευθυνθήκαμε στη βιβλιοθήκη του γαλλικού τμήματος της Φιλοσοφικής Σχολής, όπου σε συγκεκριμένο χώρο εκτίθεται συγκεντρωμένο το μεγαλύτερο μέρος της βιβλιοπαραγωγής του προγράμματος. Από το σύνολο των 43 βιβλίων της εκδοτικής δραστηριότητας του προγράμματος, στη βιβλιοθήκη του τμήματος υπάρχουν διαθέσιμα τα 25, ενώ άλλα τρία βρέθηκαν μέσω των καθηγητών του προγράμματος³⁰. Τα υπόλοιπα δεν κατέστη δυνατόν να βρεθούν. Εμείς στο πλαίσιο της έρευνάς μας επιλέξαμε να μελετήσουμε τα 22 από αυτά³¹, τα οποία παραθέτουμε στον πίνακα που ακολουθεί. Ως κριτήρια επιλογής των βιβλίων ήταν κατ' αρχάς να συγκεντρώσουμε ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα από διάφορα κειμενικά είδη, να ελέγξουμε ότι περιέχουν αρκετά κύρια ονόματα και να δώσουμε προτεραιότητα στις γλώσσες που γνωρίζουμε.

³⁰ Θα ήθελα εδώ να ευχαριστήσω την κυρία Μαρία-Χριστίνα Αναστασιάδη, τον κύριο Γιώργο Βάρσο και την κυρία Μαβίνα Πανταζάρα που με μεγάλη προθυμία με εφοδίασαν αντίστοιχα με τα βιβλία *Τι ωραία που είναι!*, *Γασπάρ της νύχτας* και *Τραγουδώντας τον εθνικό ύμνο*, τα οποία δεν διατίθενται στη βιβλιοθήκη.

³¹ Για τον δανεισμό των συγκεκριμένων βιβλίων ευχαριστώ πολύ την βιβλιοθηκονόμο κυρία Μαρία Σωτηριάδου για τη διευκόλυνση που μου παρείχε.

Πίνακας 1. Σώμα κειμένων της εργασίας: Οι εκδόσεις του ΔΗΜΣ.

Γλώσσα πηγή	Τίτλος	Συγγραφέας	Χρονολογία πρωτοτύπου	Επιμέλεια	Εκδόσεις
Ισπανικά	<i>Φράουλα και σοκολάτα</i>	Ανθολογία διηγημάτων	20 ^{ος} αι.	Β. Ιβάνοβιτς	Ύψιλον, 2006
	<i>Η καρδιά και άλλοι πικροί καημοί</i>	Ιγκνάθιο Αλδεκόα	1959	Τ. Δενέγρης	Ύψιλον, 2006
	<i>Ρετόρνο, 201</i>	Γκιγιέρμο Αριάγκα	2008	Κ. Παλαιολόγος	Πάπυρος, 2010
Αγγλικά	<i>Παιχνίδια καρδιάς</i>	Πήτερ Κάνινγκχαμ	2001	Α. Παπακωνσταντίνου	Ελλ. Γράμματα, 2004
	<i>Η βεντάλια της λαίδης Γουίντερμυρ</i>	Όσκαρ Γουάιλντ	1893	Ερρ. Μπελιές	Κέδρος, 2005
	<i>Ο χάρτης</i>	Τζ. Γουίλιαμς, Αντ. Τσέστερμαν	2002	Μ. Σιδηροπούλου	Ύψιλον, 2010
	<i>Τραγουδώντας τον εθνικό ύμνο</i>	Τζ. Μπάτλερ, Γκ. Τσ. Σπίβακ	2007	Μ. Καραβαντά	Τόπος 2015
Γαλλικά	<i>Το κλειδί των ονείρων</i>	Ανθολογία διηγημάτων	--	Μ. Παπαδήμα	Περίπλους 2003
	<i>Η τελευταία μέρα ενός καταδίκου και Κλωντ Γκε</i>	Β. Ουγκώ	1829	Θ. Χατζηφόρου Τ. Μηλιώνη	Μεταίχμιο 2003
	<i>Σαραζίν και το άγνωστο αριστούργημα</i>	Ονορέ ντε Μπαλζάκ	1830	Μ. Παπαδήμα	Ύψιλον, 2007
	<i>Σμαρ</i>	Γκ. Φλωμπέρ	1910	Τ. Δημητρούλια	Σοκόλη, 2007

	<i>Παιδικές και νεανικές αναμνήσεις</i>	Ερνέστ Ρενάν	1883	Ι. Μποτουροπούλου	Κορόντζη, 2010
	<i>Γασπάρ της νύχτας</i>	Αλ. Μπερτράν	1842	Γ. Βάρσος	Νήσος, 2016
	<i>Οι ωραίες άπιστες</i>	Z. Μουνέν	1955	Άγγ. Φιλιππάτος	Μεταίχιμο, 2003
	<i>Τι ωραία που είναι!</i>	Φ. Ντελέρμ	1991	Μ.-Χρ. Αναστασιάδη	Μεταίχιμο, 2002
Ιταλικά	<i>Ιστορίες μέσα από το καλειδοσκόπιο</i>	Ανθολογία διηγημάτων	--	Φ. Καζαντζή	Περίπλους2005
	<i>Αμαρτίες</i>	Έλσα Μοράντε	=1940	Αντ. Χρυσστομίδης	Καστανιώτης, 2006
	<i>Διηγήματα που σκόρπισαν στο δρόμο</i>	Α. Μοράβια	2000	Αντ. Χρυσστομίδης	Καστανιώτης, 2003
Γερμανικά	<i>Επιστολές για τον Σεζάν</i>	P. M. Ρίλκε	1952	Α. Αντωνοπούλου	Σοκόλη, 2004
	<i>Η κυρία Μπέρτα Γκάρλαν</i>	Α. Σνίτσλερ	1912	Α. Αντωνοπούλου	Σοκόλη, 2007
Προς ιταλικά	<i>Racconti greci</i>	Ανθολογία διηγημάτων	--	V. Venenzia	Crocetti, 2002
Προς γαλλικά	<i>Nouvelles grecques d'Épire</i>	Ανθολογία διηγημάτων	--	Μ.-Χρ. Αναστασιάδη	L'Harmattan, 2002

2.2. Συλλογή και ταξινόμηση του υλικού

Το σώμα κειμένων στο οποίο έγινε η έρευνα της μετάφρασης των κυρίων ονομάτων αποτελείται από 22 βιβλία προερχόμενα από όλες τις κατευθύνσεις εργασίας και από ποικίλα κειμενικά είδη. Οκτώ από αυτά έχουν ως γλώσσα αφετηρίας τη γαλλική, τέσσερα την αγγλική, τρία την ισπανική, τρία την ιταλική και δύο τη γερμανική γλώσσα. Συμπεριλάβαμε επίσης δύο βιβλία σε αντίστροφη μετάφραση με γλώσσες στόχους την ιταλική και τη γαλλική, αντίστοιχα. Αν και η αντίστροφη μετάφραση δεν εντάσσεται στο πλαίσιο μελέτης της παρούσας εργασίας, εντούτοις θεωρήσαμε πως έχει ενδιαφέρον να γίνει αναφορά στον τρόπο με τον οποίο έχουν εργαστεί οι μεταφραστές στα εν λόγω βιβλία, ώστε να διαπιστωθεί εάν έχουν ακολουθήσει τις ίδιες τεχνικές μετάφρασης ή μήπως ενδεχομένως επικρατούν διαφορετικές μεταφραστικές τάσεις. Ως προς τα κειμενικά είδη που αντιπροσωπεύουν τα βιβλία μας, έχουμε 3 θεωρητικά κείμενα, το ένα φιλοσοφικό, και δύο μεταφρασεολογίας και 19 λογοτεχνικά έργα, από τα οποία 1 παιδικό (*Τι ωραία που είναι!*), 1 θεατρικό έργο (*Η βεντάλια της λαίδης Γουίντερμυρ*), απομνημονεύματα (*Παιδικές και νεανικές αναμνήσεις*) και 1 που ανήκει στην κατηγορία της επιστολογραφίας (*Επιστολές στον Σεζάν*). Η ευρεία αυτή γκάμα που καλύπτουν μας βοηθά πρωτίστως να συγκροτήσουμε ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα υλικού μεταφρασμένου λόγου προκειμένου να μπορέσουμε να εξαγάγουμε ασφαλή συμπεράσματα ως προς την ανάλυσή μας.

Μετά από τη συλλογή των βιβλίων, έγινε η αποδελτίωση των κυρίων ονομάτων. Κριτήριο για την αναγνώριση των ονοματικών οντοτήτων που μας αφορούσαν, η οποία έγινε με διαγώνια ανάγνωση των κειμένων, ήταν αφενός το αρχικό κεφαλαίο γράμμα, όπως προκύπτει από τον ορισμό που δίνεται στο κύριο όνομα (βλ. 1.1.1) αφετέρου η γραφική παράσταση σύμφωνα με την τυπολογία των Ντάιγ, Φουρφούρ και Μορέν (βλ. 1.1.2.1).

Αφού ολοκληρώθηκε η συλλογή του υλικού και καταγράφηκαν όλα τα κύρια ονόματα, αμιγή και περιγραφικά (βλ. 1.2.2), ανά βιβλίο, ταξινομήθηκαν σε πίνακες ανά κατηγορία, σύμφωνα με το είδος του κυρίου ονόματος που

αντιπροσώπευαν, και με την τυπολογία του Prolex που έχουμε χρησιμοποιήσει³², δηλαδή ανθρωπωνύμια, τοπωνύμια, εργωνύμια και πραξωνύμια. Έπειτα δημιουργήσαμε έναν ακόμα πίνακα στον οποίον η κατάταξη των κυρίων ονομάτων έγινε ανάλογα με την τεχνική η οποία είχε επιλεγεί για την απόδοσή τους (μηδενική μετάφραση, μεταγραφή, εξελληνισμός, μετάφραση, μεικτή τεχνική).

Υστερα, τα κύρια ονόματα που εντάσσονταν στην κατηγορία της τεχνικής της μεταγραφής, ταξινομήθηκαν ανάλογα με την ορθογραφία που είχε ακολουθηθεί για την απόδοσή τους και δημιουργήθηκε μία βάση δεδομένων με ονόματα που είχαν μεταγραφεί με τη μέθοδο της απλογράφησης και μία άλλη με όσα είχαν μεταγραφεί σύμφωνα με τη μέθοδο της αντιστρεψιμότητας. Διαχωρίστηκαν επίσης οι ονοματικές οντότητες που βρίσκονταν στην εισαγωγή των βιβλίων. Οι εισαγωγές δεν αποτελούν μέρος του μεταφράσματος αλλά έχει ενδιαφέρον να εξετάσουμε εάν ακολουθείται κάποια διαφορετική μέθοδος απόδοσης των ξένων κυρίων ονομάτων σε αυτές. Έτσι προέκυψαν συνδυαστικοί πίνακες που μας επέτρεψαν την κριτική επισκόπηση του υλικού και την ανάλυσή του την οποία και θα παρουσιάσουμε στη συνέχεια, και παράλληλα έδωσαν το έναυσμα για τη σύνταξη ενός ερωτηματολογίου το οποίο απευθύναμε σε τρεις από τους επιμελητές των μεταφράσεων-εκδόσεων για να προσεγγίσουμε λίγο περισσότερο τη στρατηγική τους. Η αποδελτίωση των μεταφρασμάτων απέφερε ένα σύνολο 2.650 κυρίων ονομάτων από τα οποία τα 260 περίπου (ήτοι το 10%) έχουν συλλεχθεί από τις εισαγωγές και μελετήθηκαν χωριστά. Το πλήθος των κυρίων ονομάτων που συγκεντρώθηκαν μας επιτρέπει να θεωρήσουμε πως το δείγμα μας είναι αρκετά μεγάλο αλλά και αντιπροσωπευτικό αφού καλύπτει όλες τις κατηγορίες κυρίων ονομάτων που ορίσαμε (ανθρωπωνύμια, τοπωνύμια, εργωνύμια, πραξωνύμια) ώστε τα συμπεράσματά μας να είναι επαρκή.

---

³² Ενότητα 1.2.1.

2.3. Σύνταξη ερωτηματολογίου

Κατά την καταγραφή των κυρίων ονομάτων που συναντήσαμε στα βιβλία που αποτέλεσαν τη βάση της παρούσας εργασίας, προέκυψαν διάφορα ερωτήματα με δύο κυρίαρχους άξονες. Ο πρώτος ήταν εάν πίσω από την απόδοσή τους υπήρχε ένα συγκεκριμένο σκεπτικό από την πλευρά των μεταφραστών και κυρίως των επιμελητών των βιβλίων και ο δεύτερος ήταν εάν τους είχε πράγματι προβληματίσει η απόδοση των κυρίων ονομάτων ή όχι. Με βάση αυτούς τους δύο άξονες, δημιουργήθηκε ένα ερωτηματολόγιο που απευθύναμε στους καθηγητές - επιμελητές των εκδόσεων του ΔΠΜΣ *Μετάφραση-Μεταφρασεολογία*, Μαρία Παπαδήμα, Αναστασία Αντωνοπούλου, Μαρία-Χριστίνα Αναστασιάδη και Γιώργο Βάρσο, με προσωπική συνέντευξη³³, με σκοπό να προσεγγίσουμε περισσότερο τον τρόπο σκέψης τους γύρω από το ακανθώδες ζήτημα της απόδοσης των κυρίων ονομάτων στα ελληνικά.

Στη συνέχεια παραθέτουμε το ερωτηματολόγιο σχετικά με τη μετάφραση των κυρίων ονομάτων και θα ακολουθήσει η ανάλυση των αποτελεσμάτων του (βλ. 3.2).

---

³³ Αναφέρουμε μόνο εκείνους που ανταποκρίθηκαν και τους ευχαριστώ πολύ για άλλη μια φορά για τη διάθεσή τους να συνδράμουν στην έρευνα αυτή, για τον χρόνο που μου διέθεσαν και για τη συζήτηση που κάναμε.

Ερωτηματολόγιο σχετικά με τη μετάφραση των κυρίων ονομάτων

- 1) Σας προβλημάτισε η μετάφραση των κυρίων ονομάτων στα βιβλία που επιμεληθήκατε;
- 2) Ακολουθήσατε μία βασική μεταφραστική στρατηγική ή διάφορες επί μέρους τεχνικές μετάφρασης;
- 3) Ακολουθείτε μια συγκεκριμένη γραμμή ως προς τον απόδοση και την ορθογραφία των κυρίων ονομάτων; πχ Τριανταφυλλίδης-Μπαμπινιώτης
- 4) Είχατε κάποια κατευθυντήρια γραμμή από τον εκδότη (σε αυτό το βιβλίο ή σε άλλα που έχετε μεταφράσει);
- 5) Έγινε κάποια συζήτηση περί της μετάφρασης των κυρίων ονομάτων στην ομάδα εργασίας των συγκεκριμένων βιβλίων;
- 6) Ως γενική αρχή, είστε υπέρ της μηδενικής μετάφρασης ή της μεταγραφής των κυρίων ονομάτων τόσο στη λογοτεχνία όσο και στα θεωρητικά κείμενα;
- 7) Ποια είναι τα όρια του κυρίου ονόματος (μεταγραφή ή μετάφραση του προσδιοριστή);
- 8) Θεωρείτε πως τα ονόματα που έχουν καθιερωθεί από τον χρόνο πρέπει να συνεχίσουν να γράφονται με την ιστορική γραφή ή μπορούν/ πρέπει να αλλάξουν ορθογραφία;
- 9) Οι τίτλοι βιβλίων, έργων γενικά, θεωρείτε (όταν δεν υπάρχει ήδη ελληνική μετάφρασή τους) πως πρέπει μέσα σε ένα βιβλίο να παρατίθενται σε μηδενική μετάφραση ή σε μια αυτοσχέδια κατά λέξη μετάφραση;
- 10) Ποια η γνώμη σας για τις υποσημειώσεις; πόσο συχνή μπορεί να είναι η χρήση τους; Προτιμάτε τις υποσελίδιες σημειώσεις ή την παράθεσή τους στο τέλος του βιβλίου;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Στο παρόν κεφάλαιο θα διεξαχθεί η ανάλυση των δεδομένων μας. Στο πρώτο υποκεφάλαιο θα αναλύσουμε τους τρόπους απόδοσης των κυρίων ονομάτων όπως τα αντλήσαμε από τα βιβλία που αποτέλεσαν το σώμα κειμένων μας. Ένας πρώτος άξονας της εργασίας μας (ενότητα 3.1.1) θα είναι η ανάλυση των δεδομένων ανά κατηγορία κυρίου ονόματος, όπου θα παρουσιάσουμε πώς αποδίδονται τα ανθρωπωνύμια τα τοπωνύμια, τα εργωνύμια και τα πραξωνύμια τόσο στα λογοτεχνικά έργα όσο και στα θεωρητικά κείμενα που εξετάσαμε. Ο δεύτερος άξονας ανάλυσης που θα ακολουθήσει στην ενότητα 3.1.2, θα είναι μια σύνοψη των μεταφραστικών τεχνικών που παρατηρήθηκαν στα δεδομένα μας, και θα συνεχίσουμε στην ενότητα 3.1.3, με κάποιες παρατηρήσεις αναφορικά με την αντίστροφη μετάφραση για να ερευνήσουμε ποιες τεχνικές επελέγησαν στις ανθολογίες που μελετήσαμε. Στη συνέχεια, θα αναλυθούν οι κανόνες ορθογραφίας που ακολουθούνται από τους μεταφραστές για την απόδοση των κυρίων ονομάτων (ενότητα 3.1.4) και έπειτα, στην ενότητα 3.1.5, θα εξεταστεί το ζήτημα της συνέπειας στις επιλογές των μεταφραστών. Στο δεύτερο υποκεφάλαιο θα παρουσιαστεί η ανάλυση των αποτελεσμάτων του ερωτηματολογίου μας, ενώ στο τρίτο υποκεφάλαιο θα επιχειρήσουμε μια σύνθεση των αποτελεσμάτων και θα διατυπώσουμε τα σχόλια και τις προτάσεις μας ως προς την απόδοση των κυρίων ονομάτων.

3.1. Ανάλυση του υλικού των μεταφρασμένων βιβλίων

Η ανάλυση του υλικού μας διεξήχθη ως εξής: εξετάσαμε τα κύρια ονόματα ανά κατηγορία (ανθρωπωνύμια, τοπωνύμια, εργωνύμια και πραξωνύμια) χωρίζοντάς τα ανάλογα με το κειμενικό είδος του βιβλίου από το οποίο προέρχονταν, δηλαδή, α) λογοτεχνικά έργα και β) δοκίμιο για να μελετήσουμε τις γενικές μεταφραστικές τάσεις που παρατηρήθηκαν και τις επιμέρους μεταφραστικές τεχνικές που επελέγησαν σε κάθε κατηγορία. Στη συνέχεια εξετάσαμε τις μεταφραστικές

τεχνικές που παρατηρήσαμε στην αντίστροφη μετάφραση και μελετήσαμε τις τάσεις που επικρατούν όσον αφορά τη γραφή και την ορθογραφία των κυρίων ονομάτων αλλά και τα ζητήματα μεταφραστικής συνέπειας.

Ο στόχος της ανάλυσης που θα ακολουθήσει δεν είναι η ποσοτική καταγραφή των ακολουθούμενων στρατηγικών, αλλά περισσότερο και μέσω αυτής που είναι πάντοτε το πρώτο επίπεδο ανάλυσης, η προσπάθεια εξαγωγής συμπερασμάτων και γενικών κανόνων, ή επικρατέστερων τάσεων στο σύγχρονο μεταφραστικό τοπίο, ως προς την απόδοση των κυρίων ονομάτων.

3.1.1. Ανάλυση ανά κατηγορία κυρίου ονόματος

Ακολουθεί η ανάλυση των τρόπων απόδοσης των κυρίων ονομάτων στα ελληνικά, για τις τέσσερις κατηγορίες: ανθρωπωνύμια, τοπωνύμια, εργωνύμια, πραξωνύμια.

3.1.1.1. Ανθρωπωνύμια

Η τάξη των ανθρωπωνυμίων θα παρουσιαστεί σε δύο ενότητες, καθώς εξετάζουμε χωριστά τα ανθρωπωνύμια στη λογοτεχνία και τα ανθρωπωνύμια στο δοκίμιο.

A. Τα ανθρωπωνύμια στη λογοτεχνία

Στα λογοτεχνικά έργα, η κατηγορία ανθρωπωνύμια περιλαμβάνει ονόματα ανθρώπων (λογοτεχνικά και υπαρκτά), ονόματα αγίων (αγιωνύμια), παρωνύμια και λογοπαίγνια. Η γενική τάση ως προς τη μετάφραση των κυρίων ονομάτων είναι να ακολουθείται η τεχνική της μεταγραφής τους στα ελληνικά. Ωστόσο, υπάρχουν περιπτώσεις κατά τις οποίες χρησιμοποιούνται άλλες τεχνικές.

I. Λογοτεχνικά ανθρωπωνύμια

Στην κατηγορία αυτή εντάσσουμε τα λογοτεχνικά ανθρωπωνύμια στα οποία παρατηρούμε πως κυριαρχεί η τεχνική της μεταγραφής:

-*Ο Μποναβένα / ο Πατίτας / η κυρά-Μαρούχα* [Φράουλα και Σοκολάτα – ΙΣΠ]

-*Πιέτρο / Λούτσιο / Λίβιο* [Διηγήματα που σκόρπισαν στο δρόμο –ΙΤΑΛ]

-*Άγκαθα Κάρλαιλ* [Η βεντάλια της λαίδης Γουίντερμυρ –ΑΓΓΛ]

-*Πέρσι / ο θεός Γκας / Τσαντ / Μπρίτζιντ Μπελ* [Παιχνίδια καρδιάς –ΑΓΓΛ]

- του Ροδόλφο / της Λάουρα [Ρετόρνο 201 –ΙΣΠ]
- Αντελάντε / Αντζέλικα / Κοσταντζα / Μαργκερίτα [Αμαρτίες –ΙΤΑΛ]
- Πέδρο Ερνάντεθ / Μανουέλ [Η καρδιά και άλλοι πικροί καρποί –ΙΣΠ]
- Φλωμπέρ / Φρόνιτ [Η κυρία Μπέρτα Γκάρλαν –ΓΕΡΜ]
- Τζορτζ / Μάργκαρετ [η βεντάλια της λαίδης Γουίντερμυρ –ΑΓΓΛ]
- μαντάμ Λαουρά [Γασπάρ της νύχτας –ΓΑΛΛ]

II. Υπαρκτά ανθρωπωνύμια

Υπάρχουν όμως και τα ανθρωπωνύμια υπαρκτών προσώπων, παλαιότερων αλλά και σύγχρονων, για τα οποία η κατάσταση διαφοροποιείται. Όσον αφορά την απόδοση των ανθρωπωνυμίων των υπαρκτών προσώπων, φιλοσόφων, λογοτεχνών, καλλιτεχνών, παλαιότερων ή και νεότερων, σε κάποια μεταφράσματα επιλέγεται η μεταγραφή τους:

- έχοντας εδώ τον Θερβάντες εκεί τον Φλωμπέρ [Το κλειδί των ονείρων – ΓΑΛΛ]
- ο Βαττώ την γνώριζε / ...που είχε παρουσιάσει ο Ζολά [Επιστολές για τον Σεζάν –ΓΕΡΜ]
- της κοντέσσας Ελμίνα Μπελτζογιόζο / του Φραντσέσκο Καρμινάτι [Ιστορίες μέσα από το καλειδοσκόπιο –ΙΤΑΛ]
- νομίζω ότι παίζει ο Τσάρλτον Ιστον [Ρετόρνο 201 –ΙΣΠ]
- και ο Τονίνο Τορνιτόρε / στον Στάλιν και στον Ρούσβελτ [Διηγήματα που σκόρπισαν στο δρόμο –ΙΤΑΛ]

Σε άλλα έχει ακολουθηθεί εξελληνισμός:

- Για τον Κορνήλιο και τον Ρακίνα [Η τελευταία μέρα ενός καταδίκου [ΓΑΛΛ]
- της Μπέρτας / της Άννας / τον Βοκάκιο / του Δάντη / Μακιαβέλι / του Πετράρχη [Διηγήματα που σκόρπισαν στο δρόμο –ΙΤΑΛ]
- κόρη της Κλάρα / τη Ματθίλδη Φορμέλερ [Επιστολές για τον Σεζάν -ΓΕΡΜ]
- Λόρδος Αύγουστος [Η βεντάλια της κυρίας Γουίντερμυρ –ΑΓΓΛ]
- το πρόσωπο της Μάγδας / μεταξύ εκείνου και της Όλγας [Ρετόρνο 201 – ΙΣΠ]

-ο παλιός *Αλβέρτος Δύρερος* / *μαρτυρεί ομοιότητα με τον Παύλο Ρεμβράνδο* /
...τον *Γέριτο Δώνο* [Γασπάρ της νύχτας –ΓΑΛΛ]

ενώ σε άλλα, που αποτελούν τη μειοψηφία στα βιβλία που μελετήσαμε, παρατηρούμε πως για τα υπαρκτά ανθρωπωνύμια και μόνο, επιλέγεται η μηδενική μετάφραση:

-*Macedonio, Sartre / Tina Turner / Elvis Presley / Maria Callas / σαν τον Marlon Brando / με τους Beatles*, [Φράουλα και σοκολάτα –ΙΣΠ]

- *Italo Calvino* [Ιστορίες από το καλειδοσκόπιο –ΙΤΑΛ]

-*έργο του Teniers / εδώ είναι ένας Falkenborgh* [Η κυρία Μπέρτα Γκάρλαν – ΓΕΡΜ]

Η συνηθέστερη πάντως πρακτική είναι να ακολουθείται η μεταγραφή για τα νεότερα ανθρωπωνύμια και ο εξελληνισμός για τα ανθρωπωνύμια ιστορικών προσώπων, για τα οποία έχει καθιερωθεί ιστορικά κάποιος εξελληνισμένος τρόπος απόδοσης. Παρ' όλα αυτά, η Μαρία Κάλλας, πιστεύουμε πως θα ήταν καλύτερα να αποδιδόταν μέσω του ελληνικού αλφαβήτου, αφού πρόκειται για Ελληνίδα.

III. Αγιωνύμια

Στην κατηγορία των ανθρωπωνυμίων ανήκουν και τα αγιωνύμια³⁴, στα οποία παρατηρούμε διάφορες τεχνικές απόδοσης. Αυτό που διαπιστώνουμε είναι ότι όσα αγιωνύμια μπορούν να εξελληνιστούν επειδή υπάρχει στην ελληνική γλώσσα το αντίστοιχο όνομα, εμφανίζονται στο μετάφρασμα εξελληνισμένα, π.χ. Άγιος Φραγκίσκος, Άγιος Κάρολος. Για όσα δεν είναι δυνατόν να υπάρξει κάποιο αντίστοιχο όνομα, εμφανίζονται με μεταγραφή, π.χ. Άγιος Υβ, άγιος Γκαλ.

α) Μετάφραση:

- *του Αγίου Ιουλιανού του Νοσηλευτή* [Επιστολές για τον Σεζάν –ΓΕΡΜ]

-ο *Άγιος Μάρκος* [Ιστορίες μέσα από το καλειδοσκόπιο –ΙΤΑΛ]

³⁴ Στην κατηγορία αυτή εντάσσουμε τα ονόματα των αγίων. Όπου το όνομα του αγίου παραπέμπει σε μοναστήρι, αβαείο, παρεκκλήσιο, κτλ, δεν αποτελεί αμιγές ανθρωπωνύμιο, αλλά το εντάσσουμε στην κατηγορία των τοπωνυμίων (βλ. παρακάτω ενότητα 3.1.1.2).

-το Άγιο Πνεύμα, μονάχα η Αγία Τριάδα [Διηγήματα που σκόρπισαν στο δρόμο –ΙΤΑΛ]

-ο Άγιος Ιάκωβος του Σφαγείου, Άγιος Αυγουστίνος, Άγιος Γρηγόριος [Η τελευταία μέρα ενός καταδίκου –ΓΑΛΛ]

-Του Αγίου Στεφάνου, ο Άγιος Γεώργιος [Γασπάρ της νύχτας –ΓΑΛΛ]

Θεωρούμε πως έχουν μεταφραστεί τα αγιωνύμια που ανήκουν στο ορθόδοξο ελληνικό εορτολόγιο όπως π.χ. Μάρκος, Ιουλιανός κ.λπ.

β) Εξελληνισμός:

Με την τεχνική αυτή αποδίδονται τα αγιωνύμια που δεν υπάρχουν στο ορθόδοξο εορτολόγιο, εν τούτοις έχουν προσαρμοστεί ιστορικά στο ελληνικό κλιτικό σύστημα.

- Τον σταυρό του Αγίου Λουδοβίκου [Παιδικές και νεανικές αναμνήσεις – ΓΑΛΛ]

-από τον Άγιο Φραγκίσκο [Επιστολές για τον Σεζάν -ΓΕΡΜ]

-ο Άγιος Ιερώνυμος [Οι ωραίες άπιστες –ΓΑΛΛ]

-του Αγίου Βενίγνου [Γασπάρ της νύχτας –ΓΑΛΛ]

γ) Μεταγραφή:

Με μεταγραφή παρατηρούμε ότι αποδίδονται ως επί το πλείστον τα αγιωνύμια, που δεν υπάρχουν στο ελληνικό εορτολόγιο και τα οποία δεν έχουν αποδοθεί από τις προηγούμενες δεκαετίες (όταν ο εξελληνισμός ήταν ο κανόνας) με το ελληνικό κλιτικό σύστημα.

-ο άγιος Υβ / του αγίου Γκαλ / του αγίου Κολομπάν [Παιδικές και νεανικές αναμνήσεις –ΓΑΛΛ]

-Αγία Άγκατα [Διηγήματα που σκόρπισαν στο δρόμο –ΙΤΑΛ]

Τα παραπάνω αγιωνύμια θα μπορούσαμε να πούμε πως έχουν αποδοθεί και με μεικτή τεχνική εφόσον ο προσδιοριστής (άγιος) έχει μεταφραστεί και το αμιγές κύριο όνομα βρίσκεται σε μεταγραφή.

Ωστόσο, συναντήσαμε και κάποια αγιωνύμια σε μεταγραφή, τα οποία θα μπορούσαν να έχουν μεταφραστεί αφού απαντώνται στο ελληνικό εορτολόγιο.

-οι κληρικοί Σαιν-Νικολά ντυ Σαρντονέ, [Παιδικές και νεανικές αναμνήσεις – ΓΑΛΛ]

-πρόδωσε τον Σαν Τζοβάνι / Σαντ' Άγκατα [Διηγήματα που σκόρπισαν στο δρόμο –ΙΤΑΛ]

-Σαιν-Πωλ-ντε-Λεόν [Παιδικές και νεανικές αναμνήσεις –ΓΑΛΛ]

δ) Μεικτή τεχνική

-Μετάφραση του προσδιοριστή (άγιος) + Εξελληνισμός + Μεταγραφή:

-από τον Άγιο Κάρολο Μπορομέο [Παιχνίδια καρδιάς –ΑΓΓΛ]

Βλέπουμε στο παραπάνω παράδειγμα πως το αγιωνύμιο έχει εξελληνιστεί μερικώς αφού η δεύτερη λεξική οντότητα παραμένει σε μεταγραφή.

IV. Παρωνύμια και λογοπαίγνια

Τέλος, στην κατηγορία των ανθρωπωνυμίων εντάσσονται και τα παρωνύμια (παρατσούκλια) αλλά και τα λογοπαίγνια που σχετίζονται με ανθρωπωνύμια (βαπτιστικά ονόματα).

Σε όλα τα μεταφράσματα που εξετάσαμε, διαπιστώσαμε ότι τα παρωνύμια έχουν αποδοθεί με την ίδια μεταφραστική τεχνική, δηλαδή με μετάφραση:

-τον έλεγαν "ο Σικελός", τον φωνάζουν Αντώνη, Τρύπιο παντελόνι³⁵
[Φράουλα και σοκολάτα –ΙΣΠ]

-τον λέμε, αν και νευριάζει, ο Τιράντας / τον λέμε Ζοχάδα γιατί βρίζει [Η καρδιά και άλλοι πικροί καρποί –ΙΣΠ]

-το παρατσούκλι Ουρακοτάγκος [Διηγήματα που σκόρπισαν στο δρόμο – ΙΤΑΛ]

-Σίσι η Γλωσσού [Παιχνίδια καρδιάς –ΑΓΓΛ]

-του Φίλιππου του Τολμηρού, του Ιωάννη του Ατρόμητου [Γασπάρ της νύχτας –ΓΑΛΛ]

³⁵ Για το παράδειγμα αυτό διατηρούμε την επιφύλαξη του ότι δεν το έχουμε αντιπαραβάλει με το πρωτότυπο. Ενδεχομένως να πρόκειται για προσαρμογή, για χάρη της παρήχησης.

Στα λογοπαίγνια παρατηρείται μεταγραφή:

Τα δύο μόλις ανθρωπωνύμια που συναντήσαμε στα ευρήματά μας και είναι προϊόντα λογοπαιγνίου, έχουν αποδοθεί με την τεχνική της μεταγραφής και συμπληρώνονται με υποσημείωση η οποία επεξηγεί το λογοπαίγνιο.

-τον έλεγαν Πολντίνο, ή αλλιώς Καλτσίνα.

(Υποσημ: Το όνομα *Calcina* περιέχει το ουσιαστικό *calce* που στα ιταλικά σημαίνει ασβέστης. Ίσως θα μπορούσε να μεταφραστεί «Ασβεστομούρης») [Διηγήματα που σκόρπισαν στο δρόμο –ΙΤΑΛ].

-της Κλάρα

(Υποσημ: Ως επιθετικός προσδιορισμός σημαίνει ό,τι και το επίθετο *chiaro-a*: φωτεινός, η.) Λίγο πιο κάτω μέσα στο κείμενο αναφέρεται το εξής:

-...κάθε άλλο παρά φωτεινή (Υποσημ: Λογοπαίγνιο ανάμεσα στο κύριο όνομα *Clara* και στον επιθετικό προσδιορισμό *chiara*) [Διηγήματα που σκόρπισαν στο δρόμο –ΙΤΑΛ].

Όσον αφορά το πρώτο παράδειγμα, θεωρούμε πως θα έπρεπε να έχει αξιοποιηθεί το λογοπαίγνιο–παρωνύμιο με την αντικατάσταση του *Καλτσίνα* με το *Ασβεστομούρης*, ή με μια επεξήγηση μέσα στο κείμενο πχ «*Καλτσίνα, δηλαδή Ασβεστομούρης*» ώστε να μην γίνει χρήση υποσημείωσης η οποία διακόπτει τη ροή της ανάγνωσης. Αντίθετα, όσον αφορά το δεύτερο παράδειγμα, εάν η *Κλάρα* αποδιδόταν ως *Φωτεινή* θα υπήρχε μια μετατόπιση της εθνικότητας της ηρωίδας, γεγονός που θα περιέπλεκε τον αναγνώστη και θα προσέδιδε μια συνδηλωτική σημασία που δεν υπάρχει. Θεωρούμε πως στην περίπτωση αυτή η υποσημείωση διευκολύνει τον αναγνώστη να αντιληφθεί το λογοπαίγνιο.

B. Τα ανθρωπωνύμια στα θεωρητικά κείμενα

Επειδή θεωρούμε πως το κειμενικό είδος παίζει σημαντικό ρόλο στις επιλογές του μεταφραστή, σε όλα τα επίπεδα, εξετάζουμε χωριστά τα κύρια ονόματα στα θεωρητικά κείμενα. Το σώμα κειμένων μας περιείχε τέσσερα θεωρητικά έργα τα οποία περιλαμβάνουν μια πληθώρα ανθρωπωνυμίων. Σε αυτά, αντιπροσωπεύονται όλες οι μεταφραστικές στρατηγικές, ανάλογα με την περίπτωση:

Σε κάποια βιβλία παρατηρούμε ότι έχει προτιμηθεί η μεταγραφή τους:

-*Σνελ-Χόρνμπι / Βινέ και Νταρμπελνέ / εκτός από τον Κουσμαόουλ / τον Κίραλι*
[Ο χάρτης –ΑΓΓΛ]

-*Γκάλμπρεϊθ / της Χάνα Άρεντ / ο Σάμιουελ Χάτιγκτον* [Τραγουδώντας τον
εθνικό ύμνο –ΑΓΓΛ]

-*Ζοζέφ Μπεντιέ / Σεμπασιέν Καμουλί* [Οι ωραίες άπιστες –ΓΑΛΛ]

Τα ονόματα παλαιότερων προσωπικοτήτων που διαθέτουν ιστορική γραφή, έχουν κι εδώ αποδοθεί με εξελληνισμό:

-*Λεόντιος Πιλάτος / Βοκκάκιος / Θωμάς ο Ακινάτης* [Οι ωραίες άπιστες -
ΓΑΛΛ]

Συναντούμε και εδώ την επιλογή της μηδενικής μετάφρασης, αν και περιορίζεται στις εισαγωγές και στις υποσημειώσεις των βιβλίων που εξετάσαμε. Το παράδειγμα που ακολουθεί το έχουμε αντλήσει από την εισαγωγή της επιμελήτριας καθώς στο κυρίως κείμενο του συγκεκριμένου βιβλίου επιλέγεται η μεταγραφή των ανθρωπωνυμίων:

-*ο Roberto Esposito* [Τραγουδώντας τον εθνικό ύμνο –ΑΓΓΛ]

Ενίοτε, διαπιστώνουμε πως ακολουθείται και μεικτή τεχνική:

Μεταγραφή + μηδενική μετάφραση σε παρένθεση για την πρώτη εμφάνιση του ανθρωπωνυμίου. Τις επόμενες φορές που εμφανίζεται στο μετάφρασμα, το ανθρωπωνύμιο απαντάται μόνο με μεταγραφή:

-*Ζαν Μπαλλάρ (Jean Ballard) / Πάμπλο Νερόντα (Pablo Neruda)* [Οι
ωραίες άπιστες –ΓΑΛΛ]

3.1.1.2. Τοπωνύμια

Στην κατηγορία των τοπωνυμίων ανήκουν τα ονόματα πόλεων, πλατειών, γεφύρων, χωρών, περιοχών, οδών, σιδηροδρομικών σταθμών, εκκλησιών και μνημείων. Στο σώμα κειμένων που εξετάσαμε, τοπωνύμια βρέθηκαν μόνο στα λογοτεχνικά κείμενα ενώ στα θεωρητικά κείμενα υπήρχαν ελάχιστα. Παρατηρούμε και σε αυτή την κατηγορία ότι η γενική τάση στα λογοτεχνικά

κείμενα είναι η μεταγραφή τους. Αυτό όμως δεν εμποδίζει την ύπαρξη και άλλων τεχνικών που ακολουθούνται ανά βιβλίο αλλά και ανά περίπτωση.

I. Πόλεις, Χώρες:

Ως προς τις χώρες παρατηρούμε ότι δεν υπάρχουν αποκλίσεις και αποδίδονται σε όλα τα μεταφράσματα που εξετάσαμε με εξελληνισμό (προσαρμοσμένο δάνειο):

-*Γερμανία / Τσεχοσλοβακία* [Τραγουδώντας τον εθνικό ύμνο –ΑΓΓΛ]

Οι πόλεις αποδίδονται ως επί το πλείστον με εξελληνισμό εκτός από κάποιες περιπτώσεις στις οποίες έχουμε μεταγραφή.

Εξελληνισμός:

-*Αμβούργο / Λισαβόνα* [Ιστορίες από το καλειδοσκόπιο –ΙΤΑΛ]

-*Ρώμη* [Σμαρ –ΓΑΛΛ]

- *Δυτική Βιρτζίνια / Μασαχουσέτη / Νέα Υόρκη / Αγία Πετρούπολη* [Παιχνίδια καρδιάς –ΑΓΓΛ]

Μεταγραφή:

-*στις πόλεις της Ρεν και της Ναντ* [Παιδικές και νεανικές αναμνήσεις – ΓΑΛΛ]

- *Φλόριντα / Ρον Άιλαντ / Νιου Τζέρσι / του Πόρτσμουθ* [Παιχνίδια καρδιάς –ΑΓΓΛ]

II. Πλατείες:

Οι πλατείες, επειδή αποτελούν πολυλεκτικές ονοματικές οντότητες, επιδέχονται ποικίλους τρόπους απόδοσης (βλ. και Πίνακα 2, στην παρούσα ενότητα). Συνηθέστερη αποδείχτηκε η τεχνική της μετάφρασης του προσδιοριστή + μετάφραση του καθαυτό κυρίου ονόματος.

-*στην πλατεία του Αγίου Μάρκου* [Ιστορίες μέσα από το καλειδοσκόπιο – ΙΤΑΛ]

-*πάντα η πλατεία της Ομονοίας* [Επιστολές για τον Σεζάν –ΓΕΡΜ]

Συναντήσαμε επίσης μετάφραση του προσδιοριστή + μεταγραφή:

-στην πλατεία Γκρεβ [Η τελευταία μέρα ενός καταδίκου –ΓΑΛΛ]

-στη βόρεια πλευρά της πλατείας Μακάρτι [Παιχνίδια καρδιάς –ΑΓΓΛ]

III. Γέφυρες:

Εδώ διαπιστώνουμε πως αποδίδονται με μετάφραση του προσδιοριστή +μεταγραφή του κυρίου ονόματος:

-στη γέφυρα Σαιν-Μισέλ [Σαραζίν και το άγνωστο αριστούργημα –ΓΑΛΛ]

-στη βάση της γέφυρας πόντε Ρόσο [Ιστορίες από το καλειδοσκόπιο –ΙΤΑΛ]

Στο δεύτερο παράδειγμά μας διαπιστώνουμε ότι υπάρχει η τεχνική της επαύξησης καθώς έχουμε μεταγραφή του προσδιοριστή (πόντε) αλλά προηγείται και μετάφρασή του για να καθίσταται σαφές για τι είδους τοπωνύμιο πρόκειται.

IV. Οδοί:

Από την ανάλυσή μας προέκυψε ότι οι ονοματικές οντότητες που περιλαμβάνουν ένα προσδιοριστή (τη λέξη οδός) + το κύριο όνομα, αποδίδονται με μετάφραση του προσδιοριστή +μεταγραφή του κυρίου ονόματος (βλ. πίνακα 2 στην παρούσα ενότητα).

- περνάω μπροστά από μικρά μαγαζάκια, στην οδό ντε Σαιν [Επιστολές για τον Σεζάν –ΓΕΡΜ]

-στην οδό Σαιν-Ντομινίκ [Επιστολές για τον Σεζάν –ΓΕΡΜ]

- στην οδό Σαν Μπαρτολό [Ιστορίες μέσα από το καλειδοσκόπιο –ΙΤΑΛ]

-την οδό Κάπτεν Πέρι / της οδού Χαφ Λόουφ [Παιχνίδια καρδιάς –ΑΓΓΛ]

-της οδού ντε λα Πε [Τι ωραία που είναι! –ΓΑΛΛ]

Συναντούμε όμως και μετάφραση του προσδιοριστή + εξελληνισμό:

-της οδού Αγίου Γουλιέλμου [Γασπάρ της νύχτας –ΓΑΛΛ]

Μία άλλη τεχνική που συναντήσαμε είναι η μετάφραση του προσδιοριστή + μετάφραση του κυρίου ονόματος:

-από τη Δυτική Εκατοστή Τρίτη οδό [Παιχνίδια καρδιάς –ΑΓΓΛ]

V. Σιδηροδρομικοί σταθμοί:

Σε αυτή την κατηγορία συναντήσαμε την τεχνική της μετάφρασης του προσδιοριστή + μεταγραφή:

-*Σταθμός Κλόστερνοϊμπουργκ / στο σταθμό Φραντς-Γιόζεφ* [Η κυρία Μπέρτα Γκάρλαν –ΓΕΡΜ]

Μία δεύτερη τεχνική που βρέθηκε είναι η τεχνική της μετάφρασης:

-*στο σταθμό του Βορρά* [Η καρδιά κι άλλοι πικροί καρποί –ΙΣΠ]

VI. Εκκλησίες:

Στην υποκατηγορία των εκκλησιών, ισχύουν οι παρατηρήσεις που κάναμε αναφορικά με τα αγιωνύμια. Εδώ ο πρώτος προσδιοριστής (εκκλησία, παρεκκλήσι) μεταφράζεται πάντοτε ενώ ο δεύτερος προσδιοριστής (άγιος, αγία) αποδίδεται ενίοτε με μεταγραφή. Το δε αγιωνύμιο που ακολουθεί υπόκειται σε διαφορετικές τεχνικές. Οι τεχνικές που παρατηρήσαμε είναι:

Μετάφραση του προσδιοριστή (αγία) +μεταγραφή του αγιωνυμίου:

-*[εκκλησία της] Αγία Άγκατα* [Διηγήματα που σκόρπισαν στο δρόμο –ΙΤΑΛ]

Μεταγραφή ολόκληρου του κυρίου ονόματος (προσδιοριστής + αγιωνύμιο):

-*εκκλησία του Σαιν-Μισέλ / Τα μοναστήρια του Σαιν-Πωλ-ντε-Λεόν / το παρεκκλήσι του Σαιντ-Υβ-ντε-λα-Βεριτέ* [Παιδικές και νεανικές αναμνήσεις – ΓΑΛΛ]

-*στην εκκλησία του Σεν-Τζον* [Το κλειδί των ονείρων –ΓΑΛΛ]

Μετάφραση ή εξελληνισμός:

-*εκκλησία του Αγίου Στεφάνου / ο ναός Αγίου Νικολάου* [Το κλειδί των ονείρων –ΓΑΛΛ]

-*το παρεκκλήσιο του Αγίου Ιακώβου* [Γασπάρ της νύχτας –ΓΑΛΛ]

-*η μονή της Σάρτρης / Παναγιά της Κρανειάς* [Γασπάρ της νύχτας –ΓΑΛΛ]

Στα παραπάνω παραδείγματα παρατηρούμε ότι έχουμε μετάφραση του αγιωνυμίου, ενώ στο τελευταίο, η *Σάρτρη* είναι εξελληνισμός.

VII. Προάστια/ Περιοχές:

Όσον αφορά τα προάστια και εν γένει τις περιοχές, συναντήσαμε την τεχνική της μεταγραφής με μετάφραση του προσδιοριστή, όπου υπάρχει:

- *προάστιο Σαιν Μαρσώ* [Η τελευταία μέρα ενός καταδίκου –ΓΑΛΛ]
- *ως την Μπαλακλάβα /στο Μέιν / στο Πόρτσμουθ*, [Παιχνίδια καρδιάς – ΑΓΓΛ]

Ακολουθεί η τεχνική της μηδενικής μετάφρασης, όπου το δεύτερο παράδειγμα που παραθέτουμε, είναι το μόνο εύρημά μας στο οποίο αποδίδεται με μεταγραφή και ο προσδιοριστής:

- *στο Champs-Élysées* [Η τελευταία μέρα ενός καταδίκου –ΓΑΛΛ]
- *στο Φωμπούρ Σαιν-Ζερμαίν* [Επιστολές για τον Σεζάν –ΓΕΡΜ]

Συναντήσαμε κάποιες περιοχές σε μετάφραση:

- *κοντά στα Ηλύσια Πεδία* [Επιστολές για τον Σεζάν –ΓΕΡΜ]
- *στην τοποθεσία Παναγιά του Δρυμού* [Ιστορίες από το καλειδοσκόπιο – ΙΤΑΛ]
- *πέρα από την Πόρτα τη Θαλασσινή* [Ιστορίες μέσα από το καλειδοσκόπιο – ΙΤΑΛ]

Επίσης, αρκετές περιοχές στα δεδομένα μας αποδίδονται με εξελληνισμό:

- *στο λόφο της Μονμάρτρης / στις Βερσαλλίες* [Η τελευταία μέρα ενός καταδίκου –ΓΑΛΛ]
- *στα βράχια της Σεβρεμόρτης* [Γασπάρ της νύχτας –ΓΑΛΛ]

Στο επόμενο παράδειγμα η μία περιοχή αποδίδεται με μεταγραφή «Σασάνι» και η αμέσως επόμενη στην ίδια πρόταση «Côte d'or» με μηδενική μετάφραση:

- *γεννημένος στη Σασάνι της Côte d'or* [Η τελευταία μέρα ενός καταδίκου – ΓΑΛΛ]

VIII. Μνημεία/Κτήρια:

Στην κατηγορία των τοπωνυμίων ανήκουν επίσης τα κτήρια και τα μνημεία. Εδώ παρατηρούμε πως κατά κύριο λόγο επιλέγεται η τεχνική της μετάφρασης και ακολουθεί ποσοτικά, η τεχνική της μεταγραφής. Δεν λείπει όμως ούτε από αυτή την κατηγορία η ποικιλομορφία. Παραδείγματα:

Μετάφραση:

- *κοντά στον Οβελίσκο / κοντά στα Ηλύσια Πεδία* [Επιστολές για τον Σεζάν – ΓΕΡΜ]
- *στο Μουσείο Ιστορίας της Τέχνης* [Η κυρία Μπέρτα Γκάρλαν – ΓΕΡΜ]
- *στην αίθουσα του Σφαιριστηρίου* [Τι ωραία που είναι! – ΓΑΛΛ]
- *τον φιλοξένησαν στον Οίκο του Χρόνου* [Ιστορίες μέσα από το καλειδοσκόπιο – ΙΤΑΛ]

Μεταγραφή:

- *στον χώρο του Γκραν Παλαί* [Επιστολές για τον Σεζάν – ΓΕΡΜ]
- *στον εξώστη του Μπουργκτεάτερ* [Η κυρία Μπέρτα Γκάρλαν – ΓΕΡΜ]
- *της βίλα Μποργκέζε* [Διηγήματα που σκόρπισαν στο δρόμο – ΙΤΑΛ]
- *ξενοδοχείο «Κομέρσιαλ»*, [Παιχνίδια καρδιάς – ΑΓΓΛ]
- *στην Κομεντί Φρανσαίζ* [Σαραζίν και το άγνωστο αριστούργημα – ΓΑΛΛ]

Ειδικά για το τελευταίο παράδειγμα, η μεταγραφή αποτελεί μάλλον την ιστορικά αποδεκτή γραφή του συγκεκριμένου τοπωνυμίου, αφού μια ενδεχόμενη μετάφραση (*Γαλλική Κωμωδία*), ουδόλως θα παρέπεμπε τον αναγνώστη στο γνωστό ιστορικό γαλλικό θέατρο.

Μηδενική μετάφραση, τεχνική την οποία συναντήσαμε σε ελάχιστα δεδομένα:

- *στο παλάτι Janovic* [Επιστολές για τον Σεζάν – ΓΕΡΜ]
- *της κύριας αυλής του Palazzo Ducale* [Παιχνίδια καρδιάς – ΑΓΓΛ]

Συναντούμε επίσης μεταγραφή + επαύξηση, με την οποία δηλώνεται το είδος του τοπωνυμίου:

- *στον εξώστη του Μπουργκτεάτερ, του Εθνικού Θεάτρου της Βιέννης* [Η κυρία Μπέρτα Γκάρλαν – ΓΕΡΜ]

Αν και δεν συμβουλευτήκαμε τα πρωτότυπα κείμενα θεωρούμε πως στο παραπάνω παράδειγμα το του *Εθνικού Θεάτρου της Βιέννης* αποτελεί επαύξηση του μεταφραστή αφού για τον αναγνώστη του κειμένου πηγής είναι προφανώς αρκετό το *Μπουργκτεάτερ* για να αντιληφθεί σε ποιο θέατρο αναφέρεται ο συγγραφέας.

Επειδή οι πλατείες, οι γέφυρες και οι οδοί αποδίδονται στο σώμα κειμένων που μελετήσαμε με ποικίλους τρόπους, ακολουθεί ένας αντιπροσωπευτικός πίνακας (βλ. Πίνακα 2) που απεικονίζει τις κυρίαρχες τάσεις.

Πίνακας 2: Διαφορετικοί τρόποι απόδοσης πλατειών, γεφυρών και οδών

Έργο	Πλατείες	Γέφυρες	οδοί
Γασπάρ της νύχτας [ΓΑΛΛ]	Πλατεία Λειμώνων		Της οδού Σιδηρουργών
Αμαρτίες	Πλατεία Ροσίνι		
Σαραζίν κ' το άγνωστο αριστούργημα [ΓΑΛΛ]		Γέφυρα Σαιν-Μισέλ	Οδός Γκρανζ
Διηγήματα που σκόρπισαν στο δρόμο [ΙΤΑΛ]	Πιάτσα Κολόνα Πιάτσα Βενέτσια		Οδός Οστιένσε, βία Μάρε
Επιστολές στον Σεζάν [ΓΑΛΛ]	Πλατεία της Ομονοίας	Πον-Νεφ	Οδός ντε Μπουργκόν, βουλεβάρτο Μονπαρνάς
Η κυρία Μπέρτα Γκάρλαν [ΓΕΡΜ]		Γέφυρα της Ελισάβετ Γέφυρα Άσπερν	Οδός Ρίμερ, λεωφόρος Ρινγκ
Φράουλα και σοκολάτα [ΙΣΠ]			Οδός Οφίσιος
Ιστορίες από το	Πλατεία του Αγίου	Γέφυρα πόντε Ρόσο	Οδός Ειρήνης

καλειδοσκόπιο [ΙΤΑΛ]	Μάρκου		
Το κλειδί των ονείρων [ΓΑΛΛ]	Πλατεία Μολάρ		Οδός Ρον
Η τελευταία μέρα ενός καταδίκου [ΓΑΛΛ]	Πλατεία Γκρεβ	Ποντ-ο-σανζ	

Παρατηρούμε ότι στη συντριπτική πλειοψηφία των παραδειγμάτων ο προσδιοριστής *πλατεία* μεταφράζεται στην ελληνική γλώσσα και ακολουθεί το κύριο όνομα, άλλοτε μεταφρασμένο, άλλοτε σε μεταγραφή και άλλοτε εξελληνισμένο. Πάντως, σύμφωνα με τα δεδομένα που αναλύσαμε, η απόδοση με μεταγραφή του προσδιοριστή *πιάτσα* θεωρείται εξαίρεση.

Το ίδιο ισχύει και για τα τοπωνύμια που αναφέρονται στις γέφυρες, όπου στην πλειοψηφία των ευρημάτων μας, ο προσδιοριστής *γέφυρα* αποδίδεται μεταφρασμένος στην ελληνική γλώσσα και το κύριο όνομα βρίσκεται σε μεταγραφή ή εξελληνισμένο.

Όσον αφορά τα τοπωνύμια που αναφέρονται στις οδούς, παρατηρούμε και σε αυτή την περίπτωση η τάση παραμένει η ίδια. Μετάφραση του προσδιοριστή *οδός*, *λεωφόρος* και μεταγραφή ή, σε λίγες περιπτώσεις, μετάφραση του κυρίου ονόματος.

Η μεταγραφή των προσδιοριστών *πόντε*, *φωμπούρ*, *πιάτσα*, αποτελούν μεμονωμένες εξαιρέσεις. Πρόκειται για πολιτισμικά φορτισμένα στοιχεία και θεωρούμε πως ενδεχομένως έχουν ηθελημένα διατηρηθεί σε μεταγραφή προκειμένου να τονιστεί ο εθνικός χαρακτήρας τους.

3.1.1.3. Εργωνύμια

Στα εργωνύμια ανήκουν τα ονόματα επιχειρήσεων, τα εταιρικά σήματα, τα ιδρύματα, οι τίτλοι βιβλίων, έργων τέχνης, κ.ά..

A. Τα εργωνύμια στη λογοτεχνία

Στα λογοτεχνικά κείμενα παρατηρούμε ότι πολλές φορές γίνεται μετάφραση των εργωνυμίων (στα ονόματα εστιατορίων, περιοδικών, βιβλίων), εν τούτοις δεν παύει και σε αυτή την κατηγορία η ύπαρξη ποικιλομορφίας.

I. Εταιρικά σήματα

Σε μεταγραφή συναντούμε κυρίως εταιρικά σήματα, τα οποία δεν θα μπορούσαν να μεταφραστούν στη γλώσσα στόχο, αφού δεν πρόκειται για ουσιαστικά και δεν υπάρχει αντίστοιχος όρος.

Παραδείγματα μεταγραφής:

- ... με *Φολκσβάγκεν* [Ρετόρνο 201 –ΙΣΠ]
- τις φράσεις της *Μονόπολι*, -...μέσα στο δωμάτιο είχαμε στήσει ένα *Σουμπούτεο*, [Τι ωραία που είναι! –ΓΑΛΛ]
- μονάχα *Αριέλ* [Ρετόρνο 201 –ΙΣΠ]
- άρχισαν να τραγουδούν αντλώντας έμπνευση από το περάλα και το πέδρο χιμένες³⁶ [Σαραζίν και το άγνωστο αριστούργημα –ΓΑΛΛ]
- καπνίζει... τα *Σεράλιο* [Ιστορίες μέσα από το καλειδοσκόπιο –ΙΤΑΛ]
- τα κόκκινα κουτιά της *κόκα κόλα* [Τι ωραία που είναι! –ΓΑΛΛ]

Παρατηρούμε από τα παραπάνω πως κάποια εταιρικά σήματα είναι γνωστά στον πολιτισμό-στόχο (*Μονόπολι*, *Σουμπούτεο*, *Αριέλ*) ενώ άλλα που δεν είναι γνωστά γίνονται κατανοητά χάρη στο συγκεκριμένο (*καπνίζει τα... Σεράλιο*).

Εταιρικά σήματα βρήκαμε και σε μηδενική μετάφραση:

- ένα άρωμα που το έλεγαν *Tabac Doré* [Αμαρτίες –ΙΤΑΛ]

-Ονόματα επιχειρήσεων:

Τα ονόματα εστιατορίων, μπαρ, ξενοδοχείων, παρατηρούμε πως στα βιβλία που αναλύσαμε, αποδίδονται συχνά με μεταγραφή. Παραδείγματα:

- ένα κακόφημο πανδοχείο...το «*Σέιλορς Ρεστ*» [Παιχνίδια καρδιάς – ΑΓΓΛ.]

---

³⁶ Πρόκειται για ονόματα κρασιών (δική μας διευκρίνιση).

- πίναμε μύρες στην «Εσκοντίδα», [Ρετόρνο 201 –ΙΣΠ]
- του βιβλιοπωλείου Λεμπέλ [Παιδικές και νεανικές αναμνήσεις –ΓΑΛΛ]

Τα συναντήσαμε ωστόσο και σε μηδενική μετάφραση, αν και σαφώς σπανιότερα.

- Στο *Narcea /στο Cubero* [Η καρδιά κι άλλοι πικροί καρποί –ΙΣΠ]
- υπήρχαν φαγάδικα που τα λέγανε *Mc Donald's* / χρησιμοποιώντας το στυλό *Waterman* [Ιστορίες μέσα από το καλειδοσκόπιο –ΙΤΑΛ]

Τις περισσότερες ωστόσο φορές η τεχνική που ακολουθήθηκε για την απόδοσή τους, ήταν η μετάφραση:

- μια βραδυά στο εστιατόριο "Κόκκινο Μήλο"*, [Η κυρία Μπέρτα Γκάρλαν – ΓΕΡΜ]
- σε μικρούς κινηματογράφους, όπως για παράδειγμα, η *Στυξ* / ...και αργότερα στο εστιατόριο το *Αλπικό* [Ιστορίες μέσα από το καλειδοσκόπιο –ΙΤΑΛ]
- ...ξανακάθισε στο μικρό καφέ (ονομαζόταν *Η Σκάλα*)... [Το κλειδί των ονείρων –ΓΑΛΛ]

-Τίτλοι βιβλίων/περιοδικών:

Τις περισσότερες φορές αυτού του είδους τα εργωνύμια μεταγράφονται:

- άρχιζε να ξεφυλλίζει ένα Κοσμοπόλιταν*, [Ρετόρνο 201 –ΙΣΠ]
- μια εφημερίδα, τη Μόνιουμεντ Γκαζέτ* [Παιχνίδια καρδιάς –ΑΓΓΛ]

Τα συναντήσαμε όμως και σε μετάφραση:

- Η Πραγματεία των Σπουδών του Ρολέν* [Παιδικές και νεανικές αναμνήσεις –ΓΑΛΛ]
- στο βιβλίο *Η Λατινική Αμερική σε εικόνες* [Η καρδιά και άλλοι πικροί καρποί –ΙΣΠ]
- το *Όνειρο καλοκαιρινής νύχτας* [Σμαρ –ΓΑΛΛ]
- που δημοσιεύτηκε στον *Ταχυδρόμο της Κυριακής* [Ιστορίες μέσα από το καλειδοσκόπιο –ΙΤΑΛ]

Βρήκαμε ένα τίτλο βιβλίου σε εξελληνισμό:

-θα γράψει τον *Τουρκουεμάδα* [Παιδικές και νεανικές αναμνήσεις –ΓΑΛΛ]

Το παραπάνω παράδειγμα αναφέρεται στο βιβλίο του Ουγκώ, *Ο Τουρκουεμάδας*, που αποτελεί ιστορική εξελληνισμένη γραφή του ονόματος.

Παρατηρούμε πως υπάρχει –σπανιότερα- και η μηδενική μετάφραση:

-*σας στέλνω το l'âme sur le calvaire* [Παιδικές και νεανικές αναμνήσεις – ΓΑΛΛ]

-ο Ζολά στο *Œuvre* του [Επιστολές για τον Σεζάν –ΓΕΡΜ]

-το περιοδικό *Ecran* [Φράουλα και σοκολάτα –ΙΣΠ]

-*Η Marca τελείωσε* (Υποσημ.: "αθλητική εφημερίδα") [Η καρδιά και άλλοι πικροί καρποί –ΙΣΠ]

-Πίνακες:

Τα ονόματα των πινάκων εμφανίζονται στην πλειονότητα των ευρημάτων μας μεταφρασμένα και σε κάποιες λιγότερες περιπτώσεις έχουμε διπλή αναγραφή, με τον πρωτότυπο τίτλο σε μηδενική μετάφραση + μετάφρασή του στην ελληνική γλώσσα.

-"*Ο καπνιστής πίπας*" [Η κυρία Μπέρτα Γκάρλαν –ΓΕΡΜ]

-*Στους πίνακές του* (Στο *Arbre fleurie*, το *Ανθισμένο δέντρο*) [Επιστολές για τον Σεζάν –ΓΕΡΜ]

-Τίτλοι άλλων έργων:

Οι τίτλοι άλλων έργων, όπως μουσικών ή θεατρικών έργων, ποιημάτων ή ασμάτων, εμφανίζονται σε μετάφραση στην ελληνική γλώσσα.

-*σιγοτραγουδώντας το «Ευτυχισμένες στιγμές»* [Παιχνίδια καρδιάς –ΑΓΓΛ]

-*απήγγειλαν το Χαίρε Κεχαριτωμένη Μαρία* [Αμαρτίες –ΙΤΑΛ]

-*το ποίημα Η θρησκεία* [Παιδικές και νεανικές αναμνήσεις –ΓΑΛΛ]

-*στο ποίημα Το Ψοφίμι* [Επιστολές για τον Σεζάν –ΓΕΡΜ]

B. Τα εργωνύμια στα θεωρητικά κείμενα

-Τίτλοι θεωρητικών βιβλίων

Στα εργωνύμια που συναντήσαμε στα θεωρητικά μεταφράσματα, παρατηρούμε πως οι τίτλοι άλλων θεωρητικών βιβλίων μέσα στα κείμενα, έχουν αποδοθεί με μετάφραση:

-του έργου *Η ανθρώπινη κατάσταση της Άρεντ* [Τραγουδώντας τον εθνικό ύμνο –ΑΓΓΛ]

Ή με διπλή αναγραφή: μηδενική μετάφραση + μετάφραση σε παρένθεση:

-*Το κείμενό της Can the Subaltern Speak (Μπορεί η υποτελής να μιλήσει;)*
[Τραγουδώντας τον εθνικό ύμνο –ΑΓΓΛ]

-Τίτλοι περιοδικών:

Παρατηρούμε ότι οι τίτλοι των περιοδικών στα θεωρητικά κείμενα που εξετάσαμε παραμένουν σε μηδενική μετάφραση.

-*The Translator / Science and Research / Terminologie et Traduction* [Ο Χάρτης –ΑΓΓΛ]

-*στο Beast and the Sovereign* [Τραγουδώντας τον εθνικό ύμνο –ΑΓΓΛ]

-Θεσμοί:

Οι θεσμοί που συναντήσαμε στα θεωρητικά κείμενά μας ακολουθούν την τεχνική της μετάφρασης:

-*ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου* [Τραγουδώντας τον εθνικό ύμνο – ΑΓΓΛ]

Σε μία περίπτωση παρατηρήσαμε μεικτή τεχνική, δηλαδή μετάφραση του ονόματος του θεσμού + το πρωτότυπο ακρωνύμιο μέσα σε παρένθεση:

-*η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (UDHR)*
[Τραγουδώντας τον εθνικό ύμνο –ΑΓΓΛ]

Τα ονόματα πανεπιστημιακών ιδρυμάτων αποδίδονται με μετάφραση του προσδιοριστή + μεταγραφή του κυρίου ονόματος:

-*Πανεπιστήμιο του Γκέτινγκερ / Πανεπιστήμιο του Μάντσεστερ* [Ο Χάρτης – ΑΓΓΛ].

Εισαγωγές

Οι εισαγωγές των βιβλίων, ακόμα και αν προηγούνται λογοτεχνικών έργων, δεν αποτελούν μέρος του λογοτεχνικού κειμένου και άρα εντάσσονται στα θεωρητικά κείμενα.

Τα εργαζόμενα που συναντήσαμε, ήταν σε μηδενική μετάφραση:

- στο *Le Colibri*, ένα μικρό λογοτεχνικό περιοδικό [Σμαρ –ΓΑΛΛ]
- δημοσιεύονται από την *Gazzetta del Popolo* / στο περιοδικό *L' Interplanetario* [Διηγήματα που σκόρπισαν στο δρόμο –ΙΤΑΛ]

Στα παραπάνω παραδείγματα παρατηρούμε πως στην πρώτη περίπτωση ακολουθεί μια επεξήγηση, και στο τελευταίο παράδειγμα προηγείται η προσθήκη ενός προσδιοριστή (περιοδικό).

Όμως και εδώ πολύ συχνά εμφανίζονται σε μετάφραση:

- ...με τον Ντελακρουά [...] στο Ημερολόγιο, -ο Thomas Owen με τη «Γουρούνα» [Το κλειδί των ονείρων –ΓΑΛΛ]
- Η Ύστατη Ωρα³⁷ [Φράουλα και σοκολάτα –ΙΣΠ]

Συναντήσαμε, επίσης στις εισαγωγές, την τεχνική της διπλής αναγραφής (μετάφραση +μηδενική μετάφραση σε παρένθεση):

- Γη και Επουράνια (*Heaven and earth*) [Σμαρ –ΓΑΛΛ]
- Το ανδαλουσιανό σάλι (*Lo scialle andaluso*) / Το κρυφό παιχνίδι (*Il gioco segreto*) [Αμαρτίες –ΙΤΑΛ]
- του περιοδικού Διεθνής Κλινική Επιθεώρηση (*Internationale Klinische Rundschau*) / από τις νουβέλες του, Ανθυπολοχαγός Γκουστλ (*Leutnant Gustl*) [Η κυρία Μπέρτα Γκάρλαν –ΓΕΡΜ]

3.1.1.4. Πραξωνύμια

Στα πραξωνύμια συμπεριλαμβάνονται τα ιστορικά γεγονότα, τα πολιτιστικά συμβάντα και οι ιστορικές περιόδους .

³⁷ Πρόκειται για όνομα εφημερίδας (δική μας διευκρίνιση).

A. Τα πραξωνύμια στη λογοτεχνία

Στην κατηγορία αυτή παρατηρούμε ότι χρησιμοποιείται ως επί το πλείστον η τεχνική της μετάφρασης:

- Έλαβε το Παράσημο του Σωτήρος* [Επιστολές για τον Σεζάν –ΓΕΡΜ]
- *προς το τεράστιο κτίριο της Ένωσης Ελβετικών Τραπεζών* [Το κλειδί των ονείρων –ΓΑΛΛ]
- της Ιταλικής Κοινωνικής Δημοκρατίας / ο Κόκκινος Οκτώβρης* [Διηγήματα που σκόρπισαν στο δρόμο –ΙΤΑΛ]

B. Τα πραξωνύμια στα θεωρητικά κείμενα

Μικρή εκπροσώπηση έχουν τα πραξωνύμια στα θεωρητικά βιβλία που εξετάσαμε, όμως όσα συγκεντρώσαμε ακολουθούν την τεχνική της μετάφρασης.

Παραδείγματα:

- Επί Βασιλέως Ιακώβου* [Ο Χάρτης –ΑΓΓΛ]
- η Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου / της Δυναστείας των Αψβούργων / η Ένωση Χωρών της Νοτιοανατολικής Ασίας / η Συνθήκη της Λισαβόνας* [Τραγουδώντας τον εθνικό ύμνο ΑΓΓΛ].

Μοναδική εξαίρεση στην παραπάνω πρακτική αποτελεί το οποίο δεν συνοδεύεται ούτε από επεξήγηση –και για τον λόγο αυτόν το παραθέτουμε.

- των πρακτόρων της Onra* [Διηγήματα που σκόρπισαν στο δρόμο –ΙΤΑΛ]

3.1.2. Ανάλυση ανά μεταφραστική τεχνική

Με βάση τα παραπάνω, τα δεδομένα που συγκεντρώσαμε από τα βιβλία που αποτέλεσαν το σώμα κειμένων στο οποίο εργαστήκαμε, έχουν αποδοθεί με τις εξής μεταφραστικές τεχνικές: μηδενική μετάφραση, μεταγραφή, μετάφραση και εξελληνισμό. Στα πολυλεκτικά κύρια ονόματα παρατηρήσαμε και μεικτές τεχνικές, όπως: μετάφραση του προσδιοριστή + μεταγραφή του κύριου ονόματος + επεξήγηση, μετάφραση του προσδιοριστή + μεταγραφή του κύριου ονόματος, μετάφραση του προσδιοριστή + εξελληνισμό του κύριου ονόματος καθώς και εξελληνισμό του πρώτου μέρους του κύριου ονόματος + μηδενική μετάφραση του δεύτερου μέρους. Συνοψίζοντας, θα παρουσιάσουμε τις διαπιστώσεις μας.

3.1.2.1. Μηδενική μετάφραση:

Η τεχνική της μηδενικής μετάφρασης ακολουθείται, ως επί τον πλείστον, στις εισαγωγές των βιβλίων που μελετήσαμε, στην περίπτωση των λογοτεχνημάτων, και αφορά ανθρωπωνύμια υπαρκτών προσώπων ή εργωνύμια (τίτλους βιβλίων και περιοδικών). Επίσης, παρατηρήσαμε ότι επιλέγεται κυρίως για τα σύγχρονα υπαρκτά ανθρωπωνύμια και όχι για τα χρονίως κοινολεκτούμενα τα οποία αποδίδονται με την ιστορική εξελληνισμένη μορφή τους. Παραδείγματα:

- στο διήγημα του *Michel de Ghelderode* [Το κλειδί των ονείρων –ΓΑΛΛ]
- του *Marcel Proust* [Παιδικές και νεανικές αναμνήσεις –ΓΑΛΛ]
- μια ευχετήρια κάρτα από τη *Francesca Reich* [Η κυρία Μπέρτα Γκάρλαν – ΓΕΡΜ]
- στο περιοδικό *L'Interplanetario* [Διηγήματα που σκόρπισαν στο δρόμο – ΙΤΑΛ]

Μέσα στο κυρίως κείμενο των μεταφρασμάτων η επιλογή της μηδενικής μετάφρασης ήταν σπανιότατη. Στις περιπτώσεις που αφορά ανθρωπωνύμια υπαρκτών προσώπων, τη συναντήσαμε σε υποσημειώσεις, παράδειγμα:

- Υποσ.: *Dumourier, Charles Francois du Périer* [Παιδικές και νεανικές αναμνήσεις –ΓΑΛΛ]

Επίσης, ορισμένα εργωνύμια (μάρκες προϊόντων ή ονομασίες επιχειρήσεων) αποδίδονται με μηδενική μετάφραση. Παραδείγματα:

- τουφέκι *Winchester* [Ρετόρνο 201 –ΙΣΠ]
- *Mc Donald's* / Στυλό *Waterman* [Ιστορίες μέσα από το καλειδοσκόπιο – ΙΤΑΛ]

Μόνο σε ένα βιβλίο, στη συλλογή διηγημάτων *Φράουλα και σοκολάτα*, μεταφρασμένο από την ισπανική γλώσσα, συναντήσαμε στο κυρίως κείμενο, όλα τα ανθρωπωνύμια υπαρκτών προσώπων σε μηδενική μετάφραση.

- για τον *Vargas Llosa* / σαν τον *Marlon Brando* / σε διασκευή του *Luis Miguel* [Φράουλα και σοκολάτα –ΙΣΠ]

Όσον αφορά τα θεωρητικά βιβλία που μελετήσαμε, μηδενική μετάφραση ανθρωπωνυμίων και εργωνυμίων (τίτλων βιβλίων) βρέθηκε στην εισαγωγή του βιβλίου *Τραγουδώντας τον Εθνικό ύμνο*, και εργωνυμίων στο κυρίως κείμενο του *Χάρτη*, Παραδείγματα:

- η *Hannah Arendt* στο *The decline of the Nation-State and the Ends of the Rights of Man* [Τραγουδώντας τον Εθνικό ύμνο – ΑΓΓΛ]

-επιστημονικά περιοδικά σε αυτόν τον τομέα είναι τα: *Terminologie et Traduction La Banque des Mots, Terminologies Nouvelles* [Ο Χάρτης –ΑΓΓΛ]

3.1.2.2. Μεταγραφή

Η μεταφραστική τεχνική της μεταγραφής είναι ο κανόνας που κυριαρχεί για τα λογοτεχνικά μεταφράσματα. Ανθρωπωνύμια και τοπωνύμια κυρίως, αλλά και ποικίλοι πολιτισμικοί ενδείκτες, κατά κύριο λόγο μεταγράφονται ώστε το κείμενο να είναι προσιτό στον αναγνώστη και η ανάγνωση να κυλάει απρόσκοπτα. Αυτό δεν σημαίνει πως η τεχνική της μεταγραφής δεν απαντάται και σε άλλες κατηγορίες, όπως στα εργωνύμια. Τη συναντούμε όμως και στα θεωρητικά κείμενα, όπως καταδεικνύουμε με τα ακόλουθα παραδείγματα, αλλά εξίσου και σε εισαγωγές. Παραδείγματα:

-*Τα μοναστήρια του Σαιν-Πωλ-ντε-Λεόν, του Σαιν-Μπριέ / το παρεκκλήσι του Σαιντ-Υβ-ντε-λα-Βεριτέ* [Παιδικές και νεανικές αναμνήσεις –ΓΑΛΛ]

-*Προς το Σεν Λούις / κάτι τύποι με Φολκσβάγκεν* [Ρετόρνο 201 –ΙΣΠ]

-*στο Φωμπούρ Σαιν-Ζερμαίν / και το Σαιν Ζερμαίν λ' Ωξερουά / στην οδό Σαιν-Ντομινίκ* [Επιστολές για τον Σεζάν –ΓΕΡΜ]

-*στην οδό Σαν Μπαρτολό / Σαν Μάρκο (σταυροδρόμι) / Σάντα Κρότσε* [Ιστορίες μέσα από το καλειδοσκόπιο –ΙΤΑΛ]

-*το οποίο ονόμασε Σεντ Μελμπ* [Παιχνίδια καρδιάς –ΑΓΓΛ]

-*Καπηλειό του Σαν Εμετέριο* [Η καρδιά κι άλλοι μικροί καρποί –ΙΣΠ]

-*να παίζετε μια παρτίδα Τρίβιαλ Περσούτ* [Τι ωραία που είναι! – ΓΑΛΛ]

-*βρέθηκα να διδάσκω το δοκίμιο της Χάνα Άρεντ / ούτε ο Αγκάμπεν ούτε η Άρεντ μπορούν...* [Τραγουδώντας τον Εθνικό ύμνο –ΑΓΓΛ].

-*κατ' αναλογία του Φρενχόφερ / ο Κλωντ Λαντιέ...* [Σαραζίν και το άγνωστο αριστούργημα –ΓΑΛΛ] (Από την εισαγωγή του βιβλίου).

3.1.2.3. Μετάφραση

Η τεχνική της μετάφρασης δεν απαντάται σε ανθρωπωνύμια πλην ελαχίστων εξαιρέσεων, π.χ. στα παρωνύμια, όπως το παράδειγμα που ακολουθεί, στο οποίο η μετάφραση ενδεχομένως ήταν αναγκαία προκειμένου να διατηρηθεί η ομοιοκαταληξία:

- *Αντώνη, Τρύπιο παντελόνη* [Φράουλα και σοκολάτα –ΙΣΠ]

Συνήθως απαντάται σε αγιωνύμια. Παραδείγματα:

- *του ασκηταρίου της Παναγιάς της Δεξαμενής / οι ξυλοδεσιές του Αγίου Ανδρέα*, [Γασπάρ της νύχτας –ΓΑΛΛ]

- *στον ιερό ναό της Παρθένου Μαρίας* [Αμαρτίες –ΙΤΑΛ]

- *Η Παναγιά του Δρυμού / στην πλατεία του Αγίου Μάρκου* [Ιστορίες μέσα από το καλειδοσκόπιο –ΙΤΑΛ]

- *Ο Ναός του Αγίου Νικολάου* [Το κλειδί των ονείρων –ΓΑΛΛ]

- *στην εκκλησία του Αγίου Στεφάνου* [Η κυρία Μπέρτα Γκάρλαν –ΓΕΡΜ]

Επίσης σε μετάφραση βρήκαμε αρκετά εργωνύμια (ονόματα περιοδικών – εστιατορίων) και κάποια τοπωνύμια:

- *αργότερα, στο εστιατόριο το Αλπικό / Ξενοδοχείο Πεκίνο / Οδός Ειρήνης* [Ιστορίες μέσα από το καλειδοσκόπιο –ΙΤΑΛ]

- *στα οπλοποιεία της οδού Σιδηρουργών* [Γασπάρ της νύχτας –ΓΑΛΛ]

- *Στην Αγία Πετρούπολη* [Παιχνίδια καρδιάς –ΑΓΓΛ]

3.1.2.4. Εξελληνισμός

Η τεχνική του εξελληνισμού είναι χαρακτηριστική πρακτική που ακολουθείται για τα τοπωνύμια, ιδιαίτερα τις πόλεις και τις χώρες. Τη συναντούμε όμως και σε ανθρωπωνύμια, ειδικότερα όταν πρόκειται για πρόσωπα παλαιότερων εποχών τα οποία έχουν καθιερωθεί από τον χρόνο. Παραδείγματα:

- *Βαρκελόνη / Βρυξέλλες / του Λούβρου* [Γασπάρ της νύχτας –ΓΑΛΛ]

- *Βοκάκιος / Πετράρχης* [Διηγήματα που σκόρπισαν στο δρόμο –ΙΤΑΛ]

- *Λεοπολδίνη / Λουκρητία Βοργία* [Η τελευταία μέρα ενός καταδίκου – ΓΑΛΛ]

- της *Εύας* [Επιστολές για τον Σεζάν –ΓΕΡΜ]
- η *Βαρβάρρα* [Γασπάρ της νύχτας –ΓΑΛΛ]

3.1.2.5. Μεικτές τεχνικές

Εκτός από τις απλές αυτές μεταφραστικές τεχνικές, συναντούμε και μεικτές τεχνικές. Οι τεχνικές αυτές επιλέγονται για τις πολυλεκτικές ονομαστικές οντότητες που αποτελούνται από ένα προσδιοριστή και ένα κύριο όνομα ή έναν προσδιοριστή και ένα προσηγορικό.

Οι μεικτές τεχνικές που συναντήσαμε στα μεταφράσματα που μελετήσαμε είναι οι εξής:

- Μετάφραση μέρους του αγωνυμίου+ μεταγραφή +επεξήγηση:
  - της *Παναγίας ντε λα Σαλόντε (της Αγιασωτήρας)* [Ιστορίες μέσα από το καλειδοσκόπιο –ΙΤΑΛ]
- Μετάφραση του πρώτου προσδιοριστή + μεταγραφή:
  - προάστιο Σαιν Μαρσώ* [Η τελευταία μέρα ενός καταδίκου –ΓΑΛΛ]
  - κόμης του Σαιν-Ζερμαίν / στη γέφυρα Σαιν-Μισέλ* [Σαραζίν και το άγνωστο αριστούργημα –ΓΑΛΛ]
- Μετάφραση του προσδιοριστή +εξελληνισμός:
  - του *αβαείου του Αγίου Βενίγνου / της οδού Αγίου Γουλιέλμου / του Αγίου Απολλιναρίου* [Γασπάρ της νύχτας –ΓΑΛΛ]
  - πίσω από την Παναγία των Παρισίων* [Επιστολές για τον Σεζάν –ΓΕΡΜ]
  - η *καμπάνα της Παναγίας των Παρισίων* [Η τελευταία μέρα ενός καταδίκου –ΓΑΛΛ]
  - το *ίδρυμα του Αγίου Αμβροσίου*, [Ιστορίες μέσα από το καλειδοσκόπιο – ΙΤΑΛ]
- Εξελληνισμός + μηδενική μετάφραση:
  - της *Κλάρας Βέστχοφ / Ματθίλδη Φολμέλερ* [Επιστολές για τον Σεζάν – ΓΕΡΜ]
  - Αδέλα Φουσέ* [Η τελευταία μέρα ενός καταδίκου –ΓΑΛΛ]

Παρατηρούμε στα παραπάνω ότι τα επίθετα αντιστέκονται περισσότερο στον εξελληνισμό από τα βαπτιστικά ονόματα.

3.1.3. Μεταφραστικές τεχνικές στην αντίστροφη μετάφραση

Το μικρό δείγμα αντίστροφης μετάφρασης που είχαμε στη διάθεσή μας, δύο μόνο μεταφράσματα, ένα προς τη γαλλική και ένα προς την ιταλική γλώσσα, δεν μας επιτρέπουν βεβαίως να κάνουμε γενικεύσεις και να εξαγάγουμε κανόνες για τον τρόπο με τον οποίο γίνεται η μετάφραση όταν η ελληνική γλώσσα είναι η γλώσσα πηγή, αλλά απλώς να παρατηρήσουμε τα φαινόμενα και να τα καταγράψουμε.

Σύμφωνα λοιπόν με την ανάλυσή μας, διαπιστώνουμε τα εξής:

A. Ανθρωπωνύμια.

Για τα ανθρωπωνύμια χρησιμοποιείται η μεταγραφή:

- Kirà Frosini / Marianthi / Marigo*, [Racconti greci contemporanei]
- Skouroyannis / Kostas / Marcos* [Nouvelles grecques d'Épire]

Βρήκαμε και κάποια ανθρωπωνύμια (βαπτιστικά) που έχουν υποστεί προσαρμογή, π.χ το όνομα Γιώργος:

- Georges Roustas / Georges Apostolou* [Nouvelles grecques d'Épire]
- Giorgio Panadreu* [Racconti greci contemporanei]

Το μοναδικό παρωνύμιο που συναντήσαμε, έχει αποδοθεί με την τεχνική της μετάφρασης.

- son surnom, Le Vaurien* [Nouvelles grecques d'Épire]

B. Τοπωνύμια.

Και εδώ παρατηρούμε ότι προτιμάται η τεχνική της μεταγραφής:

- Néa Panagia*, [Racconti greci contemporanei]
- Potamia*, [Nouvelles grecques d'Épire]
- Yannéna*, [Nouvelles grecques d'Épire]

Στο επόμενο παράδειγμα παρατηρούμε ότι υπάρχει μεικτή τεχνική, με μετάφραση του προσδιοριστή + μεταγραφή του ονόματος:

-rue Panépistimiou [Nouvelles grecques d'Épire]

Υπάρχουν και κάποιες πόλεις, όπως η Θεσσαλονίκη και η Κέρκυρα, που διαθέτουν καθιερωμένη, προσαρμοσμένη μορφή στην ξένη γλώσσα και έχουν αποδοθεί με την τεχνική της προσαρμογής.

-Salonico [Racconti greci contemporanei]

-Corfu [Nouvelles grecques d'Épire]

Γ. Εργωνύμια:

Διαπιστώνουμε ότι στους τίτλους βιβλίων και περιοδικών που ήταν τα μόνα εργωνύμια ανάμεσα στα ευρήματά μας, έχουμε μετάφραση του προσδιοριστή που στην περίπτωση μας δεν είναι μέρος του κυρίου ονόματος αλλά υποθέτουμε ότι πρόκειται μάλλον για επαύξηση από τον μεταφραστή, και μεταγραφή του εργωνυμίου.

-Revue I lexi / le quotidien Ta Néa / la revue Diavazo [Nouvelles grecques d'Épire]

Ένας τίτλος βιβλίου βρέθηκε σε μετάφραση:

-La fin de notre petite ville, [Nouvelles grecques d'Épire]

Ως προς την ορθογραφία των κυρίων ονομάτων, διαπιστώνουμε πως και στην περίπτωση της αντίστροφης μετάφρασης, όπου γλώσσα πηγή είναι η ελληνική, και γλώσσα στόχος, στο δικό μας σώμα κειμένων, η ιταλική και η γαλλική, δεν υπάρχει τυποποίηση, αφού στο ένα μετάφρασμα έχουμε την Κυρά Φροσύνη ως *Kirà Frosini* (στα ιταλικά) και στο άλλο ως *Kéra Frossyni* (στα γαλλικά).

Ο προβληματισμός σχετικά με το μείζον ζήτημα της μεταγραφής είναι παρόμοιος και σε αυτή την περίπτωση, αφού η αλλαγή του γλωσσικού κώδικα δημιουργεί εξ αρχής μια ανισορροπία που ο μεταφραστής καλείται να επιλύσει κάθε φορά με τον πιο πρόσφορο τρόπο.

3.1.4. Ζητήματα ορθογραφίας των κυρίων ονομάτων

Ως προς τους κανόνες μεταγραφής των ξένων κυρίων ονομάτων στα ελληνικά, το μεταφραστικό τοπίο είναι αρκετά συγκεχυμένο. Πολλά έχουν ειπωθεί και γραφεί επί του θέματος αυτού, πολλές είναι οι συζητήσεις που γίνονται ακόμα και μέσω διαδικτύου στα φόρουμ των μεταφραστών με κύριες τάσεις την απλογράφηση και την εκ διαμέτρου αντίθετή της, αντιστρεψιμότητα. Στο σώμα κειμένων που εξετάσαμε, διαπιστώνουμε πως και οι δύο αυτές τάσεις είναι παρούσες. Θα εξετάσουμε τον τρόπο με τον οποίο έχουν αποδοθεί τα κύρια ονόματα στα μεταφράσματα που μελετήσαμε και στη συνέχεια θα δούμε εάν και μέσα στο ίδιο βιβλίο, υπάρχει συνέπεια ως προς τον τρόπο απόδοσης του κυρίου ονόματος από τον ίδιο μεταφραστή – και στην περίπτωσή μας επιμελητή.

Απλογράφηση:

Διαπιστώσαμε πως αρκετά κύρια ονόματα ακολουθούν την τεχνική της απλογράφησης. Παραδείγματα:

- της *Λισαβόνας* [Τραγουδώντας τον εθνικό ύμνο –ΑΓΓΛ]
- *Φλωμπέρ* / *Βιέννη* [Η κυρία Μπέρτα Γκάρλαν –ΓΕΡΜ]
- *Λα Μπριγιέρ* / *Τσόρτσιλ* / *Τσέχοφ* / *Μακιαβέλι* [Διηγήματα που σκόρπισαν στο δρόμο –ΙΤΑΛ]
- Η Κλερ [Επιστολές για τον Σεζάν –ΓΕΡΜ]

Αντιστρεψιμότητα:

Συναντήσαμε επίσης κύρια ονόματα που έχουν αποδοθεί με τρόπο που να μας οδηγεί χοντρικά στην ορθογραφία του πρωτότυπου ονόματος.

- *Βιέννη* / *Βρυξέλλες* / *Γκραν Παλαί* / *Γκωγκέν* / *Βαττώ* / *Φλωμπέρ* / *Μπωντλαίρ* [Επιστολές για τον Σεζάν –ΓΕΡΜ]

Κάποια ονόματα μας απασχόλησαν περισσότερο, γιατί τα συναντήσαμε σε πολλά από τα βιβλία του σώματος κειμένων μας. Αυτά είναι τα εξής: Φλωμπέρ – Φλωμπέρ (Flaubert), Μπωντλαίρ –Μποντλέρ (Beaudelaire), Ουγκώ-Ουγκώ (Hugo), Σαιν-Σεν (Saint). Από τον πίνακα που ακολουθεί διαπιστώνουμε πως είναι παρούσες όλες οι τάσεις, αν και αριθμητικά, στα ευρήματά μας, υπερισχύει

η τεχνική της αντιστρεψιμότητας. Επίσης, ακόμα σε κείμενα όπου ο Φλωμπέρ απαντάται ως *Φλομπέρ* ή ο Ουγκώ ως *Ουγκό* εντούτοις, ο Γκωτιέ, εμφανίζεται με την ιστορική γραφή της αντιστρεψιμότητας. Σε άλλο κείμενο, ενώ το -ω- του Φλωμπέρ και του Μπωντλαίρ διατηρούνται, όπως και το -αι-, το Σαιν (Τζον) χάνει το δικό του και απλογραφείται ως *Σεν Τζον*. Ο Πίνακας 3 συνοψίζει τα ευρήματά μας με βάση τα ελληνικά μεταφράσματα που εξετάσαμε.

Πίνακας 3: Διαφορετικές γραφές γαλλικών ονομάτων στα ελληνικά μεταφράσματα

	Théophile Gautier	Flaubert	V. Hugo	Beau- laire	Saint-
Παιδικές και νεανικές αναμνήσεις	Θεόφιλος Γκωτιέ		Ουγκώ		Σαιν- Μαλό
Γασπάρ της νύχτας	Τεοφίλ Γκωτιέ		Ούγος + Ουγκό		Σεν Μπεβ
Διηγήματα που σκόρπισαν...			Βίκτωρος Ουγκό		
Η κυρία Μπέρτα Γκάρλαν		Φλομπέρ			
Οι ωραίες άπιστες	Θεόφιλος Γκωτιέ	Φλομπέρ		Μπωντλέρ + Μπωντλαίρ	
Το κλειδί των ονείρων		Φλομπέρ		Μπωντλαίρ	Σεν-Τζον
Ιστορίες από το καλειδοσκόπ ιο				Μπωντλέρ	
Επιστολές		Φλομπέρ		Μπωντλαίρ	Σαιν-

για τον Σεζάν				Ζερμαίν
Η τελευταία μέρα ενός καταδίκου		Ουγκώ		

Τα παραπάνω ευρήματα μας οδηγούν στο συμπέρασμα πως κάποια κύρια ονόματα εγγράφονται στη συνείδησή μας με την ιστορική γραφή τους κι έτσι αντιστέκονται περισσότερο στην εξέλιξη της ορθογραφίας.

Αξίζει να γίνει ειδική μνεία για το συμφωνικό σύμπλεγμα *-gn-* που υπάρχει στη γαλλική γλώσσα και αποτελεί πραγματικό σκόπελο στον οποίον προσκρούουν όλοι κάποια στιγμή στη μεταφραστική πορεία τους. Κι αυτό, γιατί τουλάχιστον τον Montaigne αργά ή γρήγορα τον συναντούν. Στο δικό μας σώμα κειμένων το σύμπλεγμα *-gn-* έχει αποδοθεί ως εξής:

- ντε Βινύ* [Γασπάρ της νύχτας –ΓΑΛΛ] (de Vigny)
- οδό ντε Μπουργκόν* [Επιστολές για τον Σεζάν –ΓΕΡΜ] (de Bourgogne)
- Μονταίνι, Βινύ* [Οι ωραίες άπιστες –ΓΑΛΛ] (Montaigne – Vigny),
- Μαρινύ* [Η τελευταία μέρα ενός καταδίκου –ΓΑΛΛ] (Marigny)
- Μονταίνιος* [Φράουλα και σοκολάτα –ΙΣΠ] (Montaigne)

Διαπιστώνουμε από τα παραπάνω παραδείγματα πως οι τρόποι επίλυσης του συγκεκριμένου ζητήματος, όπου δεν ακολουθείται η τεχνική του εξελληνισμού όπως στο τελευταίο παράδειγμα με τη χρησιμοποίηση της ιστορικής γραφής (Μονταίνιος), είναι η προσθήκη μίας συλλαβής (Μονταίνι) για την προσομοίωση του ουρανικού έρρινου ήχου, ή η απώλεια του ήχου *-gn-* και η αντικατάστασή του με το ελληνικό *-v-*(Βινύ).

Παρατήρηση

Για την παρούσα έρευνα περιορίσαμε το σώμα κειμένων στα μεταφρασμένα βιβλία και δεν συμβουλευτήκαμε τα πρωτότυπα έργα για συγκριτική μελέτη των κυρίων ονομάτων.

Ωστόσο κατά την ανάλυση των δεδομένων παρατηρήσαμε κάποιες περιπτώσεις στις οποίες θεωρούμε πως έχει προστεθεί μια ενδοκειμενική επεξήγηση (επαύξηση) από τον μεταφραστή, και είναι σκόπιμο να παρουσιαστεί, ως μια σημαντική μεταφραστική τεχνική, που πολλές φορές επιλέγεται για δώσει λύση σε θέματα που αλλιώς θα δυσκόλευαν την κατανόηση του κειμένου από τον αναγνώστη. Στα ακόλουθα παραδείγματα, το προσηγορικό που θεωρούμε πως είναι προσθήκη του μεταφραστή είναι υπογραμμισμένο:

-της γέφυρας Πόντε Ρόσο, από το σοκάκι Κάλε ντέλε Έρμπ, στην περιοχή Τζάτερε [Ιστορίες μέσα από το καλειδοσκόπιο –ΙΤΑΛ]

-του προαστίου Σαιν Ζακ [Παιδικές και νεανικές αναμνήσεις –ΓΑΛΛ]

-στην συνοικία Κόλμαρκτ, στην περιοχή Βίντεν -στον εξώστη του Μπουργκτεάτερ, του Εθνικού Θεάτρου της Βιέννης [Η κυρία Μπέρτα Γκάρλαν –ΓΕΡΜ]

3.1.5. Μεταφραστική συνέπεια ή ασυνέπεια;

Στη συνέχεια, θα εξετάσουμε κατά πόσον στο κάθε μετάφρασμα επιλέγεται μία μεταφραστική στρατηγική η οποία ακολουθείται απαρέγκλιτα σε όλο το κείμενο ή αντίθετα γίνεται χρήση διάφορων μεταφραστικών τεχνικών κατά περίπτωση, χωρίς να διαφαίνεται μια ενιαία φιλοσοφία πίσω από τις επιλογές αυτές. Το ζήτημα αυτό δεν σχετίζεται με το εάν κάποιος είναι καλός ή λιγότερο καλός μεταφραστής και γι' αυτόν τον λόγο τα παραδείγματα θα παρατεθούν χωρίς αναφορά στο βιβλίο από το οποίο προέρχονται, αλλά αναδεικνύει το γεγονός του θολού τοπίου που επικρατεί στον τομέα της απόδοσης των κυρίων ονομάτων και την ανάγκη που υπάρχει για τυποποίηση. Για τον λόγο που προαναφέραμε, δεν θα παραθέσουμε παραδείγματα ασυνέπειας που οφείλονται σε αβλεψίες των μεταφραστών ή των επιμελητών, όπως π.χ. απόδοση του ίδιου κυρίου ονόματος με δύο τρόπους, αλλά μόνο απόδοση της ίδιας κατηγορίας ονόματος με διαφορετική τεχνική.

Από την ανάλυση που διεξαγάγαμε, διαπιστώνουμε πως στα περισσότερα από τα κείμενα που εξετάσαμε, υπάρχει κάποιου είδους μεταφραστική ασυνέπεια.

Χαρακτηριστικά παραδείγματα:

-*Τψεν* (Ibsen), αλλά πιο κάτω στο ίδιο: *Ομάρ Καγιάμ*,

όπου έχουμε για ένα όνομα διπλή αναγραφή (μεταγραφή +μηδενική μετάφραση) ενώ για κάποιο άλλο μόνο μεταγραφή χωρίς να συνοδεύεται από μηδενική μετάφραση,

-Άγιος Ιερώνυμος αλλά πιο κάτω στο ίδιο: *Saint Jérôme*

όπου έχουμε για το ίδιο ανθρωπωνύμιο μία εμφάνιση με εξελληνισμό και μία εμφάνιση σε μηδενική μετάφραση, όταν εμφανίζεται σαν υπογραφή κάποιου ρητού.

Κατά τον ίδιο τρόπο, παρατηρούμε τα ακόλουθα:

-στο *Beast and the Sovereign* αλλά λίγο πιο κάτω στο ίδιο: *Το κείμενό της Can the Subaltern Speak (Μπορεί η υποτελής να μιλήσει;)*,

-στον Άγιο Κάρολο Μπορομέο αλλά λίγο πιο κάτω: *από τη Santa Maria della Conciliazione*,

-σιγοτραγουδώντας το «Ευτυχισμένες στιγμές» αλλά λίγο πιο κάτω: *τις πρώτες στροφές του The Londonderry Air*,

-με τον *Sigmund Freud* αλλά λίγο πιο κάτω: *της θεωρίας του Φρόιντ*,

-εκκλησία του Καρόλου αλλά λίγο πιο κάτω: *στο σταθμό Φραντς-Γιόζεφ*,

-του Σεζάν αλλά λίγο πιο κάτω: *του Roland Barthes* (σε εισαγωγή),

-μια μπουκάλα *Cutty Sark* αλλά λίγο πιο κάτω: *ένα μπουκάλι Στολίσιναγια*,

-η Πραγματεία *περί Σπουδών* αλλά λίγο πιο κάτω: *το Soirées de Saint-Petersbourg*,

-Αβελάρδος αλλά λίγο πιο κάτω: *Ελοϊζ*,

-αναχώρηση για το *Τρεγκλαμύς* αλλά πιο κάτω: *της περιοχής Aquitaine*,

-Αγίου Λουδοβίκου αλλά λίγο πιο κάτω: *Σαιν-Μισέλ*,

-Ενρί ντε Λατούς αλλά λίγο πιο κάτω: *Ερρίκος, Κάρολος Στ'*,

-στην οδό ντε Σαιν αλλά λίγο πιο κάτω: *στο φωμπούρ Σαιν-Ζερμαίν*,

-Γκραν Παλαί αλλά λίγο πιο κάτω: *Hotel Orloff*,

-μονάχα *Αριέλ* αλλά λίγο πιο κάτω: *διόπτρα Bushnell*,

-της Λάουρα, του *Ροδόλφο* αλλά λίγο πιο κάτω: *της Μάγδας, της Όλγας*,

-Αγία Άγκατα αλλά λίγο πιο κάτω: *Σαν Τζοβάνι*,

-βία *Μάρε* αλλά λίγο πιο κάτω: *οδός Οστιένσε*,

-συλλογή ποιημάτων για τον Αλμενδάρες αλλά λίγο πιο κάτω: στην ποίηση της Flor ,

-η Maria Callas αλλά λίγο πιο κάτω: ο Κάρολος Μαρξ.

Ως προς την ορθογραφία:

-η πόλη του Ις αλλά και: ο άγιος Υβ [στο ίδιο μετάφρασμα]

-Κλερ αλλά και: Γκωγκέν [στο ίδιο μετάφρασμα]

Πρέπει, ωστόσο να σημειώσουμε ότι επειδή καθένα από τα βιβλία που εξετάσαμε έχει μεταφραστεί από μια ομάδα μεταφραστών, παρόμοιες μεταφραστικές ασυμφωνίες είναι αναμενόμενες. Τις μελετάμε όμως ως γενικό φαινόμενο το οποίο εμφανίζεται και σε κείμενα ενός μεταφραστή.

3.2. Ανάλυση των αποτελεσμάτων του ερωτηματολογίου

Όπως αναφέραμε στην ενότητα 2.3, κατά τη συγκέντρωση του υλικού μας προέκυψε ένας προβληματισμός ο οποίος οδήγησε στην ανάγκη να έρθουμε σε επαφή με κάποιους από τους υπεύθυνους καθηγητές–επιμελητές των βιβλίων που αποτέλεσαν το σώμα κειμένων της παρούσας εργασίας. Σκοπός μας ήταν να αποκτήσουμε μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα για την άποψη που έχουν οι συγκεκριμένοι καθηγητές-μεταφρασεολόγοι για την απόδοση των κυρίων ονομάτων και τον τρόπο με τον οποίο έγιναν ορισμένες επιλογές στα συγκεκριμένα βιβλία. Έτσι δημιουργήθηκε ένα ερωτηματολόγιο με 10 ερωτήσεις που κάλυπταν κάποια ακανθώδη και δυσεπίλυτα ζητήματα γύρω από το κύριο όνομα, όπως ποια ορθογραφία προτιμούν ή εάν επιλέγουν τη μηδενική μετάφραση ή τη μεταγραφή. Από τις επαφές που είχαμε αντλήσαμε πολύ χρήσιμες πληροφορίες.

Στην ερώτηση (1) εάν τους προβληματίσε η μετάφραση των κυρίων ονομάτων στα συγκεκριμένα βιβλία, η απάντηση ήταν θετική, ενώ σε μία περίπτωση του *Γασπάρ της νύχτας* μάς δηλώθηκε πως κατά την επιμέλεια προέκυψε η ανάγκη αλλαγής της αρχικής μεταφραστικής τεχνικής ώστε να σπάσει η ομοιογένεια και η απόλυτη συστηματικότητα στην απόδοση για να αποδοθεί καλύτερα το πνεύμα

του πρωτοτύπου δεδομένου πως μιλάει κάποιες στιγμές ο ήρωας νηφάλιος και άλλες στιγμές υπό τη λογική της τρέλλας.

Στην ερώτηση εάν ακολουθήθηκε μία μεταφραστική στρατηγική ή επί μέρους τεχνικές, ερώτηση (2), όλες οι απαντήσεις που λάβαμε συγκλίνουν στην επιλογή της φωνητικής μεταγραφής των κυρίων ονομάτων και στον εξελληνισμό όσων είναι γνωστών με μια ιστορική γραφή, εκτός κι αν συντρέχει κάποιος λόγος να μεταφραστούν, όπως π.χ. τα παρωνύμια.

Αναφορικά με την επιλογή μηδενικής μετάφρασης ή μεταγραφής ως γενική αρχή, ερώτηση (6), ως προς τον τρόπο απόδοσης των ανθρωπωνυμίων, προτιμάται από όλους τους ερωτηθέντες η μεταγραφή, τόσο στα λογοτεχνικά κείμενα, που έχουν επιμεληθεί στο συγκεκριμένο σώμα κειμένων, όσο και στα θεωρητικά, όπου όμως προσθέτουν πως θα πρέπει ίσως η μεταγραφή αυτή να συνοδεύεται κατά την πρώτη μόνο εμφάνιση του ονόματος με τη μηδενική μετάφραση σε παρένθεση, για λόγους ενδεχόμενης έρευνας. Τονίστηκε δε, ότι η μηδενική μετάφραση των ανθρωπωνυμίων των συγγραφέων είναι μια λανθασμένη πρακτική που τείνει να επικρατήσει τα τελευταία χρόνια και στα εξώφυλλα των βιβλίων, με αποτέλεσμα όμως μας δήλωσαν, η ευκολία του ενός (του μεταφραστή ή του επιμελητή) να γίνεται δυσκολία των πολλών, που αδυνατούν να διαβάσουν το ανθρωπωνύμιο. Επίσης, ένας ερωτηθείς παρατήρησε πως η πρακτική αυτή δημιουργεί πρόβλημα και στην τήρηση της βιβλιογραφίας, ως προς το αν θα ενταχθεί ένα βιβλίο στην ξενόγλωσση ή στην ελληνόγλωσση βιβλιογραφία με βάση το αλφάβητο στην οποία βρίσκεται το όνομα του συγγραφέα, ενώ ως προς την εύρεση της καθιερωμένης γραφής τους, υπάρχουν κάποια παλαιά λεξικά που περιέχουν κύρια ονόματα, τα οποία μπορεί ο μεταφραστής να συμβουλευτεί. Ενδεικτικά ο κύριος Βάρσος ανέφερε το γαλλοελληνικό *Λεξικόν της καθ' ημάς ελληνικής διαλέκτου* του Σκαρλάτου Βυζάντιου και το *Λεξικόν της γαλλικής γλώσσης*, του Γρηγορίου Ζαλίκογλου. Ως προς τα τοπωνύμια προτιμάται από όλους η εξελληνισμένη μορφή και όπου δεν υπάρχει τότε επιλέγεται η μεταγραφή τους.

Όσον αφορά την ορθογραφία των κυρίων ονομάτων που προέρχονται κυρίως από δυτικοευρωπαϊκές γλώσσες, ερώτηση (6), οι απόψεις φαίνεται να δίστανται. Είχαμε μία άποψη που τάσσεται υπέρ της πλήρους απλογράφησης, ακόμα και για

τα καθιερωμένα ονόματα, τα οποία, όπως μας είπαν, πρέπει να εκσυγχρονιστούν, κάτι που έχει γίνει μερικώς, ενώ αρκούν το –i- και το –o- για να δηλώσουν όλους τους συνδυασμούς φωνηέντων μιας γλώσσας πηγής. Από την άλλη πλευρά, ακούσαμε επιχειρήματα υπέρ της αντιστρεψιμότητας σε μια προσπάθεια να μεταφέρεται τόσο η ορθογραφία όσο και η προφορά του ξένου ονόματος ή υπέρ της ακριβέστερης φωνητικής απόδοσης με τις ανάλογες επιλογές. Υποστηρίχθηκε επίσης ότι τα θηλυκά εξελληνισμένα ανθρωπωνύμια θα πρέπει να κλίνονται, π.χ. της *Εύας*, διότι αλλιώς ηχούν αφύσικα. Σε άλλη περίπτωση μας απάντησαν πως διαφωνούν πλήρως με την κατάργηση των διπλών συμφώνων αλλά και με την απλοποίηση, ιδιαιτέρως όταν αυτή συμβαίνει σε καθιερωμένα ονόματα, όπως π.χ. να γράφεται *Σέξπιρ*, αντί για το ιστορικό *Σαίξπηρ*.

Όσον αφορά τη γραφή των ονομάτων που έχουν καθιερωθεί από το χρόνο, ερώτηση (8), τρεις από τις τέσσερις απαντήσεις που λάβαμε τάσσονται υπέρ της διατήρησης της ιστορικής γραφής, αφού δεν μπορεί να αλλάξει π.χ. ο *Ιούλιος Βερν*, ή τα βιβλικά ονόματα, ενώ μία άποψη είναι υπέρ της αλλαγής όλων, αλλιώς, όπως ειπώθηκε χαρακτηριστικά, «θα λέγαμε ακόμα τον *Σίλλερ*, *Σχίλλερο*».

Στην ερώτηση (4) εάν έχουν υπάρξει υποδείξεις από τους εκδότες ως προς τον τρόπο απόδοσης των κυρίων ονομάτων, οι απαντήσεις ήταν όλες αρνητικές, τόσο για τα συγκεκριμένα βιβλία του προγράμματος του μεταπτυχιακού, όσο και για βιβλία εκτός του προγράμματος.

Ως προς το κατά πόσον συζητήθηκε η απόδοση των ονομάτων με την ομάδα εργασίας, ερώτηση (5), οι απαντήσεις ήταν στην πλειοψηφία τους θετικές σε μία περίπτωση δε, τονίστηκε πως ακούστηκαν πολλές και διαφορετικές απόψεις, μέχρι να καταλήξουν σε έναν ενιαίο τρόπο απόδοσής τους. Υπήρξε όμως και μία περίπτωση κατά την οποία δεν τέθηκε από την αρχή το θέμα αυτό και τα ανθρωπωνύμια του κειμένου αποδόθηκαν χωρίς ιδιαίτερη συζήτηση με μια ομοιόμορφη μεταγραφή αλλά κατά την τελική διόρθωση του μεταφράσματος προέκυψε η ανάγκη να αποκτήσουν «μια αλλοπρόσαλλη παλαιότητα» που την ζητούσε το ίδιο το κείμενο, και μιλάμε πάλι για την περίπτωση του *Γασπάρ της νύχτας*, ώστε να αφήσει την ίδια αίσθηση στον αναγνώστη όπως και το κείμενο στη γλώσσα πηγής.

Σχετικά με τα όρια του κυρίου ονόματος, ερώτηση (7), τη μεταγραφή ή μετάφραση του προσδιοριστή δηλαδή, όλες οι απαντήσεις που είχαμε συγκλίνουν στην άποψη να μεταφράζεται ο προσδιοριστής και να ακολουθεί το κύριο όνομα σε μεταγραφή ή ενδεχομένως, μετάφραση. Τονίστηκε, επίσης, πως η ερώτηση αυτή δεν μπορεί να έχει μία και μόνο απάντηση, αφού μεταξύ άλλων, υπάρχει το ζήτημα με την ύπαρξη άρθρων, λόγω των οποίων πολλές φορές είναι δύσκολο να αποκοπεί ο προσδιοριστής από το κύριο όνομα, όπως π.χ. *place de la Concorde*, το οποίο μπορεί να αποδοθεί ως: *πλατεία ντε λα Κονκόρντ*, *πλατεία Κονκόρντ*, ή να παραμείνει *πλας ντε λα Κονκόρντ*. Έτσι, κάθε φορά ο μεταφραστής καλείται να κάνει μια νέα επιλογή.

Αναφερόμενοι στην ερώτηση (9) σχετικά με την απόδοση των τίτλων βιβλίων που δεν έχουν μεταφραστεί στα ελληνικά, λάβαμε την απάντηση της επιλογής της αυτοσχέδιας μετάφρασης με τον πρωτότυπο τίτλο σε παρένθεση, αλλά και της μηδενικής μετάφρασης μόνο, ώστε να υπάρχει η δυνατότητα παραπομπής στο πρωτότυπο έργο.

Όσον αφορά τέλος, ερώτηση (10), την ύπαρξη υποσημειώσεων, και την προτίμηση ανάμεσα σε υποσελίδιες ή στο τέλος του βιβλίου, όλες οι απαντήσεις συμφωνούν ως προς τον περιορισμό τους στις απολύτως απαραίτητες, να μην γίνεται όπως ελέχθη χαρακτηριστικά, ο «μεταφραστής, δάσκαλος». Οι τρεις εκ των τεσσάρων ερωτηθέντων απάντησαν πως προτιμούν τις υποσελίδιες σημειώσεις, για να μην διακόπτεται η ροή της ανάγνωσης, ειδικά στα λογοτεχνικά κείμενα, όπως υποστήριξε ο ένας, ενώ υπήρξε και ένας που έτεινε προς τη συγκέντρωσή τους στο τέλος του βιβλίου, με το σκεπτικό ότι το μετάφρασμα οφείλει να διαβάζεται και να «στέκει» από μόνο του και άρα θα ανατρέξει στο πίσω μέρος ο αναγνώστης που συνειδητά επιθυμεί να αναζητήσει την επιπλέον πληροφορία.

3.3. Σύνθεση των αποτελεσμάτων – Σχολιασμός – Προτάσεις

Για την παρούσα εργασία εξετάσαμε περίπου 2.500 κύρια ονόματα όλων των κατηγοριών. Αναλύσαμε τις τεχνικές απόδοσης που έχουν επιλεγεί ανάλογα με

την κατηγορία του κυρίου ονόματος και το είδος του κειμένου από το οποίο προέρχεται και στη συνέχεια, εξετάσαμε τους ορθογραφικούς κανόνες μεταγραφής που ακολουθούνται σε κάποια συγκεκριμένα ονόματα.

Απαντώντας στο ερευνητικό ερώτημα που είχαμε θέσει εξαρχής, αναφορικά με τις κυρίαρχες μεταφραστικές τάσεις της εποχής, αυτό που διαπιστώσαμε από την ανάλυσή μας είναι πως στην πλειοψηφία των περιπτώσεων, η τεχνική που επικρατεί για την απόδοση των κυρίων ονομάτων είναι η μεταγραφή.

Ειδικότερα, στα ανθρωπωνύμια, πέραν της μεταγραφής, ως εξαίρεση μόνο συναντήσαμε τη μηδενική μετάφραση τόσο στα λογοτεχνικά μεταφράσματα όσο και στα θεωρητικά κείμενα. Πρέπει να σημειώσουμε επίσης, πως στα δεδομένα που αναλύσαμε, για όσα ανθρωπωνύμια υπάρχει εξελληνισμένος τύπος από παλαιότερες εποχές, έχει επιλεγεί αυτή η ιστορική γραφή τους ενώ η μετάφρασή τους δεν τίθεται ως επιλογή.

Όσον αφορά τα τοπωνύμια, κι εδώ συναντήσαμε ποικίλες τεχνικές, με κυρίαρχη και πάλι τη μεταγραφή. Από τις περιπτώσεις μετάφρασης των τοπωνυμίων που συναντήσαμε, οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι η επιλογή αυτή εξαρτάται τόσο από το είδος του κειμένου πηγής όσο και από τη σημασιολογική θέση που κατέχει το τοπωνύμιο μέσα στο κείμενο. Εάν το τοπωνύμιο ορίζει μόνο τον χώρο της δράσης και το σημασιολογικό του περιεχόμενο δεν αλλάζει τη γνώση του αναγνώστη σε σχέση με το κείμενο, τότε αποδίδεται με μεταγραφή.

Στην ευρεία κατηγορία των εργωνυμίων, στην οποία περιλαμβάνονται πολλές κατηγορίες κυρίων ονομάτων, συναντήσαμε όλες τις τεχνικές. Πολλά από τα δεδομένα που ανήκουν εδώ ήταν σε μεταγραφή, τόσο εταιρικά σήματα όσο και ονόματα επιχειρήσεων. Τις ίδιες όμως υποκατηγορίες τις είδαμε και σε μηδενική μετάφραση αλλά και σε μετάφραση (ιδιαίτερα τα ονόματα εστιατορίων, ξενοδοχείων). Οι τίτλοι έργων (ονομασίες πινάκων, τίτλοι τραγουδιών, βιβλίων) βρέθηκαν ως επί το πλείστον σε μετάφραση και πιο σπάνια σε μηδενική μετάφραση, ενώ οι τίτλοι εφημερίδων και περιοδικών αντιστέκονται περισσότερο στη μεταγραφή αφού τα συναντήσαμε εξίσου συχνά σε μηδενική μετάφραση.

Τέλος, η κατηγορία των πραξωνυμίων, είχε μικρή παρουσία στα δεδομένα που συλλέξαμε. Εν τούτοις, παρατηρήσαμε πως έχουν αποδοθεί όλα με την τεχνική της μετάφρασης.

Όσον αφορά την περίπτωση των εισαγωγών των βιβλίων που αναλύσαμε, αν και πρόκειται για πρωτότυπη παραγωγή λόγου κι όχι για μεταφράσματα που μας αφορούν κατά κύριο λόγο, διαπιστώσαμε πως εκεί τα εργωνύμια βρίσκονται συχνότερα σε μηδενική μετάφραση.

Αυτό που διαπιστώσαμε από την ανάλυσή μας, είναι ότι οι μεταφραστές επιστρατεύουν όλες τις τεχνικές που έχουν στη διάθεσή τους προκειμένου να αποδώσουν τα κύρια ονόματα όλων των κατηγοριών με τον πιο κατάλληλο τρόπο, ανάλογα με την περίπτωση. Ωστόσο, από την ποσοτική ανάλυση που διεξαγάγαμε, διαπιστώνουμε πως η τεχνική της μεταγραφής προβάλλει ως η κυρίαρχη μεταφραστική τάση στην απόδοση των κυρίων ονομάτων στο διάστημα των δεκαπέντε τελευταίων ετών, στα οποία ανήκουν τα βιβλία που αναλύσαμε.

Πρέπει να σημειώσουμε πως η μεταγραφή είναι και η δική μας επιλογή, στην παρούσα εργασία, παρότι σε θεωρητικά κείμενα είτε μεταφρασμένα είτε και πρωτότυπα συνηθίζεται η μηδενική μετάφραση των ανθρωπωνυμίων. Συντασσόμαστε όμως, και σε αυτό βοήθησαν πολύ οι συζητήσεις που είχαμε με κάποιους από τους καθηγητές επ' ευκαιρίας του ερωτηματολογίου, που ενίσχυσαν τη θέση μας, με την άποψη που λέει πως ο αναγνώστης πρέπει να είναι σε θέση να αναγνωρίζει ένα κύριο όνομα και να το διαβάσει στη γλώσσα του και, ειδικά για την περίπτωση της ελληνικής, στο οικείο αλφάβητο. Θεωρούμε επίσης πως με τον τρόπο αυτόν δεν μειώνεται η αξιοπιστία ενός θεωρητικού κειμένου, αντιθέτως φανερώνεται σεβασμός στον αποδέκτη του κειμένου, γλιτώνει από παρανοήσεις και αποδίδει στην κάθε γλώσσα στόχο τη δυνατότητα ευελιξίας που έχει να αναπαράγει διαφορετικούς φθόγγους, έστω και με κάποιες αναπόφευκτες αποκλίσεις.

Σε μια έρευνα διπλωματικής εργασίας, υπάρχουν κάποιοι περιορισμοί. Κατ' αρχάς, ο χρόνος εκπόνησής της είναι περιορισμένος και η έκτασή της συγκεκριμένη. Κατά συνέπεια, το εύρος και το βάθος της ανάλυσης οφείλει να προσαρμοστεί σε αυτές τις δύο παραμέτρους. Τα κείμενα που εξετάσαμε εμείς προέρχονται από ένα πανεπιστημιακό/ακαδημαϊκό πλαίσιο, ωστόσο έχουν

μεταφραστεί όχι από έναν μεταφραστή αλλά από μεταφραστικές ομάδες, και ως εκ τούτου, κάποιες από τις διαπιστώσεις μας δεν μπορεί παρά να οφείλονται και στα παραπάνω δεδομένα.

Ενδεχομένως σε μια επόμενη έρευνα, να ήταν χρήσιμο ένα ευρύτερο σώμα κειμένων στο οποίο να παρατηρηθούν και άλλες μεταφραστικές τεχνικές, όπως που στο δικό μας περιορισμένο σώμα δεν υπήρχαν. Χρήσιμο θα ήταν επίσης να αναζητηθούν και τα πρωτότυπα κείμενα ώστε η ανάλυση να γίνει πιο ακριβής. Η συγκριτική ανάλυση μπορεί να ανιχνεύσει άλλες τεχνικές, όπως π.χ. την παράλειψη, την επαύξηση ή την επεξήγηση που εμείς δεν ήμαστε σε θέση να διαπιστώσουμε. Επιπλέον, με ένα μεγαλύτερο δείγμα υλικού που θα περιλαμβάνει περισσότερα βιβλία από κάθε κειμενικό είδος και με σύγκριση των κυρίων ονομάτων στα κείμενα πηγές με τη απόδοσή τους στα κείμενα στόχους, τα αποτελέσματα θα δείξουν εάν η τυποποίηση είναι αδύνατη ή εάν μπορεί να επιτευχθεί, και με ποιους κανόνες.

Λαμβάνοντας υπόψη τα στοιχεία που προέκυψαν από την ανάλυσή μας, όπως τα συνοψίσαμε παραπάνω, μπορούμε να καταλήξουμε σε κάποιες βασικές αρχές:

Θεωρούμε πως καλό είναι τα κύρια ονόματα όλων των κατηγοριών να αποδίδονται πάντοτε με μεταγραφή. Όσο για τη μηδενική μετάφραση, δεν υπάρχει λόγος μέσα σε ένα κείμενο, να παρεισφρέει ένα διαφορετικό αλφάβητο, το λατινικό, διακόπτοντας της ροή της ανάγνωσης, βάζοντας ενίοτε σε σκέψεις τον αναγνώστη και θεωρώντας πως εκείνος είναι υποχρεωμένος να κάνει την ερευνητική εργασία της αναζήτησης της προφοράς που ενδεχομένως γλιτώνει ο μεταφραστής. Επίσης, μοιάζει σαν η ελληνική γλώσσα να αναγνωρίζει το λατινικό αλφάβητο ως επίσημο αλφάβητό της και τους πάσης φύσεως αναγνώστες ως παντογνώστες. Ωστόσο, δεν μπορούμε να εξελληνίζουμε τα σύγχρονα ανθρωπωνύμια, όπως ήταν η συνήθης πρακτική στο παρελθόν. Έτσι, αποδίδουμε με εξελληνισμό μόνο εκείνα τα κύρια ονόματα που έχουν μια ιστορική γραφή παγιωμένη από το χρόνο, π.χ. *Γουλιέλμος Τέλος* αλλά ο *πρίγκιπας Γουίλιαμ της Αγγλίας*.

Από την άλλη πλευρά, υπάρχουν κάποια κύρια ονόματα τα οποία έχουν αποδοθεί λανθασμένα. Στην περίπτωση αυτή, είμαστε υπέρ της άποψης που λέει

ότι καλό είναι να μην τα διορθώνουμε, αλλά να παραμένει το όνομα όπως είναι γνωστό, όπως για παράδειγμα, *Τσώρτσιλ* αντί για το ορθό *Τσέρτσιλ*.

Επίσης, καλό είναι τα θηλυκά ονόματα που έχουν εξελληνιστεί να κλίνονται. Έτσι θα αποφεύγονται περιπτώσεις που ξενίζουν τον αναγνώστη και ηχούν αφύσικες, όπως π.χ. *της Μαρία, της Άννα*.

Στην περίπτωση των θεωρητικών κειμένων, ενδεχομένως να είναι χρήσιμο και σκόπιμο να υπάρχει το κάθε όνομα και στο λατινικό αλφάβητο ώστε να μπορεί να γίνει αναζήτηση σε πρωτότυπη βιβλιογραφία, για ερευνητικούς σκοπούς. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί είτε με έναν συγκεντρωτικό πίνακα ονομάτων στο τέλος του βιβλίου είτε με διπλή αναγραφή κατά την πρώτη εμφάνιση του ονόματος και στη συνέχεια αυτό να εμφανίζεται με μεταγραφή.

Όσον αφορά τα τοπωνύμια, οι προσδιοριστές καλό είναι να μεταφράζονται ώστε να δηλώνεται στον αναγνώστη τι είδους είναι το τοπωνύμιο που ακολουθεί, και τα ίδια τα τοπωνύμια να μεταγράφονται. Μπορούν επίσης να μεταφραστούν, στην περίπτωση που το σημασιολογικό περιεχόμενό τους, έχει βαρύνουσα θέση για τη δήλωση του χώρου ή το περιεχόμενο του κειμένου. Για παράδειγμα, η ύπαρξη ενός δρόμου με το όνομα «*οδός Χαράς*» σε μια ζοφερή και μυστηριώδη κατά τα λοιπά γειτονιά.

Το ίδιο ισχύει και για κάποια εργωνύμια, για τα οποία θεωρούμε πως ο αναγνώστης πρέπει να είναι σε θέση να αναγνωρίζει τις όποιες συνδηλώσεις μπορεί να περιέχονται σε μία επιλογή τους.

Πιστεύουμε τέλος, πως για τα κύρια ονόματα που εντάσσονται στην κατηγορία των πραξωνυμίων, ή ίδια η πρακτική μάς δείχνει πως οφείλουν πάντοτε να μεταφράζονται, διότι πρόκειται για θεσμούς, ενώσεις, ιστορικά γεγονότα κτλ. Εξάιρεση αποτελούν ορισμένοι θεσμοί που είναι παγκοσμίως γνωστοί με το ίδιο ακρωνύμιο όπως, π.χ. *UNESCO*. Κάποιοι άλλοι θεσμοί μπορούν επίσης να εμφανίζονται σε μετάφραση και να ακολουθεί ή διεθνής ονομασία τους σε παρένθεση, όπως π.χ. *Βορειοατλαντική συμμαχία (NATO)*.

Ως προς τους ορθογραφικούς κανόνες μεταγραφής, για τους οποίους πολύς λόγος έχει γίνει τα τελευταία χρόνια και συνεχίζει να γίνεται, πιστεύουμε πως καλό είναι να ακολουθείται η μέθοδος της αντιστρεψιμότητας η οποία παραπέμπει

σε γενικές γραμμές τόσο στη φωνητική απόδοση όσο και στην ορθογραφική παράστασή τους, όπως π.χ. *Βιέννη, Γκωγκέν*.

Κατόπιν αυτών, και αφού διαπιστώσαμε την πολυπλοκότητα του ζητήματος της απόδοσης των κυρίων ονομάτων, πιστεύουμε πως το σημαντικότερο είναι να προσπαθούμε το μεταφρασμένο κείμενο να διέπεται από μια συνέπεια και οι μεταφραστικές επιλογές να ακολουθούν μία λογική. Μέσα από την ανάλυση που διεξαγάγαμε καταλήγουμε στο συμπέρασμα πως οι εξαιρέσεις είναι αναπόφευκτες, η δυσκολία να διατηρηθεί απόλυτη ομοιομορφία είναι φανερή, καθώς οι παράμετροι που υπεισέρχονται κάθε φορά είναι πολλές και ενίοτε διαφορετικές. Ενδεχομένως ωστόσο, το ζητούμενο να μην είναι η απόλυτη τυποποίηση, αλλά η σταθερή επιλογή και η συνέπεια που θα σέβεται τόσο το κείμενο της γλώσσας πηγής όσο και τον αναγνώστη της γλώσσας στόχου.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Στα κεφάλαια που προηγήθηκαν προσπαθήσαμε να αποτυπώσουμε τις τάσεις που επικρατούν στις μέρες μας για την απόδοση των κυρίων ονομάτων, στηριζόμενοι σε ένα σώμα μεταφρασμένων κειμένων της τελευταίας δεκαπενταετίας, το οποίο αποτυπώνει επίσης ολόκληρη την εκδοτική πορεία ενός διατμηματικού ΠΜΣ που σημάδεψε τον χώρο της μετάφρασης-μεταφρασεολογίας στην Ελλάδα.

Η ανάλυση του υλικού που συλλέξαμε από τα συγκεκριμένα βιβλία μάς επέτρεψε να χαρτογραφήσουμε τις τάσεις της εποχής αλλά και να αποτυπώσουμε την πληθώρα των διαφορετικών περιπτώσεων και των ποικίλων παραγόντων που επεμβαίνουν στην απόδοση ενός κυρίου ονόματος. Επίσης, κάναμε μια επισκόπηση των σύγχρονων μεταφρασεολογικών θεωριών αλλά και των απόψεων Ελλήνων και ξένων θεωρητικών, περί της απόδοσης των κυρίων ονομάτων.

Η μεταφραστική διαδικασία αποτελεί μια δημιουργία, στην οποία υπεισέρχονται ποικίλες παράμετροι. Λόγω της φύσεως της γλώσσας, που μπορεί να αναπαράγει ακριβώς την ίδια φράση με αμέτρητους διαφορετικούς τρόπους, δεν θα υπάρξει ποτέ μια κλειστή και τυποποιημένη βάση δεδομένων από την

οποία ο μεταφραστής να αντλεί όποιο στοιχείο χρειάζεται από μια γλώσσα πηγή και να το τοποθετεί στο μετάφρασμα σε μια γλώσσα στόχο. Αντιθέτως, δεν θα σταματήσει να κάνει επιλογές, που άλλοτε θα κρίνονται περισσότερο και άλλοτε λιγότερο επιτυχείς. Εξ ου και η αγωνία του μεταφραστή, όπως λέει ο Μίλτος Φραγκόπουλος (2003), την οποία κανένας αναγνώστης δεν συνειδητοποιεί ποτέ.

Ελπίζουμε η παρούσα εργασία να αποτελέσει μια βάση που θα χρησιμεύσει σε μελλοντικούς ερευνητές να αναλύσουν περαιτέρω τη μεγάλη κατηγορία των κυρίων ονομάτων, αναλύοντας περισσότερα μεταφράσματα με περισσότερες τεχνικές απόδοσης, και να καταλήξουν, ίσως, σε κάποια τυποποίηση που θα βοηθούσε τους μεταφραστές στο έργο τους.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

- Agafonov, C. Grass, T., Maurel D., Rossi-Gensane, N., Savary, A. (2006). La traduction multilingue des noms propres dans PROLEX. *Meta, journal des traducteurs, vol. 51* (No 4), σσ. 622-636.
- Al-Hamly, M. & Farghal, M. (2015). The translation of proper nouns into Arabic. *Babel, vol. 61* (No 4), σσ. 511-526.
- Ballard, M. (2001). *Le nom propre en traduction*. Paris : Ophrys.
- Berman, A. (1985/1999). *La traduction et la lettre ou l'auberge du lointain*. Paris : Seuil.
- Brisset, F. (2010). What's in a name? La traduction onomastique dans les versions françaises de Woody Allen. *Syn-Thèses revue annuelle 3 Traduction : médiation, négociation, communication*, σσ. 53-73.
- Collins. (2009). *Collins Cobuild Advanced Dictionary*. Boston: Heinle.
- Daille, B., Fourour, N., Morin, E. (2000). Catégorisation des noms propres : une étude en corpus. *Cahiers de Grammaire* (No 25), σσ. 115-129.
- Folkart, B. (1986). Traduction et remotivation onomastique. *Meta : journal des traducteurs, vol.31* (No 3), σσ. 233-252.
- Friburger, N. (2006). Linguistique et reconnaissance automatique des noms propres. *Meta, journal des traducteurs, vol. 51* (No 4), σσ. 637-650.
- Grammenidis, S. (2002). Le traducteur face à l'élément culturel du texte à traduire. *Στο Traduire au XXème siècle : tendances et perspectives*. Θεσσαλονίκη: Διεθνές Συνέδριο για τη μετάφραση, ΑΠΘ, σσ. 197-205.
- Grass, T. (2006). La traduction comme appropriation : le cas des toponymes étrangers. *Meta, journal des traducteurs, vol. 51* (No 4), σσ. 660-670.
- Grevisse, M. (1988). *Le bon usage*. 12me ed. Paris : Duculot.
- Humbley, J. (2006). La traduction des noms d'institutions. *Meta, journal des traducteurs, vol. 51* (No 4), σσ. 671-689.
- Jaleniauskiéné, E. C. (2009). The Strategies for Translating Proper Names in Children's Literature. *Studies about langages* (No15), σσ. 31-42.
- Ladmiral, J.-R. (1986). Sourciers et ciblistes. *Revue d'esthétique*, (No 12).

- Lecuit, E. (2012). *Les tribulations d'un nom propre en traduction*. (Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή), Université de Tours.
- Leroy, S. (2004). *Le nom propre en français*. Paris : Ophrys.
- Lungu-Badea, G. (2011). *La traduction (im)propre du nom propre littéraire*. Ανάκτηση στις 10/03/2017 από <https://www.academia.edu/>: https://www.academia.edu/7275078/La_traduction_im_propre_du_nom_propre_litt%C3%A9raire
- Mizani, S. (2008). *Proper names and translation*. Ανάκτηση στις 27/02/2017, από <http://www.bokorlang.com/journal/45proper.htm> translation journal.
- Newmark, P. (1981). *Approaches to translation*. Shanghai Foreign Language Education Press.
- Nord, C. (2003). Proper names in Translations for Children. Alice in Wonderland as a case in Point. *Meta, journal des traducteurs*, vol. 48 (No 1-2), σσ. 182-196.
- Paliczka. (χ.χ.). *Nom propre et ses dérivés en traduction*. Université de Silésie, Institut des langues romanes et de traduction.
- Pantazara, M. (2010). Typologie et traduction des noms d'institutions. *Syn-Thèses revue annuelle 3 Traduction : médiation, négociation, communication*, σσ. 137-154.
- Papadima, M. (2002a). La poétique des villes: un défi à la traduction. *Les cahiers du Bosphore XLIII, Actes du 11e colloque international sur la traduction organisé par l'Université Technique de Yildiz, Vol. 1*, σσ. 209-220.
- Papadima, M. (2002b). Traduire la ville. *Traduire au XXème siècle : tendances et perspectives*. Θεσσαλονίκη: Διεθνές Συνέδριο για τη μετάφραση, ΑΠΘ, σσ. 416-423.
- Parianou, A. (2007). Translating proper names: a functionalist approach. *Names*, vol.55 (No 4), σσ. 407-416.
- Pour, B. S. (2009). *How to translate personal names*. Ανάκτηση από <http://translationjournal.net/journal/50proper.htm>.
- Risterucci-Roudnicky, D. (2008). *Introduction à l'analyse des oeuvres traduites*. Paris : Armand Colin.

- Sakhno, S. (2006). Nom propre en russe : problèmes de traduction. *Meta, journal des traducteurs*, vol. 51 (No 4), σσ. 706-718.
- Särkkä, H. (2007). Translation of Proper Names in Non-fiction Texts. *Translation Journal*, vol. 11 (No 1).
- Sobhy, C. (χ.χ.). *La traduction du nom propre*. Ανάκτηση στις 02/05/2017, από: http://atida.org/french/index.php?option=com_content&view=article&id=4:1a-traduction-du-nom-propre&catid=8:etudes&Itemid=6
- Vaxelaire, J.-L. (2006). Pistes pour une nouvelle approche de la traduction automatique des noms propres. *Meta, journal des traducteurs*, vol. 51 (No 4), σσ. p.719-738.
- Vinay, J. P., Darbelnet, J. (1958/1977). *Stylistique comparée du français et de l'anglais*. Paris : Didier.

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

- Γεωργακοπούλου, Α. & Γούτσος, Δ. (1999-2011). *Κείμενο και επικοινωνία*. Αθήνα: Πατάκης.
- Γεωργίου, Π. (2006). Η απόδοση των Προσωπωνυμίων στο Χώρο της Λογοτεχνικής Μετάφρασης. *1η Συνάντηση Νέων Μεταφρασεολόγων "Μεταφρασεολογικές σπουδές και έρευνα στην Ελλάδα"*. Θεσσαλονίκη.
- Γραμμενίδης, Σ. (2009). *Μεταφράζοντας τον κόσμο του άλλου*. Αθήνα: Διάυλος.
- Γραμμενίδης, Σ., Δημητρούλια, Τ., Κουρδής, Ευ., Λουπάκη Ε., Φλώρος, Γ. (2015). *Διεπιστημονικές προσεγγίσεις της μετάφρασης*. Ανάκτηση στις 10/08/2016 από www.kallipos.gr
- Δημητρούλια, Ξ. & Κεντρωτής, Γ. (2015). *Λογοτεχνική μετάφραση -θεωρία και πράξη* [ηλεκτρον. βιβλ.]. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.
- Διοργανικό εγχειρίδιο σύνταξης κειμένων*. Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (τελευταία ενημέρωση 2012). Ανάκτηση στις 20/08/2016 από <http://publications.europa.eu/code/el/el-000100.htm>.

- Ελληνική Ονοματολογική Εταιρεία.* (χ.χ.). Ανάκτηση στις 27/02/2017 από <http://onomatology.blogspot.gr/>.
- Ζαλοκώστας, Γ. (1884). *Ο Βασιλεύς διασκεδάζει, δράμα εις πράξεις πέντε*. Αθήναι: Άγκυρα.
- Ιορδανίδου, Α. (2008). *Οδηγός της Νεοελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Πατάκης.
- Κακουριώτης, Θ. (1998). Απλογράφηση σε όλα. *Το Βήμα της Κυριακής* (06/04/1998).
- Κυριακοπούλου, Π. & Φούφη, Β. (2015). Μετάφραση ονοματικών οντοτήτων: μελέτη και επεξεργασία. Στο Ε. Κουρδής & Ε. Λουπάκη. (Επιμ.), *Όψεις της ελληνόφωνης μεταφρασεολογίας -Μελέτες για τη μετάφραση αφιερωμένες στην Τώνια Νενοπούλου-Δρόσου* (σσ. 101-112). Θεσσαλονίκη.
- Larousse (2003). *Εικονογραφημένο Εγκυκλοπαιδικό λεξικό & πλήρες λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας, Το παπυράκι*. Αθήνα: Εκδοτικός οργανισμός Πάπυρος.
- Lexilogia. (2008). *Η μεταγραφή των ξένων κυρίων ονομάτων και η φενάκη της αντιστρεψιμότητας*. Ανάκτηση στις 18/02/2017 από <http://lexilogia.gr/forum/archive/index.php?t-1775.html>.
- Lexilogia. (2009). *transliteration, transcription = μεταγραμματισμός, μεταγραφή*. Ανάκτηση στις 18/02/2017 από <http://lexilogia.gr/forum/archive/index.php?t-2446.html>.
- Lexilogia. (2014). *Απόδοση ανθρωπωνυμίων και τοπωνυμίων*. Ανάκτηση στις 18/02/2017 από <http://lexilogia.gr/forum/showthread.php?15302-%CE%91%CF%80%CF%8C%CE%B4%CE%BF%CF%83%CE%B7-%CE%B1%CE%BD%CE%B8%CF%81%CF%89%CF%80%CF%89%CE%BD%CF%85%CE%BC%CE%AF%CF%89%CE%BD-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CF%84%CE%BF%CF%80%CF%89%CE%BD%CF%85%CE%BC%CE%AF%CF%89%CE%BD>.
- Mounin, G. (2003). *Οι ωραίες άπιστες*. Μτφρ.: ΔΠΜΣ Μετάφραση-Μεταφρασεολογία, Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Munday, J. (2004). *Μεταφραστικές σπουδές, θεωρίες και εφαρμογές*. (Μτφρ.: Αγγ. Φιλιππάτος), Αθήνα: Μεταίχμιο.

- Μαρωνίτης, Δ. (1998). Εγκόλπιο ορθής γραφής. *Ταχυδρόμος*.
- Μαυρόπουλος, Α. (2012). *Ένα σύστημα αυτόματης ανάλυσης κειμένων της νέας ελληνικής. Μέθοδοι αναπαράστασης των κυρίων ονομάτων προσώπων*. (Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή), ΑΠΘ.
- Μολιέρος (1815). *Ταρτούφος, Κωμωδία εις πέντε πράξεις*. (υπό Κ. Κοκκινάκου, Μεταφρ.) Βιέννη.
- Μολιέρος (1851). *Ταρτούφος*,. (υπό. Ι. Ισιδωρίδη-Σκυλίτση, Μεταφρ.) Σμύρνη.
- Μπερτράν, Α. (2016). *Γασπάρ της νύχτας*. (Γ. Βάρσος, Επιμ.) Αθήνα: Νήσος.
- Παπαδήμα, Μ. (2012). *Τα πολλαπλά κάτοπτρα της μετάφρασης*. Αθήνα: Νεφέλη.
- Παπαδήμα, Μ. & Πανταζάρα, Μ. (2015). Το κύριο όνομα στη μεταφρασμένη λογοτεχνία: το αδιάσειστο ίχνος του άλλου. Στο Ε. Κουρδής & Ε. Λουπάκη. (Επιμ.), *Όψεις της ελληνόφωνης μεταφρασεολογίας, Μελέτες για τη μετάφραση αφιερωμένες στην Τώνια Νενοπούλου-Δρόσου* (σσ. 113-128). Θεσσαλονίκη.
- Παππάς, Α. (2004). *Υπο-γλώσσα*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Ραπτάρης, Ιω. (1887). *Δράματα τρία Βίκτορος Ούγου του Γάλλου, Ρουί-Βλας, οι Βυργγάβοι και Ερνάνης, μεταφρασθέντα ελευθέρως και διάφοροι προσθήκαις και προλεγόμενοις κοσμηθέντα*. Αθήνα.
- Σταματάκος, Ιω. (1971). *Λεξικόν της νέας ελληνικής γλώσσης*. Αθήνα: Βιβλιοπρομηθευτική.
- Ταμπάκη, Ά. (1995). *Ιστορία και θεωρία της μετάφρασης, 18ος αιώνας -ο Διαφωτισμός*. Ανάκτηση στις 20/11/2016 από <http://users.uoa.gr/~atabaki/Translations.18thCentury.18.8.11.pdf>
- Translatum. (2006). *Μεταγραφή ξενικών κυρίων ονομάτων προσωπωνυμίων και τοπωνυμίων*. Ανάκτηση στις 10/02/2017 από <https://www.translatum.gr/forum/index.php?topic=2737.15>.
- Τριανταφυλλίδης, Μ. (1976). *Νεοελληνική Γραμματική*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Τριανταφυλλίδης, Μ. (1996). *Νεοελληνική Γραμματική (της Δημοτικής)*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσ/νίκης Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών -Ιδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη.
- Φραγκόπουλος, Μ. (2003). *Το εργαστήρι του μεταφραστή*. Αθήνα: Πόλις.

Χαραλαμπίκης, Χ. (2014). *Χρηστικό λεξικό της νεοελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών.

Χάρης, Γ. (2003). *Η γλώσσα, τα λάθη και τα πάθη*. Αθήνα: Πόλις.

Υλικό έρευνας

Ανθολογία διηγημάτων (2003). *Το κλειδί των ονείρων*, Επιμ. Μ. Παπαδήμα. Αθήνα: Περίπλους

Ανθολογία διηγημάτων (2002). *Racconti greci*, Επιμ. V. Venenzia. Italia: Crocetti

Ανθολογία διηγημάτων (2002). *Nouvelles grecques d'Épire*, Επιμ. Μ.-Χ. Αναστασιάδη Paris : L'Harmattan,

Ανθολογία διηγημάτων (2005). *Ιστορίες μέσα από το καλειδοσκόπιο*, Επιμ. Φ. Καζαντζή. Αθήνα: Περίπλους

Ανθολογία διηγημάτων (2006). *Φράουλα και σοκολάτα*, Επιμ. Β. Ιβάνοβιτς. Αθήνα: Ύψιλον

Αλδεκόα, Ι. (2006). *Η καρδιά και άλλοι πικροί καημοί*, Επιμ. Τ. Γενέγρης. Αθήνα: Ύψιλον

Αριάγκα, Γκ. (2008). *Ρετόρνο 201*, Επιμ. Κ. Παλαιολόγος. Αθήνα: Πάπυρος

Γουάιλντ, Ο. (2005). *Η βεντάλια της λαίδης Γουίντερμυρ*, Επιμ. Ερρ. Μπελιές. Αθήνα: Κέδρος

Γουίλιαμς, Τζ. & Τσέστερμαν, Αντ. (2010). *Ο Χάρτης*. Επιμ. Μ. Σιδηροπούλου. Αθήνα: Ύψιλον

Κάνινγκχαμ, Π. (2004). *Παιχνίδια καρδιάς*, Επιμ. Α. Παπακωνσταντίνου. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

Μοράβια, Α. (2003). *Διηγήματα που σκόρπισαν στο δρόμο*, Επιμ. Αντ. Χρυσοστομίδης. Αθήνα: Καστανιώτης

Μοράντε, Ε. (2006). *Αμαρτίες*, Επιμ. Αντ. Χρυσοστομίδης. Αθήνα: Καστανιώτης

Μουνέν, Ζ. (2003). *Οι ωραίες άπιστες*, Επιμ. Αγγ. Φιλιππάτος. Αθήνα: Μεταίχμιο

Μπαλζάκ, Ονορέ ντε (2007). *Σαραζίν και το άγνωστο αριστούργημα*, Επιμ. Μ. Παπαδήμα. Αθήνα: Ύψιλον

Μπάτλερ, Τζ. & Σπίβακ, Γκ.Τσ. (2015). *Τραγουδώντας τον εθνικό ύμνο*, Επιμ. Μ. Καραβαντά. Αθήνα: Τόπος

Μπερτράν, Αλ. (2016). *Γασπάρ της νύχτας*, Επιμ. Γ. Βάρσος. Αθήνα: Νήσος

Ντελέρμ, Φ. (2002). *Τι ωραία που είναι!*, Επιμ. Μ. Χρ. Αναστασιάδη. Αθήνα:
Μεταίχμιο

Ουγκώ, Ο. (2003). *Η τελευταία μέρα ενός καταδίκου και Κλωντ Γκε*, Επιμ. Θ.
Χατζηφόρου Τ. Μηλιώνη. Αθήνα: Μεταίχμιο

Ρενάν, Ερνέστ (2010). *Παιδικές και νεανικές αναμνήσεις*, Επιμ. Ι.
Μποτουροπούλου. Αθήνα: Κορόντζη

Ρίλκε, Ρ. Μ. (2004). *Επιστολές για τον Σεζάν*, Επιμ. Α. Αντωνοπούλου. Αθήνα:
Σοκόλη

Σνίτσλερ, Α. (2007). *Η κυρία Μπέρτα Γκάρλαν*, Επιμ. Α. Αντωνοπούλου. Αθήνα:
Σοκόλη

Φλωμπέρ, Γκ. (2007). *Σμαρ*, Επιμ. Τ. Δημητρούλια. Αθήνα: Σοκόλη

Δηλώνω υπεύθυνα ότι η διπλωματική εργασία είναι εξ ολοκλήρου δικό μου έργο και κανένα μέρος της δεν είναι αντιγραμμένο από έντυπες ή ηλεκτρονικές πηγές, μετάφραση από ξενόγλωσσες πηγές και αναπαραγωγή από εργασίες άλλων ερευνητών ή φοιτητών. Όπου έχω βασιστεί σε ιδέες ή κείμενα άλλων, έχω προσπαθήσει με όλες μου τις δυνάμεις να το προσδιορίσω σαφώς μέσα από την καλή χρήση αναφορών ακολουθώντας την ακαδημαϊκή δεοντολογία.

Υπογραφή

